

z a l i v

Aleksander Solženicin *Ne živimo od laži*

Janez Jerman *Pismo Aleksandru
Isajeviču Solženicinu*

Boris Pangerc *Pesmi*

Franček Križnik *Dialektični materializem v šoli v Sloveniji*

MI *Glosa o slikarju*

Josip Merkù *Fatti di luglio -
1868 okoličanski bataljon*

Ubaldo Vrabec *Poitalijančeni priimki*

Janko Messner *Govor v Dragi 1973*

Vladimir Memon *Pesmi*

Boro Ban *Moč v belem*

Miran Hladnik *Počitniško popotništvo*

Igor Mislej *Fiziognomija totalitarizma*

Ubaldo Vrabec *»Antifašizem«*

Marija Urbančič *Zapis o Bobku*

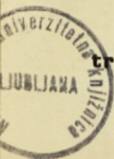
Boris Pahor *Spominski kaleidoskop*

Lino Legiša *Zverinice iz Rezije*

Janko Jež *Tragedijica na grobljah
Zgodovinske pripombe*

Most vzdihljajev

Reprodukcija slike Toneta Miheliča

zaliV

junij 1974 - štev. 46-47

revija za književnost in kulturo

izhaja štirikrat na leto, odprta je vsaki razsodni slovenski besedi za katero si upa avtor prevzeti odgovornost. Člani uredniškega odbora se prištevajo med sodelavce. Njih imena so navedena zgolj zato, da se ustreže formalnosti

Rokopisi ostanejo v lasti revije

Registrirana na sodišču v Trstu pod št. 317

Uredili :

*Danijela Nedoh, Milan Lipovec, Boris Pahor,
Irena Žerjal, Rada Premrl, Marica Vidmar*

Odgovorni urednik:

Milan Lipovec

Naslov uredništva:

Marica Vidmar

Ul. Timignano 47, tel. 412-777 - 34.128 - Trst

Poštni tekoči račun št. 11/9236, Franciška
Premrl-Pahor

Salita Contovello 23 34-136 Trieste - Trst

Revijo so podprli:

*dr. inž. Peter Merkù, Marija Bogataj, Stanko Pertot,
Ema Tomažič, Leopold Ažman, Evelina Pahor, N. N.,
Just Colja, Boris Cek, g. Hočevnar, B. G., Poldo Gru-
den, Marjan Komjanc, Z. Mozetič, R. B., Jože
Kumer, dr. Vera Sardoč, Alojz Udovič, N. R., prof.
Vera Vesel, Elka Suša, Uča Berce, Marica Živec.*

Cena posamezne številke

500 lir

Celoletna naročnina 2000 lir. Za druge države

5 dolarjev

Tiskala Tiskarna GRAPHART Trst,

Ulica Rossetti 14 tel. 772.151

PD 33/1978

GNUSOBA PRIJEMOV PORAJA GNUSOBO REZULTATOV

ALEKSANDER SOLZENICIN

NE ŽIVIMO OD LAŽI

Nekoč nismo smeli niti šepetaje spregovoriti.

Danes, glej, pišemo in beremo Samizdat in celo v kadilnih sobah N I I (znanstvenega raziskovalnega inštituta) drug drugemu še in še tožimo: Kakšnih neumnosti *oni* vse ne delajo, kam vse nas rinejo! Zakaj je potrebno kozmično bahanje — poleg razsula in uboštva hiše; zakaj ojačevanje daljnih divjih režimov; podžiganje državljanskih vojn; brez razsodnosti smo (s svojimi sredstvi) vzredili Mao-Tse-Tunga, pa bodo ravno — n a s pognali nanj in morali bomo iti, kam se boš dajal? In sodijo, kogar hočejo, in zdrave gonijo v umobolnice, vse *oni* a m i — smo brez moči.

Že se dotikajo dna, že je splošni duhovni razpad dosegel nas vse in fizični je na tem, da se razplamti in sežge nas in naše otroke, a mi se po prejšnjem strahopetno nasmihamo in šepčemo s skrivljenimi usti.

— A s čem naj končno oviramo ta potek? Mi nimamo moči. Mi smo se tako brezupno razčlovečili, da za današnjo skromno krmo oddamo vsa načela, svojo dušo, vse napore naših prednikov, vse možnosti za naslednike — da bi le ne razdejali svoje zakotne eksistence. V nas ni ostala ne trdnost, ne ponos, ne srčna gorečnost. Mi se celo ne

bojimo splošne atomske smrti, se ne bojimo tretje svetovne vojne (se bomo morda skrili v špranje?), bojimo se korakov državljanskega poguma. Samo da se ne bi odtrgali od staje, da ne bi zakorakali samostojno — in bi se naenkrat ne znašli brez belih štruc, brez plinskih cevi, brez naročnine moskovskega časopisa.

Kar so na političnih krožkih stalno vklesavali v nas, to je tudi vzknilo v nas; prvo je udobno živeti, na veke lepo: srenja, socialne razmere, ne moreš skočiti iz njih, bitje opredeljuje zavest, kaj smo pri tem mi! Mi ničesar ne moremo. A mi moremo vse! — No, mi lažemo samim sebi, da bi pomirili sebe. Nikakršni *oni* so vsega krivi — krivi smo m i s a m i, samo MI!

Pa bo kdo ugovarjal: no glej, prav ničesar pametnega si ne moreš izmisliti! Zamašili so nam usta, ne poslušajo nas, ne sprašujejo. Kako *jih* prisiliti, da bodo poslušali nas? Prepričati jih — je nemogoče.

Bilo bi enostavno izvoliti druge — a novih volitev v naši deželi ni.

Na zapadu ljudje poznajo stavke, protestne demonstracije — a mi smo prevec prestrašeni, za nas je to strašljivo: kako naj se naenkrat — odpovemo delu, kako naj naenkrat — gremo na ulico?

Tudi vse druge usodne poti, ki smo jih v zadnjem stoletju preizkusili — v grenki ruski zgodovini —, so še manj pripravne za nas, in po pravici — niso potrebne. Danes, ko so vse sekire posekale svoje, ko je vse posejano zraslo, nam je očitno, kako globoko so zabredli, kako so oslepeli ti mladi samodopadljivi ljudje, misleč, da bodo s terorjem, krvavo vstajo in državljansko vojno napravili deželo pravično in srečno. Ne, hvala, očetje prosvetlenstva! Danes mi vemo, da gnusoba prijemov poraja gnusobo rezultatov. Naše roke — morajo ostati čiste!

Se je torej krog — zaprl? In izhoda — resnice ni? In nam ne preostaja nič drugega kot brezdelno čakati: naenkrat se bo zgodilo — s a m o od sebe?

Vendar nikdar se tisto ne bo odlepilo od nas s a m o, če ga bomo vsi vsak dan priznavali, proslavljali in opravičevali, če ne zavržemo vsaj njegove najobčutljivejše točke:

L A Ž I.

Ko se nasilje vriva v mirno ljudsko življenje — njegov obraz žari od samozavesti, na zastavi nosi in kriči: »Jaz SEM — NASILJE! Razidite se, stopite narazen — pomen-dram!« Vendar nasilje hitro stari, ne mine veliko let — in že ni prepricano v samem sebi in da bi se obdržalo, da bi izgledalo prilično — brezpogojno pokliče k sebi v zavez-nike laž. Nasilje se ne more z ničemer prikriti razen z lažjo — in v tem obstaja vsa zvesta podložnost.

In ravno *tu* leži od nas zanemarjeni, najenostavnejši, najdostopnejši ključ k našemu osvobojenju: OSEBNO NE-SODELOVANJE Z LAŽJO! Naj je laž pokrila vse, naj laž vlada nad vsemi, toda v najmanjšem se upremo: naj NE vlada PREKO MENE!

In to je — proboj v umišljenem obroču naše brezdel-nosti! — najlažji za nas in najrazrušilnejši za laž. Kajti ko se ljudje odvrnejo od laži, laž enostavno preneha bivati. Kot kuga, ki more živeti le v ljudeh.,

Nismo poklicani, nismo dozoreli, da gremo na trge in javno razglasimo resnico, na glas izpovemo, kar mislimo — ni treba, to je grozljivo. Pa bi se vsaj odrekli govoriti to, česar n e mislimo!

Glejte, to je naša pot, najlažja in dostopna naši zarasli organski bojazljivosti, mnogo lažja (strah me je pove-dati) kot državljansko pokoravanje npr. v primeru Gan-dija (op. med vojno sovražnik, potem oboževani prijatelj).

Naša pot obstaja v tem: V NIČEMER PODPIRATI LAŽI ZAVESTNO!

Ko si spoznal, kje je meja laži (vsakemu je vidna raz-lično) — odstopi od te gangrenozne meje! Ne prilepljaj mrtvih koščic in lusk na ideologijo, ne krpaj preperele cunje — in presenečeni bomo, kako hitro in brezmočno odpade laž, in kar je po naravi nago — naj se pokaže svetu nago.

Tako bo ne glede na našo zastrašenost izbiral. ali ostanem zavestni služabnik laži (o, se razume, ne zaradi nagnjenosti k njej, ampak da bi nasitil družino, da bi vzgajal otroke v duhu laži!) ali pa je prišel zanj čas, da se je otrese kot pošten človek, vreden spoštovanja s strani svojih otrok in sodobnikov. In od tega dneva naprej on:

- ne napiše, ne podpiše, ne da tiskati v nobenem primeru niti enega samega stavka, ki po njegovem mnenju izkrivlja resnico;
- ne izreče takega stavka ne v osebnem razgovoru, ne pred množico — sam od sebe, ali po tekstu, v vlogi agitatorja, učitelja, vzgojitelja niti v gledališki vlogi;
- ne navaja ne ustno ne pismeno niti enega »voditeljskega« citata z namenom, da bi se priliznil, zavaroval, da bi uspel v svojem delu, če z navedeno mislijo ne soglaša popolnoma;
- se ne da prisiliti, da bi šel na demonstracijo ali miting, če je to proti njegovi želji in volji. Ne vzame v roke, ne povzdigne transparenta, krilatice, s katero ne soglaša popolnoma;
- pri glasovanju ne vzdigne roke za predlog, ki ga iskreno ne odobrava; ne glasuje ne javno ne tajno za osebo, ki jo ima za nevredno ali sumljivo;
- se ne pusti nagnati na zborovanje, lekcijo, igralsko, filmsko predstavo, kakor hitro zasliši od govornika laž, ideološki nesmisel ali nesramno propagando;
- se ne naroči in ne kupi v kiosku takega časopisa ali revije, ki ponareja informacije, ki skriva prvobitna dejstva...

Nismo seveda našli vseh možnih odklonitev laži. Vendar kdor se je začel očiščevati, bo z očiščenim vzorom razločeval tudi druge primere.

Da, od začetka ne bo potekalo vse gladko, za vse enako. Nekdo bo izgubil delo. Mladim, ki želijo živeti po resnici, bo to v začetku zelo otežkočilo njihovo življenje: saj so tudi odgovarjajoče učne ure nabite z lažjo, je treba izbirati. Toda za nikogar, ki hoče biti pošten, tu ni na raz-

polago zadnjih vrat: niti en dan nihče od nas celo pri samih nenevarnih tehničnih znanjih ne more iti mimo vsaj enega omenjenih korakov — v smer resnice ali v smer laži; v smer duhovne neodvisnosti ali duhovnega lakajstva. In ta, komur manjka poguma celo za zaščito duše — naj se ne ponaša s svojimi naprednimi razgledi, naj se ne kiči, da je akademik, ali narodni umetnik, zaslužni delavec ali general — naj raje sebi govori tako: Jaz sem pokorno živinče, mevža in strahopetec, da sem le sit in na toplem. Celó ta pot — najzmernejša od vseh poti upiranja — bo za nas nelahka. Vendar koliko lažje kot samo-sežiganje ali gladovna stavka: plamen ne bo objel tvojega telesa, oči ti ne bo raztrgalo od vročine in črni kruh s čisto vodo se bo vedno našel za tvojo družino.

Ali nam ni od nas izdani, od nas prevarani resnično velik evropski narod — čehoslovaški, pokazal, da celo pred tanki vzdržijo nezaščitene prsi, samo če je v njih dostojno srce?

To bo nelahka pot? — Vendar najlažja od mogočih. Nelahka odločitev za telo — vendar edinstvena za dušo. Nelahka pot — vendar so pri nas že ljudje, desetine celo, ki že leta držijo vse te točke, živijo po resnici.

In zato: ni nam treba prvim stopiti na to pot, a — **PRIKLJUČITI SE!** Tem lažja in tem krajša se bo vsem nam pokazala ta pot, čim bolj družno, čim bolj strnjeno bomo nanjo stopili! Če nas bo tisoč, ne bodo utegnili komu kaj narediti. Če se nas zbere na desettisoče, niti mi ne bomo spoznali naše dežele! Če pa se ustrašimo, potem končajmo s pritoževanjem, češ nekdo nam ne da dihati — mi samim sebi ne dajemo! Pripognimo se še, počakajmo, medtem bodo naši bratje biologi iznašli branje misli in predelavo naših genov.

12. februarja 1974

(Dva dni pred izgonom)

(Iz ruščine prevedel J. S.)

PISMO ALEKSANDRU ISAJEVIČU SOLŽENICINU

svoboda je svoboda tistega, ki misli drugače

R. Luxemburg

Prijatelj Aleksander Isajevič!

Besed nemške revolucionarke prav gotovo ne bereš prvič; tudi zadnjič najbrž ne. Ponavljanje znanih izrekov postaja kar preveč modna vsakdanjost, iskrena misel zgublja svoj sijaj in se razvrednoti v besednih bravurah ponarejenih somišljenikov. Kdo vse ne prisega na idejno dediščino Rose Luxemburg? Še najbolj ihtavo tisti, ki ne puste misliti drugače in so, zasopihani z besedami o svobodi, botrovali tvojemu izgnanstvu — 13. februarja v letu 1974. V prostorih deklariranega uresničenja najvišjih vrednot našega bivanja in hotenja, v času plodnega mednarodnega sodelovanja, popuščanja napetosti, najbolj neverjetnih državniških srečanj; ko smo nekateri naivno mislili, da je tudi evropski vzhod že dozorel za svobodno izmenjavo ljudi in idej, ter živeli v prepričanju, da je evolucija vedno le pot naprej, v boljše, popolnejše, kvečjemu se na določeni ravni za trenutek ustavi, se umiri in spet zajame sapo, v nobenem primeru pa se ne more obrniti nazaj, na preživel, še manj na počivališča, spoznana za škodljiva in nesprejemljiva.

In vendarle smo zdaj soočeni z enako zgrešenostjo kot naivnostjo svojega prepričanja. Navkljub barvanju evolucije z dialektiko in materializmom.

Rad bi doživel spoznanje, da se danes motim, da so trpke slutnje in večni dvomi le odsev napačnega opazovanja ter popolnoma osebnih zmot. Da je 13. februar 1974 zgolj osamljen dogodek, kot n.pr. praški 21. avgust 1968 ali budimpeštanski oktober 1956; da skrivnostna smrt Stalínovega prijatelja Maksima Gorkega ni nič posebnega, kot nista nič posebnega samomora Jesenina in Majakovskega ali konec Trockega v Mehiki. Da se plaz emigrantov, samovoljnih in prisiljenih, vleče z vzhoda na zahod in ne obratno, kot smo svojčas pričakovali. Milijoni Ukrajincev, Poljakov, Ogrov, pa Čehi in Slovaki, ki so v svet ponesli nedocvetelo cvetje praške pomladi; kdaj se bodo smeli vrniti? Kdo bo preštel in opral žrtve, ki so obležale pod berlinskim zidom? Je večno pregnanstvo res še neodkrita dimenzija človeštva? Na evropskem vzhodu bo težko zanimati takšno hipotezo. Da jo okušajo predvsem tisti, ki mislijo drugače, kot pravi Rosa Luxemburg, ni treba posebej poudarjati: Artur London in Djilas, Ota Šik in Mnačko, Litvinov in Goldstücker, inženirji in filmski režiserji; znanstveniki pa gospodarstveniki; Andrej Sinjavski že tretje leto predava na Sorboni, nekdanji stebri Karlove univerze so danes profesorji v Oxfordu, Freiburgu, Heidelbergu.

Kdor se je odločil ostati doma, odkriva drugačno podobo pregnanstva: nemoč, anonimnost, izključitev, brezpravnost. Manifest čeških in slovaških književnikov je pretresljiv dokument o zatiranju svobodnega ustvarjanja, odvzetih možnostih za objavo, o nemoči kakršnegakoli ugovora; takšna je zakonitost dirigiranega umiranja. Žalostna drama našega časa in našega prostora. Kadar ostane neta mislečemu človeku le dve alternativi: molk ali emigracija, tedaj pomeni izgnanstvo novo kategorijo notranjega nemira; toliko bolj, če se pojavi kot kazen in obsodba. Ne le kot eksistenčna odsotnost, nostalgичna razpetost med domom in svetom, se bolj izraža kot identifikacija našega večnega iskanja in tveganja in zanikanja in ponovnega priznanja. Se ti ne zazdi kdaj, Aleksander Isa-

jevič, da je ta profana konstanta v evropskem prostoru le simbol globljih premikov, podzavestno hotenje v nezna-no onkraj spoznavnega; kot zelo tvegan pohod naprej od sedanjih miselnih definicij? V tem strastnem razponu dobiva pregnanstvo transcendenčne dimenzije.

Ti, Aleksander Isajevič, si bil prepričan, da je treba vztrajati doma in se žrtvovati za resnico pri izvoru njenega zanikanja; da mora umetnik črpati snov iz domače zemlje neposredno, ne z odsotnim pogledom iz daljave. Zato nisi hotel v Stockholm po Nobelovo priznanje, bal si se in videl vnaprej, da ti lahko onemogočijo vrnitev, ukradejo tisto najdražje, domovino in dom; tisto malo hišo na robu moskovskih predmestij, kjer se začno brezovi gaji, skozi katere si v jasnem vremenu obnavljal privid daljnih kavkaških gora nad svojo rojstno vasjo. V brezovih vejah se ustavlja veter širnih ravnin z vzhoda, tistih neznanih dežel onkraj evropske zavesti, kjer si v bolečini totalnega ponižanja rasel iz neznanega zapornika v novega velikana umetniške izpovedi. Široke vode Dona in Volge, tundre in tajge, travnata brezkončnost, vse ti je odpiralo širino; kjer je je bilo najmanj, tam si grabil za resnico, jo v dneh obupa šele do konca dojel in vzljubil.

V Dachau ali v Mauthausen hodijo turisti z vsega sveta. V Arhangel'sk, Krasnojarsk, Petropavlovsk, v Dudinko, v Jenisejsk, v vse tiste preplete barake z bodečo žico privezane na pozabljene jase sredi tajge, ne bo nikogar. V spominskih kapelah dachauskih nenehno gore sveče; v Arhangel'sku ni sveč, ni svežih rož, ni kapele, ni muzeja, ni spomenika ne plošč v vseh jezikih; ničesar ni treba obnavljati, saj je še vse v uporabi ... kot praviš! Nič ni skritega, nič pozabljenega, nič izgubljenega. Nekdo od živih mrličev, ki so jih lastni ljudje v lastni domovini mimo lastnih domačij v živinskih vagonih vozili v sibirsko pozabo, je bil pač zaznamovan in določen, da človeštvu posreduje resnico svojega časa. Zanimivo je, da za takšno poslanstvo navadno niso poklicani ugledni književniki, ampak neznani, dotlej pisanja nevešči ljudje. Tvoje življe-

nje, Aleksander Isajevič, bi kaj lahko šlo svojo normalno pot običajnega državljana, profesorja matematike, rehabilitiranega častnika Rdeče armade. V zameno temu te uvrščajo v legijo ruskih klasikov, k Tolstoju in Dostojevske-mu vzporedno. Onečaščena pa zmeraj bolj pogrešana vrednota diha iz tvoje besede: Resnica. Pisana z veliko črko; naj jo razumemo kot biblijsko izročilo ali kot dialektično funkcijo.

Zakaj ti pravzaprav pišem, tovariš Aleksander Isajevič? Prepričan sem, da lahko v letu 1974 potegneva jasno črto spoznanj in zakonitosti za skupni imenovalec, ki predstavlja več kot pol stoletja posledic velikega Oktobra. Žal je to seznam trpkih dejstev; tako neradi ga razgalimo, saj ne želimo, da bi resnica postala avreola lahkotnega političnega razvrednotenja na nasprotni strani. Malo poštenega, nič častnega, nič socializmu vrednega, nič epohalnega ali svetlega ne bova zbrala pod najino črto: samomori poštenih vizionarjev, umori samozavestnih sogovornikov, samice in taborišča za preglasne dvomljivce, arbeit macht frei in kdor ni z nami je proti nam, skrivnosten konec milijonov za čistost in poenotenje, lažnive ovadbe, inscenirani procesi in priznanja v obupu, maratonski plenumi, maratonski govori, fevdalni zakup vseh informacij, svoboda tiska v muzeju revolucije in zmeraj daljši seznam prepovedanih knjig, idejnost šolskega pouka in preživele travme o idejnem pluralizmu, socialne deformacije brezrazredne družbe, izkoriščanje delavcev v diktaturi proletariata, rušenje kulturnih spomenikov kot orgazem revolucije, panem et circenses, neutrudna vizija v boljši jutri in odrešilni prihod goseničarjev bratskih vojska kadar je potrebno, polni bifeji in rastoča krivulja pijancev, umobilnice kot posrečena metoda humanega izločanja nezaželenih nasprotnikov, predvsem pa mnogo, silno mnogo besed o svobodi.

Če je bila za carsko Rusijo emigracija razumnikov nekaj običajnega, potem ni nobenega opravičila da je emigracija v še bolj spontani obliki postala zakonita vsakda-

njost današnje vzhodne Evrope. Marx je vse svoje življenje ustvarjal v pregnanstvu, Lenin je leta pred revolucijo moral preživeti na Finskem. Zakaj družba, ki prisega na nauk obeh velikanov materialistične misli, izganja iz svojega okolja, vsakogar, ki se ne strinja z uradno potjo k istemu cilju, ki hoče misliti po svoji vesti, misliti naprej in razvijati v duhu dialektike? Z isto dialektiko sta evangelista materializma prepojila svoj nauk o nujnosti revolucionarnih sprememb, toliko bolj slaboumno je dogmatično paberkovanje njunih naslednikov, ko z vsiljenimi načeli o dokončnosti, popolnosti in nespremenljivosti temeljnih resnic bivanja utrjujejo predvsem svojo oblast.

Ne domišljam si, tovariš Aleksander Isajevič, da bova midva prišla do dna cinizmu in absurdnosti. Tvoj prijatelj Brodski je lepo zapisal — da se tisti, ki se navzven bojuje proti zlu, avtomatično isti z dobrim in se začne imeti za nosilca dobrega. Blišč in beda nedokončanih revolucij sta skrita v tej kratki psihoanalizi! Samodržno istovetenje z absolutno Resnico in vse, kar je proti njej, postane naenkrat Ona sama, nje prezir kot najvišja vrednota in zanikanje kot smisel življenja. Kako lahko v takšni omami zlorab in prevar vzdrži masovna zaslepljenost množic; kaj potem sploh še predstavlja tako imenovani duhovni genij naroda, njegovo nedotakljivo nadstavbo? Če je vse za, vse na liniji, vse v duhu, vse v smislu, vse konstruktivno, vse zgodovinsko pogojeno, vse za idejno platformo, vse za totalno razredno bitko, vse v resolucijah in smernicah, vse v statutih; če je vse strnjeno v tisto ne tako staro, pa še vedno uporabno: Ein Führer, ein Volk, ein Reich itd. ali pa kar naprej v: (k)ein Recht, (k)ein Sinn, (k)ein Weg? Je še kdo, ki gleda, ki sliši, ki govori, ki misli, ki dela, ki tvega, ki žrtvuje, ki trpi, ki ljubi, ki veruje in... ki ne verjame?

Ne samo zaradi spoštovanja ali občudovanja, bolj zaradi hvaležnosti ti pišem, Aleksander Isajevič! Stopil si iz vrste in posvetil na stranpot, kjer se gnetejo oni, ki dvomijo in upajo. Asketsko možato je tvoje dejanje, odpo-

vedi in tveganj polno ... lahko tudi strahotno brezupno hkrati. V okolju, kamor si bil izgnan po svojem odkritem nastopu, pravzaprav sploh ne razumejo, kaj pomeni na drugem koncu celine, če se nekdo javno ne strinja z vlada-jočo strukturo, če si drzne glasno dvomiti v režim, ki se svetu predstavlja kot poosebljenje pravičnosti in svobode. Ljudje, ki jih zdaj srečuješ po züriških ulicah, pač ne morejo vedeti, zakaj si postal prvi sovražnik države in svobodnih narodov, da si se prodal Zahodu in izdal domovino samo s tem, ko si dovolil objavo Otočja Gulag. Ponekod je z miselno svobodo tako kot pri nas z zdravjem: dokler ga imaš, se ga ne zavedaš.

Slutili smo, da sta Prvi krog in Rakov oddelek šele začetek, ki še ne načenja idilične podobe miru in blagodati; da se bo po Budimpešti in Pragi morala roditi vrednota, ki bo skušala botrovati ponovnemu dobremu imenu miselni veličini sovjetskih narodov. In oglasili ste se: ti, Aleksander Isajevič, Andrej Saharov, maršal Grigorenko, Pjotr Jakir, Medvedov idr. Za znana imena tako imenovane opozicije izobražencev vemo, vemo tudi za njih uso-do. Koliko pa je onih, za katere ne bomo nikdar zvedeli...? N.pr., v katerem taborišču je lani umrl 33-letni pesnik Jurij Golanski? Ali, zakaj je v zaporu naredila samomor tri-desetletna Elizabeta Voronska, po zaslišanju, ker so ji za-segli del tvojega rokopisa Otočja Gulag? Kje v Sibiriji danes delajo mladi demonstranti, ki so pred Kremljem protestirali proti zasedbi Prage? V nekem pogovoru si po-vedal, da anonimno ustvarja v Sovjetski zvezi na dese-tine Tolstojev in Dostojevskih, o njih pisanju pa kulturni svet najbrž ne bo nikoli slišal. Brezizhodno životarjenje cele generacije!

Na dvomjivih temeljih stoji trdnost družbene ureditve v deželi, ki se boji enega pisatelja; dvomljivi so humani-stični cilji družbe, ki sloni na nezaupanju in na prisluško-vanju kot imperativu varnosti. V kolesje ciničnega izigra-vanja človečnosti si gradil novo vizijo človeka, ki mu pridevnik socialističen pomeni popolnost, načelnost, pred-

vsem pa radikalno predanost Resnici. Tvoje delo naj bi svetu razkrilo obliko prostora, v katerem se na resnični plati medalje vedno znova obuja Kafkovsko vdušje mračnjaštva in apatičnosti; kjer prijazen nasmeš sočloveka ne pomeni iskrenosti ali sproščene odkritosti, pač pa te obremeni s skrbjo in razmišljanjem, kdaj bo ta nasmeš škodoval oziroma razgalil svojo gnusno podobo izsiljevanja ter pritiska. To prekleto okolje stalnega poizvedovanja, ko se ustvarjalna energija prodaja za kopičenje strogo zapurnih arhivov, ko v somišljenikih včasih prepozno spoznaš nevarne provokatorje, ko za uveljavitev in družbeno priznanje ne šteje sposobnost ali visokošolska diploma, ampak drobna knjižica določene barve, to čudodelno članstvo.

Zdaj si postal emigrant. Tudi zato ti pišem, Aleksander Isajevič. Emigrant proti svoji volji. Izgnanec, pravimo v našem, slovenskem jeziku. Tudi zdomec. Zdomstvo oziroma pregnanstvo pomenita že kar predestinacijo slovenske biti, sestavino naše zavesti. Od Münchna do Toronta in od Buenos Airesa do Melbourne; povsod smo doma, povsod izgubljeni, povsod pozabljeni in nezaželeni, vedno v skušnjavi asimilacije. Može v Kremlju dobro vedo, da tvoje pisanje v Švici nima tiste teže, kot bi jo imelo v Moskvi. Takšna je zakonitost ustvarjanja v emigraciji; pogojena je s pretrganimi vezmi, nobena informacija, ne dobra volja, ne sprava, ne dialog ne popravijo resničnosti. V tem je strahotna razsežnost tvoje kazni.

Tako zelo si nam blizu, Aleksander Isajevič! Zdaj še bolj kot tistikrat, ko so te izbrali za Nobelovega lavreata. Noben ugleden politik se ne bo potegnil zate; prvi državnik Zahoča je že izjavil, kako upa, da tvoj izgon ne bo slabo vplival na medsebojno sporazumevanje. Dokler so računi kazali, si bil predmet pogovorov. Zdaj se bodo na letališčih objemali in poljubovali državniki v složnem zanemarjanju tvojega izgnanstva oziroma vsega, kar takšno početje omogoča, utrjuje in pogojuje. V visoki politiki ljudje ne štejemo dosti: ne Solženicin, ne Dubček ne Palach,

ne palestinski obupanec, ne beneški duhovnik. In vsemu navkljub vedno bolj verjamemo v prihajajočo družbo, kateri bo človek osnovno merilo, ne oblast.

In kaj zdaj, prijatelj Isajevič? Kot vsakemu človeku posebej in vsemu človeštvu skupaj, je tudi nama položena skrivnost spoznavnega: upanje! Kako prazna beseda! In nenadomestljiva obenem; vse naše življenje se obnavlja z njo.

Želim ti, da bi tvoje knjige postavili na najvidnejše mesto-moskovskih knjigarn, da se boš spet kdaj sproščeno nasmejan sprehodil po široki ploščadi Rdečega trga mimo kremeljskega obzidja tja do starodavne prisotnosti cerkve Vasilija Blaženega. Če boš to doživel, bom verjel, da najina vera v socializem ni bila zgrešeno tveganje.

Z globokim spoštovanjem,

JANEZ JERMAN
državljan Socialistične republike Slovenije
v Ljubljani, aprila 1974

Pripis: :

Verjetno te zanima, kako so na tvoje izgnanstvo reagirali tvoji slovenski kolegi? Molčali so! Edina svetla izjema je bil Ivan Potrč s poštenim in iskreno prizadetim zapisom v Naših razgledih. Ostali pa, kot bi pozabili na nespontano ogorčenje, ki je zavelo iz naših pisateljskih krogov vselej, kadar se je bralcem za devetimi gorami godila krivica. In prominentne ustanove kot slovenski Pen-klub ali Društvo slovenskih književnikov? Kot, da se ni ničesar zgodilo! Če je molk uradnih institucij dirigiran, s tem še ni opravičila za zatoхло brezskrbnost posameznikov, posebej tistih, ki pred leti v javnosti niso skrivali navdušenja nad tvojim delom. Je njihov molk plod nasveta ali ukaza, izraz strahu ali oportunizma? To nama ostane za razmišljanje.

BORIS PANGERC

PESMI

Tanji Rebulovi prijateljsko

TRENUTEK

*Sem kakor voda spenjene obale,
zgoščen v siloviti udarnosti
bučečega vala.*

*Padam —
in razlomljen med tisoč čermi
se spet stekam po produ
v sinji lijak.*

ZELENI VRT

*Zahrepenel sem po palmah
kot nekoč
sredi zelenega vrta
s tabo*

*Zemlja je dišala po nočeh
požarnih ljubezni*

*Nebo se je odpiralo
v zlato zelenih diagonalah
in od reke
je veter
naplavljal modro jutro*

DALJAVE

*So kakor mehke poti sanj,
ki preminevajo
sredi nastajanja.*

*So posrebreni labodi
razkropljeni
po razgretih površinah.*

*So uničene trave,
ki iztrošajo pepel
v razvodenele vetrnice.*

*So kleni hrasti,
polni hrepenenja
po brezprostornosti.*

VROČA NEDELJA

*Šelestenje rosnih lip
drami lenivo zarjo.
Sonce spreminja barve
in razvnema pelinove sitke.
Iznad pobočij
se vrže vasi v naročje
soparna nedelja
in življenje zamre tudi
v zvonkljajočem vodometu.
Suho popoldne prečesava
poulično tišino.*

*...
Ko utihne dan, se vse pregiba
v molk —
le morske sape
brenkajo skozi napete lipe
v noč.*

ZUBELJ NAD VASJO

(4. avgusta 1972)

*Rdeči odsviti mesečine
režejo
v robove žuboreče vasi.*

*Navečer
se priselijo ranjene ptice
in umirajo
pod belimi cipresami ...*

*in iznad modrih pašnikov
omahnejo čez rdeče pogorišče
oranžno zeleni bresti.*

MOJA VAS —

*Moja vas —
so nove hiše ob starem trgu,
so drobni klanci,
sklesan zvonik
in pohlevno rumena cerkev.
Čez brajde
nad vasjo
se kamnite steze razvejajo
v mrzle groblje.
o, ko bi le te melanholije ne bilo!
te črno vsesane žalosti,
ki ubija —
bi bilo lepo živeti tam,
kjer moj rod umira.*

NOKTURNO OB MAMI

*Tako nenadoma si šla od nas,
kakor da bi skočila k sosedu
na popoldanski klepet.
V hiši je ostalo vse nedotaknjeno za
tabo — vse je čakalo,
da se boš zdaj zdaj vrnila
in poprijela tam,
kjer si pustila.
Otroci smo racali po hiši
in te klicali — nalašč smo
te klicali, saj si večkrat šla
in se na naš klic takoj vrnila.
Cel popoldan smo te klicali,
zvečer smo te zelo pogrešali
in ko te še ponoči ni bilo,
smo jokali naglas.
Mislili smo le,
da si skočila k sosedu
na popoldanski klepet,
ko si tako nenadoma
šla za zmeraj od nas.*

DIALEKTIČNI MATERIALIZEM V ŠOLI V SLOVENIJI

PIŠČEVA UVODNA OPOMBA

Slovenski kristjani smo zadnje čase priče vse bolj glasni in nestrpni kampanji, da verujočim ni mesta v prosveti, ker da je treba mlade ljudi v vseh naših šolah vzgajati v izključno marksističnem prepričanju. Take zahteve prihajajo celo z najvišjih partijskih mest v Sloveniji: »Nikogar ne silimo, da mora opravljati pedagoški poklic, na primer, če je veren in če je obremenjen s klerikalizmom. To ni diskriminacija proti takšnim ljudem, ampak je vprašanje poklica. Ko se takšen človek odloča za poklic, mora računati s tem, da se bo moral podrežati politiki, ki jo ima socialistična samoupravna družba v šoli. Nobena stranka ni dovolila šoli, da bi bila nevtralna ali izven političnega vpliva. Zakaj bi potem to zahtevali od ZKJ? Mi zahtevamo, da je naša šola takšna in takšna. Stvar učitelja pa je potem, ali se po svoji notranji vesti odloči, ali bo lahko opravljal ta poklic ali ne. To je prav tako, kot če gre kdo v JLA. Ne more se JLA prilagoditi vsem muham posameznikov, ki želijo postati oficirji. Tisti, ki se odloči, da bo oficir, se bo moral podrediti disciplini, redu itn., ki ga od njega zahtevajo. To so poklici, ki zahtevajo opredelitev, kar ni nikakršno kratenje ustavnih pravic. Tak je poklic.« (Franc Popit, Idejnopolitični vidiki našega nadaljnega družbenopolitičnega razvoja, v *Idejnost in šola*, Ljubljana 1973, str. 13.).

Kljub istočasnim, zgolj verbalnim in protislovnim za-
trjevanjem, »da nikoli nismo zahtevali, da bi bila naša

šola ateistična (Popit, prav tam), je iz zgoraj navedenega mesta več kot očitno, da pomenijo načrtna prizadevanja po dominantnem, ekskluzivnem položaju marksizma v družbi in šoli dejansko, protičloveško, protidemokratsko, protisamoupravno, protisocialistično in protiustavno vsiljevanje marksističnega svetovnega nazora. Fenomenološko vzeto je marksizem v skoraj vseh svojih do sedaj znanih inačicah bistveno ateistični pogled na svet. Vsaka celostna marksistična idejna vzgoja je zato nujno tudi ateistična.

Že leta 1966 sem kot pobudnik prvega javnega razgovora med mladimi slovenskimi marksisti in kristjani po vojni v Študentski tribuni polemiziral o teh vprašanjih. Mojega odgovora na Kerševanov članek »Religija in religiozna alienacija« (Tribuna, sredi aprila 1966) mi uredništvo teoretične priloge Zasnove ni hotelo več objaviti, med drugim tudi z utemeljitvijo, da so od »zgoraj« dobili prepoved za nadaljnje vodenje »dialoga«.

Mnenja sem, da je v sedanjem obdobju vse močnejšega pritiska na verujoče pedagoške delavce moje takratno razmišljanje, kljub mnogim pomanjkljivostim in že preseženim obrobnim dilemam, v svojih osnovnih pogledih, seveda nekoliko skrajšano in popravljen, še vedno primerno in aktualno za objavo. Sestavek je dokaj nosten, kar ne bi bilo potrebno, če bi v naši družbi vsi lahko razpravljali v ozračju vsestranske enakopravnosti in resničnega idejnega pluralizma. Vsepovsod, kjer si določeno filozofsko gledanje bahato umišlja, da je edino v posesti dokončne in celotne resnice, vsepovsod, kjer se določena ideologija na vse kriplje trudi, da bi se polastila izjemnega, monopolnega položaja v družbi, je vsak sproščen, ustvarjalen in strpen pogovor že v kali zatrt. Kjer je prepovedano svobodno misliti, tam sta prepovedani svoboda in misel!

Prispevek je morda mogoče razumeti kot nekakšno nadaljevanje in dopolnjevanje tega, kar je v Novi poti

o vlogi marksizma pogosto pisal dr. Janez Janžekovič, v širšem kontekstu tudi dr. Stanko Cajnkar, a nedolgo v Znamenju in Družini dr. Franc Perko. Posebej poudarjam, da nimam nobenega namena obnavljati polemike z dr. Markom Kerševanom. Imena in osebe sploh niso važne. Gre zgolj in samo za stališča, od kogarkoli izrečena, s katerimi se kristjani, upamo kot enakopravni slovenski državljani, nikoli ne moremo strinjati. Ne zagovarjamo navadnih »muh posameznikov«, temveč branimo in zahtevamo naše najosnovnejše človečanske in ustavne pravice. Zavračamo take zahteve po uvajanju dialektičnega materializma v naše šole, zaradi kompromitiranosti dialektičnega materializma v sodobni marksistični misli te zahteve sicer nekoliko redkeje srečujemo, kakor tudi neopravičene težnje za prednostnim rasistično oblastniškim položajem marksizma v jugoslovanski družbi in njenih šolah.

DIALEKTIČNI MATERIALIZEM V NAŠI ŠOLI

Debata o vlogi in mestu dialektičnega materializma v naši šoli je s tem, da je bila prenešana v teoretsko prilogi Zasnove, dobila širši in globlji aspekt. Mislim, da je dosedanja diskusija, kljub nepotrebnosti ostrini in polemičnemu tonu, bila koristna in je osvetlila mnoga zapletena, nerešena vprašanja. Čeprav so Kerševanovi pogledi v njegovem zadnjem članku široki in odprti, so hkrati vendarle precej nejasni in nedoločeni. Zato bom o isti stvari skušal podati svoje mišljenje.

O dialektičnem materializmu je Kerševan dokončno zaključil: »Menim, da je edino smiselno neprizadevanje po odpravi dialektičnega materializma iz šole, temveč zahteva, da se ga podaja v takšni resnično kritični konfrontaciji z drugimi tokovi filozofske misli, ki omogoča tudi njihovo poznavanje.« To stališče vsebuje tri osnovne zahteve: a) dialektični materializem mora ostati v naših

šolah; b) podajati ga je treba v takšni obliki, da bodo dijaki spoznali tudi druge nazore; c) dialektični materializem mora biti filozofsko izhodišče pouka filozofije — vse tokove filozofske misli je treba vrednotiti in ocenjevati pod vidikom dialektičnega materializma. Dialektični materializem postaja tako uradna šolska filozofija, ki s svojega filozofskega vidika poraja druge filozofske sisteme. Ni treba posebej poudarjati, da tak »pouk« filozofije nujno predpostavlja, da je edino dialektični materializem pravilen in resničen filozofski nauk.

Postavimo nekaj vprašanj ob tej zahtevi! Kaj je dialektični materializem? Čigav svetovni nazor je v naši družbi? Kakšen nazor uči SFRJ? Čigave so slovenske in jugoslovanske šole? Odgovori so sicer znani, toda to ne pomeni, da so njih načela že uresničena. »Dialektični materializem je znanstveni svetovni nazor marksistično-leninistične Partije« (Boris Zihlerl). V naši družbi je dialektični materializem torej nazor ZKJ. Uradno SFRJ ne uči nobenega svetovnega nazora, tudi dialektičnega materializma ne, ker SFRJ ni in ne more biti enako ZKJ! Šole so državne oziroma družbene in ne partijske! Po ustavi in zakonskih določbah šola kot državna ustanova nima pravice poučevati filozofije ali svetovnega nazora kake politične stranke; tudi nazora ZKJ ne, ker je marksistični pogled na svet privatna zadeva Partije. Če kdo zahteva pouk filozofije v naši šoli pod vidikom in vrednotenjem dialektičnega materializma, spreminja državno, svetovnonazorsko nevtralno šolo, v partijsko-dialektično-materialistično opredeljeno učilnico, to je v privatno šolo.

Mimogrede še tale pripomba. Če je v naši konkretni stvarnosti tako, potem je krivično in absurdno obenem, da naše srednje in visoke verske šole, ki poučujejo filozofijo pod vidikom krščanskega svetovnega nazora, pred zakonom niso enakopravne s šolami, katerih pouk temelji na načelih marksističnega materializma. Kako naj go-

vorimo o splošni demokratizaciji in svobodi vseh nazorov v slovenski družbi, če študentje teoloških fakultet in dijaki srednjih verskih šol (gimnazij) menda niso zastopani v nobeni študentski in mladinski organizaciji, če jih sredi študija kličejo v JLA in morajo služiti vojaški rok polnih osemnajst mesecev (prej dve leti) enako kot vsi tisti, ki so ali niso končali osemletke?! Kako lahko govorimo o slovenski katoliški inteligenci, ki da je enakopravna z vsako drugo, če njene izobraževalne ustanove in v njih pridobljena izobrazba uradno velja prav toliko ali pa še manj kot najbolj običajna osnovna šola? Je vse to samo formalna in vedno nujna razlika med teorijo in prakso?

Kerševan utemeljuje svojo zahtevo po pouku diamata v naši šoli tako, da mi očita mešanje pouka določene filozofije oziroma določene znanosti z vsiljevanjem določenega svetovnega nazora. Dialektični materializem jemlje v tem primeru kot določeno filozofijo, kot znanost, ki iz njenega pouka »konsekvence za svoj svetovni nazor potegne ali ne potegne iz nekih poznanj vsak sam«. Dialektični materializem je določena filozofija, toda ne samo filozofija kot taka — kot znanost, temveč je istočasno tudi povsem določen svetovni nazor. V luči Kerševanove zahteve dialektičnega materializma ni mogoče poučevati samo kot filozofijo. Pouk filozofije, ki izhaja iz načel dialektičnega materializma, je nujno tudi poučevanje tega nazora. V tem smislu dialektičnega materializma ni mogoče deliti na filozofijo in svetovni nazor posebej.

Kolikor mi je kot bivšemu dijaku državne gimnazije znano, poučujejo pri nas filozofijo predvsem v logiki, etiki in zgodovini filozofije. Vsi ti predmeti so svetovnonazorsko relativno samostojne, neopredeljene filozofske discipline. Ni ne religiozne ne brezbožne logike. Prav tako nam je etika, vsaj v svojih praktičnih postulatih in načelih, kolikor toliko skupna. A dolžnost zgodovine filozofije je, da pod zgodovinsko-razvojnimi vidikom, a ne pod

vidikom določene filozofije, dijakom predoči razvoj človeške filozofske misli. Zgodovina filozofije mora v mejah dosegljive znanstvene objektivnosti skušati čimbolj eksaktno prikazati, kaj dejansko uče raznovrstne filozofije. Nikakor ne spada v njeno pristojnost, da te filozofije vrednoti z vidika določenega svetovnega nazora. Zgodovina je kot znanost v svojem izhodišču do učenj različnih filozofij nujno nevtralna. Če Kerševan pravi, da »znanost lahko le ugotavlja, v kaj ljudje verujejo«, in je zato »le ena znanost o religiji, teologij pa vsaj toliko, kolikor je razvitih religij«, potem Kerševan naj ne bo teolog dialektičnega materializma s tem, ko zahteva, naj naša šola predpisuje in poučuje, katera je prava religija oziroma kateri nazor je edino resničen, »znanstven«, kakor se to lepo pravi namesto s starim izrazom »pravoveren«! Naj zgodovina filozofije kot znanost v šoli pove, v kaj verujejo oziroma kakšne svetovne nazore imajo ljudje! Naj pa ne uči teologije dialektičnega materializma tako, da bi vse filozofske poglede motrila s pozicij marksističnega materializma! Katera filozofija je »prava in resnična«, naj poučujejo verske šole: cerkvene ali partijske!

Pri besedi pouk dialektičnega materializma gre v resnici za dve komponenti. Eno je pouk dialektičnega materializma, ki posreduje poznavanje tega nazora, drugo pa je pouk dialektičnega materializma samega, ki ima za cilj vzgojiti dialektične materialiste-ateiste. Ta ločilnica pri Kerševanovi zahtevi ni jasno izpeljana. Če Kerševan zahteva pouk o dialektičnem materializmu, ki bi prikazal, kaj konkretno ta nazor uči, in ki hkrati podaja tudi vsebino drugih učenj tako, da iz teh poznanj vsak sam izpelje svetovnonazorske zaključke, potem ne more nihče nasprotovati takšnemu stališču. Če pa Kerševan zahteva, da bi bil dialektični materializem uradna filozofija šole, izhodišče celotnega pouka filozofije in drugih znanosti, ki bi kot arbiter nastopal nad vsemi drugimi nazori, potem moramo tak pouk in tako zahtevo označiti kot vsiljeva-

nje dialektičnega materializma, kot preganjanje drugih svetovnih nazorov. Kerševan, kot sem že rekel, niha med tema dvema možnostima.

Dejansko vemo, da v naših šolah ni pouka o dialektičnem materializmu, ampak da srečujemo pouk dialektičnega materializma samega. Zahteve v tej smeri so docela nedvoumne: »... moramo vse predmete poučevati na marksistični podlagi in skozi vsa leta vzgojnega procesa vzajemno sodelovati pri izgrajevanju znanstvenega materialističnega svetovnega nazora... le tako posredovana filozofija bo dosegla učni smoter, ki naj bi ne bil v tem, da filozofija nauči dijaka misliti, temveč v tem, da ga nauči marksistično misliti... temeljni problemi dalektičnega materializma bi nujno morali biti jedro pouka filozofije, morali bi biti njena animatorska vsebina, prav tako pa bi morali časovno zavzemati dominanten položaj pri pouku filozofije...« (Renata Mejak, Pouk filozofije na srednjih šolah, Teorija in praksa, Ljubljana 1964, št. 9, str. 1268 - 1272). Lahko bi citirali še druge primere, predvsem najnovejše, a je že ta dovolj zgovoren.

Kaj učbeniki za pouk filozofije v naših srednjih šolah pišejo o dialektičnem materializmu? Na kakšen »znanstven« način ga predstavljajo? Dialektični materializem je »vsebinsko neizmerno bogatejši in neprimerno doslednejši kot vse oblike materializma pred njim... dodaja trajnim osnovam tega materializma še vso idejno vsebino dvatisočletne zgodovine same...« (Janez Jerovšek, Pregled zgodovine filozofije, Ljubljana 1956, str. 28). »Marksov dialektični materializem je najvišja oblika materializma in vrhunec razvoja filozofske miselnosti v sodobnih pogojih ... v vsakem primeru je prevladovanje dialektično-materialističnega pogleda na svet gotovo znamenje, da družba v svojem razvoju zavestno gre po poti socializma in komunizma...« (Ilija Kosanović, Dijalektički materijalizam, Sarajevo 1961, str. 60-76). »Nasproti filozofiji marksizma stoji cela plejada različnih buržoaznih

in drobnoburžoaznih filozofskih koncepcij, ki v bistvu vse odražajo psihologijo, potrebe in težave vladajočih ter drugih meščanskih slojev ... osnovna značilnost vseh teh filozofij je idealizem ... zaradi tega morajo te priti ali v protislovje s celotnim znanstvenim napredkom ali zanikati sebe kot idealizem...«. (Predrag Vranicki, Antologija filozofskih tekstov, Zagreb 1954, str. 12).

Ker za Kerševana »izhajati iz marksistično filozofskih pozicij pomeni kritičnost ... v konkretnem primeru tudi filozofsko kritiko filozofskih dokazov za bivanje božje«, pogledimo na rezultate te »kritičnosti«, kakor nam jih prikazuje že omenjena Renata Mejak. »Med gimnazijskim šolanjem opredelijo učenci tudi svoj odnos do religije. Vplivi te odločitve so pomembni za moralno orientiranost učencev in so v tesni zvezi s celotnim sistemom usvojenih moralnih vrednot.« Učence, ki so bili deležni marksistične vzgoje, deli avtorica na tri skupine. K prvi spadajo tisti, ki »absolutno odklanjajo religijo; njih odnos do religije je jasno začrtan in se zrcali v netolerantnosti (podčrtal Fr. Križnik) do religije«, kar je razvidno tudi iz njihovih odgovorov: »Zaradi nje (religije) žive milijoni v zmoti! Religija je za izobražence nepotrebna! Današnji svet ne potrebuje religije!« Druga skupina religijo odklanja, toda dopušča jo »za druge ljudi«; »Mislim, da je potrebna le slabičem, ki ne znajo sami premagati okolja in smrti! Je ni treba za inteligenco, potrebna je za preproste, osamljene ljudi!« O potrebi religije so kot tretja »nehomogena« skupina prepričani le »maloštevilni ... iz zaostalega vaškega okolja, ki je vsiljevalo trajno versko vzgojo«. (Primerjaj: Renata Mejak, Mesto in pomen moralnega pouka, Teorija in praska, Ljubljana 1966, št. 2, str. 266-275) Mlade ljudi ne le uče »marksistično misliti«, marveč jih povrhu tega v pogledu religije še namenoma drže v neznanju. »Znanje naših mladih ljudi o kardinalnih informacijah s področja staroizraelske religiozne literature, vsebovane v Bibliji ali Evangeliju, je poraz-

no ... mnogi sploh ne vedo, kaj je to Biblija. Informiranost o tem, kaj je Evangelij, je še mizernejša ... važnejše je poznavanje Bude kot pa Kristusa; večji je greh ne vedeti, kdo je Horus, kot pa, kdo je Mojzes ... čemu oklep nedoločnih, nepreciznih in polovičarskih informacij o dejstvih, ki se tako prepletajo z zgodovino, da jih je iz nje nemogoče izbrisati?...«. (Josip Marinković, *Tretiranje religije u obrazovanju*, Gledišta, Beograd 1966, št. 2, str. 239 - 245).

Podoba stvarnega položaja je dovolj jasna. Očitno je, da pri tem in takšnem pouku v naših šolah ne gre za poznavanje nekega nazora oziroma filozofije, temveč za načrtno vzgajanje mladih v duhu ateizma. Kako naj imenujemo tak pouk? Ali ni to vsiljevanje svetovnega nazora? Ali ni to perfidno preganjanje vseh drugih nazorov? Če naša šola ne uči dijakov misliti, ampak marksistično misliti, če podaja diamat kot vrhunec celotne človeške misli in zgodovine, če pomeni biti religiozen isto kot nemoralen, potem to ni tista »resnična kritična konfrontacija« nazorov, za katero se zavzema Kerševan. Čudno smešno je, kako nekateri naši komunisti z neverjetno tankovestnostjo in neprekosljivo vnemo iščejo napake, ki jih je nekoč zagrešila Cerkev in pred katerimi še danes ni povsem varna, pri tem pa nočejo videti, da se celo v modernem dvajsetem stoletju njihova partija na področju svobode človeškega duha pogreza v najbolj mračne srednjeveške drže te iste Cerkve. Kot da se je iz slabih zgodovinskih izkušenj krščanskih Cerkva niso ničesar naučili!

Bojim se, da tisti, ki zahtevajo tak pouk takšnega dialektičnega materializma, ne poznajo izvirne Marksove in sodobne marksistične misli. Ta je namreč diametralno nasprotna dialektičnemu materializmu, kakor ga srečujemo v naših šolah. Na tretjem simpoziju »Marks in sodobnost« v Opatiji, decembra 1965, je bila »glavna teza nekih filozofov,... da naravoslovci pripisujejo naravi dialektiko, ki jo iz svojega mišljenja sami vnašajo vanjo. Da

v naravi ni dialektike, se je na simpoziju izkristaliziral glavni spor.. Životić negira prirodno dialektiko v imenu humanizma in dezalienacije... a pri Pavloviču se vprašanje dialektike narave lahko postavlja kot navadno semantično vprašanje ...» (Zvonko Damjanovič, Dijalozi o dialektici prirode, Socijalizem, Beograd 1955, št. 2, str. 275 - 276). Na simpoziju čeških in jugoslovanskih marksističnih filozofov novembra 1965 v Zadru pod naslovom »Marksizem in dialektika« je Čeh J. Cvekl razumel »Marksovo in marksistično dialektiko izključno kot metodo znanstvenega raziskovanja...« (Milan Kangrga, Marksizem i dialektika, Praxis, Zagreb 1966, št. 2, str. 289). A jugoslovanski marksist Ante Pažanin takole sodi: »...tudi marksizem je ostal pri empiričnem raziskovanju narave, kot je to utemeljil Demokrit, a razvil pozitivizem 19. in 20. stoletja, tako v pogledu posameznih naravoslovnih znanosti, kakor v smislu dialektičnega materializma, ki od vseh pričakuje, da potrdijo njegove apriorne, metafizične teze... medtem Engels in po njem ves dialektični materializem, ki ga je on inavguriral s svojo dialektiko narave po sebi, ostaja vkljenjen v metafizično tradicijo... Iz Engelsove razširitve dialektike na naravo po sebi kot metafizičnega, holbachovsko - hegelianskega dodatka izvirnemu historičnemu materializmu, se je znotraj marksizma v 20. stoletju formiral formalizem in shematizem dialektike pod vidikom dialektičnega materializma kot nove metafizike... in zares, Engelsova dialektika narave in dialektični materializem ostajata ne samo v območju metafizične tradicije, ampak predstavljata svojevrstno dialektično-materialistično sholastiko ... absurdno je prepričanje dialektičnega materialista, da razpolaga z dejstvi, ki niso od nikogar udejstvene... Dialektični materializem razvija znotraj marksizma pravi 'dogmatski drijemež', ker namesto Marksove historično materialistične znanosti postavlja dogmatiko in metafiziko sveta po sebi ... ker 'kljuse' dialektično materialističnega razuma... se nahaja na pašniku metafizike narave...« (Ante Pažanin, Marks i dijalektički materijali-

zam, Praxis, Zagreb 1966, št. I, str. 116 - 130). K istemu vprašanju pravi Robert Kalivoda: »Temeljno delo, s katerim je povezan nastanek dilalektičnega materializma, je predvsem Engelsov Anti-Dühring; v njegovi dialektiki narave so sicer danes že mnoge stvari sporne, problematične ali neposredno premagane...« (Teorija in praksa, Ljubljana 1964, št. 9, str. 1-318). Hrvaški marksistični filozof Gajo Petrovič pa meni, da »so vsaj nekatere bistvene teze dialektičnega materializma polne težav in nezdružljive z Marksovo humanistično koncepcijo človeka... ena od osnovnih karakteristik stalinistične filozofske koncepcije je absolutno nasprotje med idealizmom in materializmom... materializem je po tej koncepciji znanstven, progresiven, a idealizem reakcionaren in neznanstven pogled na svet ... ta, do konca znanstveni materializem karakterizirajo tri osnovne lastnosti: materialnost sveta, primarnost materije in sekundarnost zavesti...« (Gajo Petrovič, Marksizam i filozofija, Zagreb 1965, str. 81, 33 - 34).

Stvar marksizma samega je, kako se bo v njegovih vrstah končal spor o dialektičnem materializmu. Filozofi katoliške smeri so že davno opozarjali, da je dialektični materializem marksizmu nepotreben, da je logično nepravilno jemati ga kot filozofsko utemeljitev Marksovemu humanizmu. Morda je samo še stvar časa, ko bo dialektični materializem tudi uradno, kakor mnoge druge marksistične hipoteze, moral izginiti iz marksizma. S tem bo marksizem le pridobil. Toda za nas katoličane je v konkretni stvarnosti predvsem važno, da si dialektični materializem v naših šolah nima pravice lastiti funkcije filozofskega razsojevalca. Takšno prakso in takšen dialektični materializem, kot ga vsebujejo naši učbeniki, bi Gajo Petrovič pravilno, čeprav neprijetno, imenoval. Naj se filozofija v šolah poučuje v duhu znanstvenega in svetovnonazorskega pluralizma, v duhu, ki ga je nakazal italijanski marksistični filozof Lucio Lombardo - Radice:

»Popolne, vsestranske 'resnice' dejansko ni. Kakor na znanstvenem torišču lahko predstavlja več teorij... razmere v zunanjem svetu... tako moramo priznati, da več svetovnih nazorov sprejema in izraža objektivno težnjo človeške družbe po napredku, po višjih stopnjah socialne organizacije« (Pluralizem v družbeni praksi, Teorija in praksa, Ljubljana 1965, št. 7 - 8, str. 1251 - 1253)! Sama zgodovinska praksa naj pokaže, kateri nazor je bližji resnici! Tudi kristjani želimo in moramo graditi socializem, hočemo biti aktivni ustvarjalci pravičnejše družbe; misliti hočemo v duhu resničnega, demokratičnega socialističnega humanizma. Toda marksistično misliti menda le ne moramo vsi!

Zavedam se, da je zahteva po znanstveno nevtralnem pouku filozofije povezana s praktičnimi težavami. Moramo upoštevati že preprosto psihološko dejstvo, da vsak predavatelj in pisec učbenika za filozofijo ob podajanju nazorov, s katerimi se ne strinja, nujno nekje te nekoliko neobjektivno prikazuje. Prav zato si moramo vsi prizadevati za tak pouk v šolah, ki bo potekal v vzdušju čim večje idejne tolerantnosti, nazorskega pluralizma in medsebojnega spoštovanja. Šola mora dijakom omogočiti svobodno vpraševanje in nemoteno izpovedovanje vseh nazorov. Dijake ne bo vzgajala v netolerantnosti do religije, religije ne bo enačila z nemoralo in primitivnostjo, a svojih uspehov ne bo gledala v tem, koliko ateistov bo vzgojila. Kristjani in vsi drugi nemarksisti imamo pravico do takih in samo takih šol!

Navsezadnje bi tudi mi radi seznali kaj več o umetnosti! Taki, hočem reči, ki svoje delavniške okornosti ne znamo prevleči s kulturniškimi emajlom, a se nam tu in tam le spočne kakšna praznična misel. O umetnosti, namreč, ki naj bi bila dar narave po mnenju nekaterih, po mnenju drugih pa celo dar bogov.

Med nami torej ne manjka obdarjencev; ker pa nas je življenje speljalo na vulgarnjša pota, si moramo umetnost — če naj se z njo pobliže seznanimo — kupovati. Po kosih, bi se reklo — zdaj sliko, zdaj ploščo reproducirane viže ali knjigo, zdaj kak drugačen izdelek, o katerem bi se moglo reči, da je ustvarek umetnika.

Toda pogovor o umetnosti se zamotava spričo hiperprodukcije teh tako imenovanih umetniških stvaritev. Kritiki, bog jih razsvetli, nam v svoji latovščini vsiljujejo kalejdoskopsko razlago, skrbijo, da se v tej poduhovljeni zmedi ja nihče ne znajde in tako dobi morebitni kupec čestokrat vtis, da ima perpendikel enako, če že ne večjo umetniško veljavo kakor mestna katedrala.

Gre torej v umetnostno galerijo, da bi se posvetoval s samim mojstrom, toda prav lahko se mu primeri, da se po njegovi presoji razobešena dekorativnost sploh ne more kosati z umetelno izvezenimi vzorci na pogrnjeni preprogi. Na tej pa stoji s svojimi velikimi stopali bradati in lasati stvarnik in pravi, da ni naprodaj. Ali naj tega povpraša, kako je z umetnostjo? Da mu odgovori kakor se je zgodilo v neki londonski galeriji? »Vi nimate pravice spraševati in ocenjevati moje umetnosti, temveč dolžnost, da najdete denarnico in plačate zahtevano vsoto.« Nič boljše ni v ogradi uradnega razstavnega prostora, kjer bi se nemara še našla dopadljiva slika, ko bi ne bilo sredi dvoranice vaze svežega poljskega cvetja. In tako...

Ali naj se napotimo na Helikon?

Reprodukcija jesenske barvne pestrosti, ki smo jo vnesli v ta zvezek revije, je delo Antona Miheliča. Je to edini slovenski bohem, ki se giblje v trikotniku Rim Trst Pariz s svojo

barvno prtljago, nenehno na preži za motivom, vrednim primernega okvira; redek slovenski slikar, ki se preživlja s slikarstvom in samo s slikarstvom, brez pomagalske ali politične primesi in se torej ne more zamujati z modnimi muhavostmi; in še redkejši diplomiran slikar, ki ne tone v bolesten brezdelnem samoveličju.

Tone Mihelič ne razobeša nemih enigmatskih testov, temveč žive podobe kraške domačnosti in po pestrosti barv naravnost kričeče prikaze letnih časov. Zato so njegove slike našle pot v vse občinske hiše v pokrajini in v številne zasebne domove, razen v slovenski Kulturni dom, kjer menda čakajo kdaj se bo zanj ogrela tržaška občinska galerija. Menim, da bi se to že zgodilo, če bi Tone Mihelič žrtvoval svoji sliki več časa, se je lotil z manjšimi čopiči in se odpovedal tistemu ostrešenemu ceju v desnem kotu.

Ml.

ENA NERESNICA IN ENA NA NOVO ODKRITA RESNICA

»Pobuda KPS za ustanovitev OF je omogočila uspeh osvobodilnega boja, iz množic, organiziranih v OF, je zrasla partizanska vojska, ki je tudi vzdržala na tem ozemlju kljub najbolj neugodnim okoliščinam. Še za časa vojne je uničila oboroženo belogardistično kontrarevolucijo, ki je računala odpreti pot v Slovenijo anglo-ameriški vojski in s tem ustvariti glavni pogoj za delitev Jugoslavije tudi po jaltskih mešetarjenjih.«

Tone Fajfar, Delo, Ljubljana, 26. aprila 1974

FATTI DI LUGLIO

(1868 - Okoličanski bataljon)

XII.

» (...) quelle guardie che noi abbiamo della milizia civica territoriale servono non ad altro che a fare bella mostra di sè, nulla più, (...)«.

HERMET (*)

Med vojsko je 30. junija svetovalec Baldini poročal Delegaciji o *namestniškem predlogu* za hiter začetek gradnje istrske poštne ceste, v zvezi s potrebo, da bi »v sedanjih razmerah bilo preskrbljeno delo in zaslužek znatnemu številu brezposelnih dninarjev.« (101)

Februarja 1867 najdemo, da je občina zaposlila okoličane s cestnimi deli v glavnem v ... okolici (**); kljub temu je morala celo leto pošiljati iz 1. rsta nezaposlene ljudi (allontanamento d'individui senza lavoro). (***)

(*) Tako je rekel Hermet osemnajst dni pred začetkom juljskih izgrediv na seji mestnega sveta 22. *junija 1868* (str. 292/II). » (...) straže meščanske okoličanske milice, ki jih mi imamo, niso za drugo rabo kot za razkazovanje in nič drugega, (...)«.

(**) Zapisniki sej Delegacije 1867; gl. v seznamu (A — municipalne zadeve) črko S — Strade (Ceste), tam navedene strani.

(***) ibidem — Sicurezza pubblica (Javna varnost), tam navedene strani.

Ker je bil doslej skoro samo govor o dninarjih oz. težakih, se bodo bralci upravičeno vprašali, ali res ni bilo ljudi drugih poklicev, ki bi prihajali v Trst iskat kruh. Pa še koliko jih je bilo! Doslej sem omenil samo dninarje, ker so prišli v poštev kot največja skupina za težka tovarna dela na obrežju in v skladiščih mimo okoličanov, ki so bili že tukaj.

Paragraf 25 Statuta iz leta 1850 je med drugim določal, da *tujci tudi če so inozemci*, imajo v Trstu pravico do prostega legalnega poslovanja s kupčijo in obrtjo (Statut, nemško-italijanska izdaja iz leta 1865; v poznejših edicijah je bila beseda »obrt« zamenjana z besedo »industrija«).

V veliki meri so prišleci čez nekaj let lahko postali Tržačani in, od 1861. dalje, lahko člani Hermetovega volilnega rezervata IV. korpusa (*): sejmarji, majhni industrijci, kavarnarji, mesarji, rezbarji, majhni trgovci, izdelovaci likerjev (rosolii), brivci itd., ter »cittadini« (meščani), »possidenti« (posestniki) in celo »capitalisti« (kapitalisti), ki pa niso dosegli gmotne zmogljivosti volivcev drugih mestnih teles.

O inteligenci, ki je prihajala v Trst, pove Hermet v svojih »Spominih«, str. 106 (**) sledeče:

»Nekaj let po 1830. se je polagoma oblikovala v Trstu majhna kolonija literatov, ki so prišli delno z Beneškega in Tridentinskega. Mladeniči, vsi voljni stalnega bivanja s prizadevanjem naj si bo učenja jezika in slovstva ali pa z opravljanjem pravniskih poslov, so bili deležni prijaznega sprejema ne samo od strani prvakov, ampak še bolj

(*) Četrtega korpusa ni imelo nobeno drugo mesto v Avstriji. O tem in o popolnoma nezadostnem zastopstvu obmestja v občinskem svetu (in še o drugih zadevah), gl. dokument (AST) št. 341, 12.2.1865 in nepodpisano prilogo, v kateri pa ni težko spoznati Kandlerjevo roko. (Iacono). (102)

(**) gl. ZALIV, 34-35/1972 - Bibliogr. (51)

od mladine, kateri so bili v ožjem smislu besede iskra, ki 'velik plamen vname' (favilla che gran fiamma seconda).

»Dall'Ongaro, Antonio Somma, Pacifico Valussi, Girolamo Fanti z Beneškega, Antonio Gazzoletti s Tridentinskega so tvorili jedro skupine mladeničev, ki so se vsak večer združevali pri prijaznih sestankih, pogovarjajoč se o umetnosti in slovstvu, ter bili središče, h kateremu so prihajali kdaj pa kdaj iz bližnjih italijanskih provinc književniki, pesniki, slikarji, kiparji, mojstri glasbe, umetniki petja in dramatike, končno vsi tisti, ki jih je iz enega ali drugega razloga zvalila ljubezen do literature in umetnosti ter namen, ohranjati živega nacionalnega duha in mu nenehno dajati novo in mogočno hrano. Ni povedati, koliko sem se jaz okoristil ob takih prijateljih, pri onih razgovorih in kako so ure, prebite med onimi odličniki, bile najlepše in najprijetnejše v mojem življenju.«

Ne smemo pa pozabiti, da so osebe, ki jih je Hermet imenoma naštel, prihajale iz krajev pod avstrijsko vladavino.

*

Po vojski beremo v nekem tedniku članek: »*O nočnih čuvajih*. Brez dvoma opravljajo nočni čuvaji neprecenljivo službo. Taka služba je posebno Trstu, trgovskemu mestu z morskim pristanom, ne samo koristna, ampak neobhodno potrebna.

»Glavna stvar pa je, če hoče biti njih delo zares koristno javnosti, da so čuvaji v soglasju z meščani, ali še boljše, da uživajo njih simpatijo. Naše straže, obstoječe iz okoličanskih kmetov, uživajo tako simpatijo?

»Četudi je očitno, da prinašajo nemalo in nemajhnih koristi, ne glede na to mislimo *ne samo, da niso priljubljeni, ampak da gojijo prcti ljudstvu prirojeno antipatijo*. (Podč. J.M..) (Zanimiva inverzija vloge! J.M.).

»In sicer *stotine* (podc. J.M.) bodo lahko izpričale našo trditev; zadostovalo bo stvarno dejstvo, da večina are-

tirancev se rajši pusti spremljati od vojaških stražarjev, kljub temu da imajo slednji obsežnejšo oblast.

»Mi smo se lahko pred časom prepričali o stvari. Pijanec, ki ga je aretirala — ne vemo, zakaj — okoličanska patrولا pri cerkvi sv. Petra, ni na noben način hotel z njo, se je živo upiral, premetaval in stresal ter kričal, naj ga raje peljejo v vojaško stražarnico, kamor so ga tudi izročili.

»Ker nedvomno obstoji neka nestrpnost, ki lahko samo ovira redno službo stražarjev, bi morali vsekakor poiskati vzroke ter poskusiti odpraviti nevšečnosti.

»Nekateri trdijo, da izvira nestrpnost v veliki meri iz surovosti čuvajev samih proti pijanim (sic!), kar nočemo in ne moremo verjeti, in zelo žal bi nam bilo, če bi to bila resnica, ker nasproti pijancem mora biti zadržanje zmernejše prvič zaradi humanitete in potem še, da se lažje doseže namen.

»Nekateri bi nam lahko ugovarjali, da je treba z nižjim slojem ravnati energično, strogo; in nihče tega ne zanika, nikoli pa brutalno.

»V zadovoljstvo nam bo, če bomo z našimi preprostim besedami zbudili zanimanje, ki smo si ga zamislili ob začetku našega pisanja. Čutili smo, da je naša dolžnost omeniti ta nedostatek, tembolj ker mislimo, da je izredno aktualen (vitale oltremodo). Priznamo, da bo rešitev težka, ne pa nemogoča.« (103)

»Simpatija« nekaterih meščanov — ki je navsezadnje do tedaj bila nebrižnost — je hitro zahajala...

*

Februarja 1867 je neki časopis poročal, da »se je 3. istega meseca zjutraj zbral okoličanski bataljon v paradni uniformi na dvorišču velike vojašnice. Blizu kapelice, postavljene za poljsko mašo, je bil paviljon za povablence in vse je bilo okrašeno s cesarskimi zastavami. Ob 10. uri je prispel na kraj N. Eks. maršalporočnik baron Wetzlar, poveljnik primorskih vojaških čet (VII. Divizija Armade),

ki so ga spremljali Nj. Kr. Visokost, prejasni gospod general vojvoda Würtemberški, ter vsi gospodje častniki generalnega štaba in višji c.k. garnizije. Podali so se v paviljon in prisostvovali sv. maši. Daroval jo je prečastiti g. župnik (Novega sv. Antona — J.M.) in kaplan milice Anton Hrovatin. Po končani maši je poveljnik bataljona Giulio Mauroner prebral v nemščini odredbo višjega poveljstva armade, ki sporoča Vladarjevo zadovoljstvo za službo okoličanskega bataljona ob času zadnje vojske. Gospod poveljnik je pri tej priložnosti zbrano milico nagovoril ter izrekel trdno prepričanje, da bo bataljon znal tudi v prihodnosti potrditi svojo znano neomajno zvestobo cesarju, domovini in obrambi celovitosti avstrijske monarhije. Za tem je prečastiti gospod župnik in kaplan bataljona imel ličen, patriotičen govor v slovenščini. Po odlikovanju za vojne zasluge nekega bataljonskega zdravnika (dr. Sindici) je ob koncu slovesnosti milica zaklicala v slovenskem jeziku trikratni živio Cesarju in Visoki Cersarski Družini ter defilirala pred Nj. Eks. maršalporočnikom, ki je kazal zadovoljstvo za njeno izvrstno vedenje.« (104)

Takemu vzdušju bo najbrž pripisati odklonjeno »simpatijo« miličnikom od strani ...pijancev.

Okoličanski miličniki, določeni za nočno stražo, so morali paziti na privatno last: skladišča, prodajalne itd. Zbirali so se v veliki stražarnici (v stavbi »Locanda grande«, v zadnjih letih imenovana tudi »Hotel grande«), od koder so šli ob določeni uri na odkazana mesta.

Pri vsaki izmeni jim je dal podnarednik stroga navodila, da se morajo zanimati le za nadzorovanje lastnin in da se ne smejo vmešavati v tepeže ali izgrede na javnih prostorih (risse od eccessi commessi in pubblico). Tudi se morajo omikano vesti, a rabiti orožje le v skrajni sili. Straže niso smele zapustiti odkazanega mesta. *Miličniki, določeni za nočne patrole (v mestu), pa so bili na razpolago policijskemu ravnateljstvu, ki jih je zaupalo vodi-*

čem obhodov (civilne straže). Poveljstvo milice ni imelo za nočno službo miličnikov (v mestu) druge naloge, kot preskrbeti potrebno število 92 mož, in ni imelo sploh zveze z njimi pri izvrševanju te službe. (Gl. VERBALI SED. DIETA, seja 11.9.1868, str. 58).

Policijski protokol aretacije 26.3.1868 nam pokaže, da je že vsak páglavec lahko dražil miličnike v službi. Andrea Mosina od 5. stotnije ter Giuseppe Pravina od 2. stotnije sta imela službo v starem mestu. Devetnajst-letni brivec Riccardo Cosolo je v ulici S. Sebastiano zakričal »Viva Garibaldi«. Naloga miličnikov je bila Cosola aretirati, kar se je tudi zgodilo. Cosolo je na policiji priznal; izid je bil sledeči: »Predstavil se je njegov oče Giovanni Cosolo in, ker je jamčil, da se bo sin o potrebi na vsak poziv pojavil pred oblast, je bil izpuščen na svobodo«. *Protokol postane zanimiv in karakterizira avstrijsko politiko, šele če ga obrnemo in preberemo stavek policijskega ravnatelja Krausa:* »30 dto. — Cosolo je bil pozvan ter v skladu s *prejetimi navodili* primerno posvarjen, da *ne sme motiti nočni mir.*« (podč. J.M.) (105)

*

Spoznali smo tako čase, kraj, nastanek in dolžnosti okoličanskega bataljona. Manjka le še podatek o razpustitvi okoličanskih braniteljev Tržaške zemlje.

*

FATTI DI LUGLIO (*)

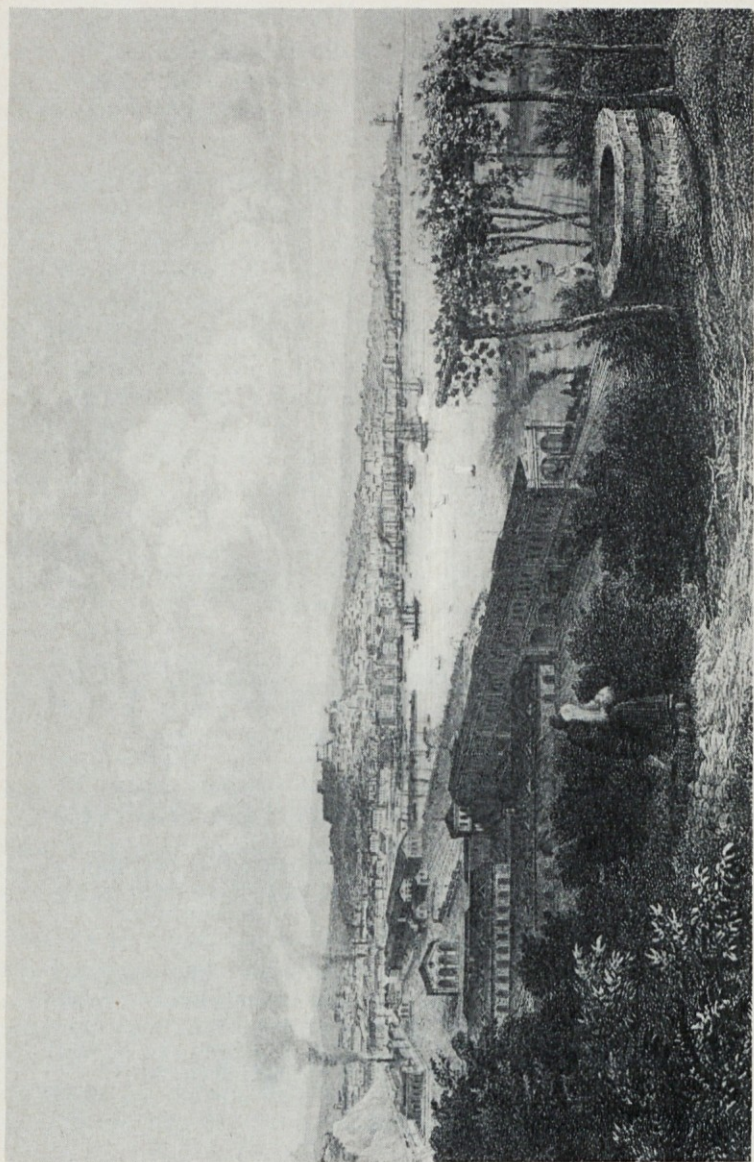
Na strani 112 *Hermetovih* »Spominov« beremo: »(...). V naslednjem maju (1861) so bile potrebne dopolnilne vo-

(*) Julijski dogodki — glej:

VERBALE SEDUTA RISERVATA STRAORDINARIA CONSIGLIO 18.7.1868, str. 336 (Memoriale - Spomenica ministrstvu notranjih poslov in ministrstvu obrambe).

VERBALI SEDUTA DIETA (V.) 11.9.1868, str. 33 (Riferta-Poročilo posebnega odbora o juljskih dogodkih).

VERB. SED. DIETA (VI.) 12.9.1868, str. 65 (Continuazione - Nadaljevanje poročila).

litve. Liberalci so me pregovorili da sem sprejel kandidaturo v IV. mestnem telesu, in to so volilci potrdili z odločno večino. Tako sem prišel v mestni svet, ki me je imenoval v razne komisije, zlasti v komisijo za pouk. Ta se je ukvarjala z reformo načrta za pouk v osnovnih ter srednjih šolah in prizadeval sem si predvsem uvesti rabo nacionalnega jezika za poučevanje namesto nemškega. Skupaj z učiteljema *Timeusom* in Zucca sem sestavil referat ter popoln pedagoško-didaktičen sistem.«

Hermet je bil v Abanu na zdravljenju, ko je poročevalec komisije odvetnik Baseggio prebral zbranemu mestnemu svetu omenjeni načrt — ki ga je komisija spremenila v nekaterih delih, da bi tako postal manj izrazito nacionalen — ne da bi bila omenjena oba učitelja in Hermet. Vse točke načrta je mestni svet sprejel. (106)

Mons. dr. *Pavissich* c.k. šolski svetnik in generalni šolski inšpektor, je pripravljajal za leto 1863 šolski letopis (*Il Raccoglitore Triestino*), ki je izšel decembra 1862. Pri pripravljanju sta mu pomagala učitelja *Timeus* in *Zucca*. V *ZALIVU*, 24-25/1970, str. 122, smo to brali in izvedeli za začetek izgedov.

Tri osebe, katerih priimki so v zgornjih treh odstavkih tiskani ležeče, so vpletene v začetek julijskih dogodkov. Hermet in *Timeus* na eni strani. *Pavissich* na drugi, kot oseba, v katero je nepričakovano butnila *Timeusova* interpelacija o legalnosti sklicane učiteljske konference.

Morda je *Timeus*, ki je zaradi nekako čudnega sodelovanja z obema (politično tako različnima osebama), dobro poznal Hermeta in *Pavissicha*, res postavil interpelacijo 24. junija na lastno pest. Ostane pa dvom, da bi si kaj takega upal brez gotovosti kritja, (ki se je dva dni kasneje pokazalo kot zelo izdatno na seji mestnega sveta

26. junija), če pomislimo, kaj je tedaj predstavljal učitelj, pa naj si bo provizoričen voditelj, nasproti visokim šolskim oblastem. Saj je nekaj časa pozneje Magistrat, »priporočal« (z okrožnico 2. novembra 1868) okoličanskemu učiteljstvu, naj se vzdržuje vsakega (političnega) strankarstva (107) in, kakor prinaša Drago Pahor v svojem dragocenem delu (108): »(...) je občina bila jasnejša, ko je prepovedala učiteljem vstop v Čitalnice.« (*)

Časovno so se dogodki, ki so privedli do izgredov 10. julija, tako razvili:

24.4. - je škofijski konzistorij povabil učitelje na vsakoletno konferenco za dan 24.6.1868;

(*) Sledeča »obramba« je v seznamu sej DELEGACIJE 1869 označena pod »Citaonice«: »Ko je svetovalec Machlig namignil na nered v splošnem, ki jih povzročajo člani Čitalnic na vaseh, je prešel na tiste, ki so se pripetili pri Sv. Ivanu, kjer so neki stanovalci kraja bili žaljeni, po njegovem mnenju, zaradi hujskanja znane osebe; poudarja, da si društvo dovoli posege, ki bi bili prepovedani kakršnemukoli mestnemu društvu. Prosi župana, naj priporoči na primernem mestu, da se takim samovoljnostim napravi konec.

»Prisednik Tropeani: Na interpelacijo svetovalca Cronesta, ki se je sklical na vesti, ki krožijo v tukajšnjem časopisju in so povzete iz nekega dunajskega časopisa v zadevi prepovedi magistratnih organov učiteljem v okoličanskih vaseh, da bi vstopili v Čitalnice (di prender parte alle citaonice), poročevalec lahko izjavlja, da je vest *netočna in spačena* (podč. J.M.) ker nobenemu magistratnemu uradniku ni padlo na um učiteljem omejiti svobodnega izpolnjevanja civilnih in meščanskih pravic; res da so bila učiteljem dana primerna navodila, da bi si ne pustili dajati nobenih ukazov in trpeti nobenega vmešavanja tretjih oseb v šolske zadeve in da jim je bilo priporočeno, *naj se vzdržijo — zaradi dostojanstva službe — vsakega političnega strankarstva* (podč. J.M.); znano mu je končno, da so neke osebe prisilile učitelja k udeležbi pri omenjenih sestankih (ki pa niso omenjeni - J.M.), četudi je dotičnik izjavil, da je njegova želja, ostati daleč.« (109)

- 25.5. - je izšel novi šolski zakon »o odnosih med šolo in cerkvijo«;
- 22.6. - papežev nagovor o liberalnih avstrijskih zakonih;
- 24.6. - učiteljska konferenca (konflikt Timeus - Pavisich);
- 25.6. - »L'Osservatore Triestino« poroča o učiteljski konferenci;
- 26.6. - na seji tega dne odobri mestni svet Timeusovo interpelacijo ter njegovo zadržanje (in nekaterih drugih kolegov) na konferenci;
- 29.6. - cesarski namestnik s pismom škofiji (in prepis pisma Magistratu) odgovarja o zadevi ugodno za cerkveno šolsko oblast;
- 5.7. - ni znan točen datum za začetek organiziranja izgedov samih. Vsekakor se verjetno suče okoli petega julija;
- 10.7. - izjalovljena seja mestnega sveta zaradi nezadostnega števila prisotnih svetovalcev in *prvi izgredi*.

Hermet tako razlaga dogodke (str. 117 »Spominov«):

»Ogorčeni meščani so čakali nestrpno na javno sejo sveta. Župan Porenta je odlašal in jo zavlekel do 10. julija (...). Velika množica meščanov je prihitela da bi ji prisostvovala, a nazadnjaška stranka, ki je tvorila vecino (*), je izostala; tako do seje ni moglo priti zaradi pomanjkanja legalnega števila. Ker nisem hotel dopustiti nasprotnikov tako lahke zmage, sem vprašal za imenski poziv. Ni treba reči, kako so sprejeli občani imena odsotnih.

»Ljudstvo zbrano na Trgu, se je zaradi odpadle seje še bolj razdraženo izlilo pred namestniško palačo in kričalo živio Giskra (liberalni minister notranjih poslov - J.M.) ter doli z Bachom (klerikalni cesarski namestnik - J.M.); zatem se je podalo pred škofijsko palačo (škof Jer-

(*) Liberalna stranka je tedaj imela nelahke čase; gl. o tem v ZALIVU, 36-37/1972, str. 200.

nej Legat, ki ga pa ni bilo v Trstu - J.M.) in nato k papeževemu (ali rimskemu) konzulatu (Nicolò Mosca - J.M.), kjer je podrlo grb; nato k očetom kapucinom in še drugam. Vojaški policijski stražniki, *nahujskani od inšpektorjev, so napadli množico* (podč. J.M.) z nasajenimi bajoneti in je bilo nekaj ranjenih, dosti potolčenih in nemalo aretiranih. Tudi *tako imenovana* (podč. J.M.) mestna teritorialna milica, ki so jo v bistvu tvorili sami kmetje in kateri je z zelo slabim nasvetom bila poverjena skrb za javno varnost v mestu s stražami (piantoni) in nočnimi patrolami, se je udeležila konflikta.

»Od tiste noči so se *oboroženi kmetje* (podč. J.M.) čutili podprte, ali boljše, izpodbudene od organov vladnih oblasti in je njih nadutost neizmerno narasla; meščani se niso mogli oddaljiti od mesta, ne da bi bili žaljeni, napadeni s kamenjem ali potolčeni. Potemtakem je zaostritev naraščala na eni in na drugi strani in je slednjič privedla do katastrofe 13. julija.«

Za oceno zadnjega odstavka oglejmo si sledeča dejstva:

Izgredi v *petek* 10. julija. Kakor bomo izvedeli iz policijskega dokumenta, se je v kavarni Chiozza nekaj dni pred najavljeno sejo začelo organiziranje izgredov. Po Hermetovih besedah na strani 120 njegovih »Spominov« lahko določimo dan morda na sam 5. julij.

V *soboto* 11. »se je meščanstvo mirno vrnilo h kupčijam in trgovanju in *ni bilo najmanjše motnje javnega miru*«. (Gl. spodaj navedeno poročilo posebnega odbora, poročilo, ki ga je med drugimi podpisal sam Hermet. (*))

(*) VERB. SED. DIETA, seja 11. septembra, str. 40/II. Poročilo posebnega odbora, ki je bil izvoljen 25.8., da ugotovi vzroke (sic!) in potek demonstracij. Odbor so sestavljali Hermet kot predsednik, Felice Machlig, Gregorutti, Riccardo Mauroner, d'Angeli kot člani. Gregorutti je bil poročevalec, Luigi Loy pa vršilec tajniških poslov.

V *nedeljo 12.* je bila v Rojanu velika cerkvena slovesnost. Ob 18. uri pa otvoritev Čitalnice, ki so jo skrajneži brez vsake provokacije (policijsko ugotovljeno) na prosti način motili.

Za *ponedeljek 13.*, gl. že omenjene Hermetove »Spomine«, str. 120, in policijske dokumente, ki bodo prihodnjič sledili.

Prepričevalna je tudi okoliščina, da so miličniki prišli v mesto za normalno nočno službo do večera 13., a da je niso mogli to noč več opraviti.

*

Že v soboto 11. julija, to je dan po prvih izgredih, je policijski svetnik Anton Achtschin, načelnik za javno varnost, na najvišji stopnji pred ravnateljem policije, podal poročilo, ki ga je policijski ravnatelj Kraus poslal cesarskemu namestniku (AST - Akt. št. 1377/Ris) ter Achtschin deželnemu sodišču (AST - Akt št. 1385/Ris. z dne 12.7.). Poročilo se glasi:

»Preblagorodni gospod c.k. vladni svetnik in policijski ravnatelj!

»Na cenjeno naročilo, ki ste mi ga dali, da bi po zaupni poti zbral podatke o izgredih 10. t.m., sem iz Vašemu Blagorodju dobro znanega vira poizvedel sledeče:

I

»Po več večerih posvetovanja v kavarni »Ferrari, 'sotto i volti di Chiozza' (pod obokih Chiozze), je bil sprejet sklep, da bi na večer seje mestnega sveta, ki bi jo občina morala imeti zaradi papeževega nagovora in šolske konference, na kateri naj bi bile predložene interpelacije, povzročili 'Kraval' v sejni dvorani, pred gledališčem (oz. pred sejno dvorano v »Verdiju« — danes Krožek za kulturo in umetnost — J.M.) ter namestništvom in pred sta-

novanjem papeževega konzula. Pri posvetovanju in sklepu so sodelovali:

(Sledi 33 imen, med katerimi je št. 1 *Focassi Francesco* '*Cursor des Progresso*' - podč. J.M. Focassi je bil sel Hermetovega političnega društva del *Progresso*. Nato najdemo arhitekta (Bullo), potem spet arhitekta, spediterja (Rascovich), mesarja, mešetarja z oljem, z dogami za sode, krčmarja in 'sina faliranega izdelovalca klobukov'. In še, od trgovca moke, vina, do zlatarja in trgovca južnega sadja; urednika '*Berline*' (Salvatore (*)), do ognjarja pri Ginnastici itd. itd. Najboljše bi bilo ponatisniti vsa imena, a žal tu ni prostora).

II

(Na tem mestu se sklicuje na prej navedena imena, od katerih odtogne tri. Napiše nato 17 imen onih, ki so najhuje razgrajali pred gledališčem in namestništvom, in pravi:

»Ti so bili posebno vneti kričači: doli z (mestnim - J.M.) svetom, doli Bach, doli z orožjem, živio Italija, živio Garibaldi, živio Trst, smrt duhovnikom 'morte ai preti'. (**)

III

(Tukaj pove o aretaciji in izpustitvi Grusovina, enega najhujših razgrajačev; potem, da se je množica, povečana z radovedneži, podala pred škofijsko palačo in tam rjovela: smrt škofu, menihom, papežu. Nato nadaljuje z drugimi razgrajači: »S pomočjo Segreja je Matera vzdignil bratranca kvišju in ta je kričal: pustimo tega podlega

(*) »La Berlina« je bil liberalni humoristični tednik M. V. Leviya (Pagnini »I giornali di Trieste itd.«, str. 223).

(**) »Il Cittadino« 11. julija piše na 3. strani: »Od namestništva, kjer je ponovno kričala *Viva l'Austria*, *Viva Giskra*, *abbasso Bach*, je razburjena množica vrela proti škofiji s krikom doli s papežem«, itd.

duhovnika 'vil prete', in idimo slaviti 'festeggiare' patriota Hermeta«).

IV

»Namen so takoj uresničili: pod Hermetovimi okni so kričali živio Hermet, Trst, levica.

V

»Nato so se podali, kakor je bilo že prvotno sklenjeno, k papeževemu konzulu (via Vienna, 7 - danes Filzi. J.M.). Tam so metali kamenje proti oknom, razbili svetilko na plin ter izbili s kamenjem papežev grb. Pri tem so pokazali posebno vnemo mesarji: Barison Antonio, Zampieri in Schmutz.

VI

»Sprevod se je potem začel premikati proti italijanskemu generalnemu konzulatu (Piazza S. Caterina, 3. - J.M.): tam so kričali: živio Italija, Trst, Garibaldi, smrt duhovnikom.

VII

»Konec pa je predstavljal naval na samostan kapucinov, kjer so podrli leseno ograjo. Kričali so: smrt menihom, razdejati samostan 'fuori il convento' itd.« (*)

VIII

»Luigi Grusovin je dobil še v isti noči od Rascovicha 10/- (goldinarjev? - J.M.), da odpotuje, kar je tudi storil 11. zjutraj, ko se je odpravil proti Gorici: in sicer v družbi s krčmarjem Pietrom Santijem in dr. Camerinom.

(*) »in s koli ograje navalili na vrata«. (Samo Pahor »Nastanek in vzpon kmečkih Čitalnic v Tržaški okolici, 1863-1869« - Jadranski Koledar, 1968, str. 125).

IX

»Do zdaj naj bi med imenovanimi osebami bilo dogovorjeno, da bodo 'škandali' pri prihodnji seji sveta opravljeni v povečani meri.

Trst, 11. julija 1868

Achtschin« (110)

»Triester Zeitung« je pisala 11. julija: »Veter, ki so ga pred nekaj časa vede ali nevede sejale osebe najrazličnejših smeri, se je veselo vzdignil in je včeraj zvečer dal izdatno žetev. Vsakdo je vedel, tudi če tega ni bilo na programu, da je za včeraj napovedana izredna seja mestnega sveta imela namen ponovne interpelacije v znani zadevi učiteljske konference, morda tudi demonstracija glede na papežev nagovor in je v tem imela svoj pravi namen. Nenavadno število, žal ne preveč izbranega ljudstva se je znašlo na galeriji, natrpani, da se je vse trlo itd.«

Ravnatelj policije Kraus je napisal sledeče poročilo:

1438/Ris. »Visokemu Prezidiju c.k. Ministrstva
za deželno obrambo in javno varnost (*)

Trst, 17. julija 1868

(*) Mesto je seveda Dunaj, a na konceptih niso navadno napisali kraja, ki je bil kopistu dobro znan in ki ga je na originalu pripisal.

Patrolni vodja okoličanske milice v paradni uniformi: Jakob Jurkič pok. Antona, od 3. stotnije, iz Vrdele, stanujoč v Bregu (danes ulica Damiano Chiesa).

Za noč najhujših izgredov od 13. na 14. julij 1868, je bil Jurkič določen za predpolnočno službo na stari mitnici - Barriera vecchia.

Zahvaljujem se gospe Pavli Kolarič, ki mi je ljubeznivo preskrbela zanimivo sliko.

»V izpolnjevanju visoke odredbe 14. t.m. št. 1094/Ris. dovoljujem si spoštljivo poslati sledeče poročilo:

»Izredna seja mestnega sveta, ki je bila sklicana za 9. t. m., je zaradi visoko tamkaj znanih predmetov, ki bi morali biti na dnevnem redu, v meni rodila zaskrbljenost, da bi pri tem lahko prišlo do demonstracij, tembolj, ker je že nekaj dni prej generalna konferenca Tržaških ljudskošolskih učiteljev, sklicana od škofijskega konzistorija, izzvala spor, ki je v opozicijski stranki (Italinissimi) povzročil veliko razburjenje duhov.

»Da bi morebitne zakonsko nedovoljene demonstracije mogel z vso energijo brzdati, sem se podal — še prej pa odredil primerne policijske priprave — isti dan ob 5. popoldne na dom divizijskega adjutanta, majorja Korwina, in ga pobaral, naj v mojem imenu prosi pri feldmaršalporočniku in divizijskemu poveljniku čet, baronu Wetzlarju, da bi od 8. ure zvečer naprej držal vojake v pripravljenosti in mi jih o potrebi dal na razpolago.

»Gospod major Korwin se je pojavil proti 7. uri zvečer (*) na policijskem ravnateljstvu (ki je bilo v današnji ulici san Nicolò, 2, za grško pravoslavno cerkvijo - J.M.) in je inšpekcijskemu policijskemu svetniku Rossiju sporočil odgovor, ki ga je dal gospod divizijski poveljnik čet baron Wetzlar, odgovor, katerega blagovolite z visoko naklonjenostjo vzeti na znanje v priloženi ./.. izjavi (omenjenega) policijskega svetnika. (Izjave, morda v prepisu, nisem našel v aktu - J.M.).

»Ko je prvi hrušč množice pred namestništvom bil mimo in so se proti 9. uri velike grozilne ljudske množice vnovič tam zbrale in začele razgrajati in žvižgati, sem poiskal gospoda feldmaršala bna. Wetzlarja in ga našel pred kavarno Specchi; spet sem ga prosil, naj mi privoli vojaško asistenco.

»Baron Wetzlar je odvrnil v prisotnosti gospoda majorja Korwina, da po njegovem mnenju zadostuje policij-

(*) približno ob tisti uri je »vihar« že besnel.

ska moč in da bi vojaštvo lahko prišlo z ljudstvom v resne konflikte in bilo o potrebi nagnjeno uporabiti orožje.

»Ko je nered posebno pred stanovanjem papeževega konzula dosegel večjo razsežnost in je aktuar tega urada (policije, Budin - J.M.) bil obveščen, da nameravajo kalinenci miru k očetom kapucinom, se je najhitreje podal v tako imenovano mornariško vojašnico na stari mitnici (imenovana tudi vojašnica Kohen. Stala je na Trgu med ulicama Raffineria in viale D'Annunzio - J.M.) ter prosil od tamkajšnjega inšpekcijskega častnika vojaško asistenco, ki mu je bila takoj privoljena. Aktuar Budin ni vedel, da je baron Wetzlar vojaško asistenco odklonil; da mu je v omenjeni vojašnici bila dana, bi moralo sloneti na okoliščini, da dotičnemu inšpekcijskemu častniku ni bar. Wetzlar poslal nobenega ukaza za odklonitev asistenc.

»Resnično je meni večkrat omenjeni gospod divizijski poveljnik prav tistega dne odklonil ne samo vojaško pripravljenost, ampak vsako vojaško oporo.

»O tem sem takoj osebno poročal Nj. Eks. gospodu namestniku ustno.

(Nato pojasnjuje dogodke 13. julija - J.M.).

17.7.68

Kraus« (111)

Zdaj si lahko že mislimo, zakaj so miličniki pri julijskih izgrediv bili pritegnjeni med maloštevilne policijske moči. Stotnik okoličanske milice Piller piše na deseti neštevilčeni strani svojih »Spominov« o baronu Wetzlarju: »Comandante militare di lagrimevole memoria« (obžalovanja vreden vojaški poveljnik).

Iz poznejšega sporočila (29.7.) policijskega ravnatelja kazenskemu sodišču zvemo še za druge podrobnosti: ko je občinstvo zapustilo dvorano, se je vihar nadaljeval na cesti. Za vzdrževanje miru in reda že prej komandirana aktuar Budin in baron Bresciani (inšpektor *civilnih* poli-

cijskih straž) sta se podala z enim oddelkom *vojaških* policijskih straž na kraj in jim je uspelo vzpostaviti mir v zakonskih oblikah, brez rabe orožja.

»Množica«, pravi ravnatelj Kraus, »se je razpršila in, ko sem videl ter se osebno prepričal da se oddaljuje v majhnih skupinah, sem dal umakniti straže.« (112)

Tem resnejša se mu je morala zdeti situacija, ko je opazil, da se je množica proti 9. uri tam spet zbirala in naraščala ter da se je v njej porajal neki nemir in so nekateri začeli ropotati in žvižgati. Spet je ukazal Budinu, Brescianiju in še naredniku vojaških policijskih stražarjev Loyu, naj s svojim moštvom izprazniyo Trg.

Budin in straže so bii izžvižgani in prišo je do aretacije enega gavnih razgrajačev, znanega garibaldinca Grusovina. Bil je odpeljan na policijsko ravnateljstvo, a nje-mu je sledila cela množica razgrajačev, ki je viharo zahtevala takojšnjo izpustitev aretiranca, kar se je po zaslisanju Grusovina na policiji tudi zgodilo.

Kraus je ukazal, naj oddelek stražnikov vojaške policije sledi množici za opazovanje: množica je šla proti škofijski palači. Ker je bil Kraus prepričan, da policijske sile, s katerimi je razpolagal, ne bodo kos zaježitvi medtem nad tisočglavo narasle množice, se je vnovič podal — zdaj pravi »znova h komandi čet« — (abermals zum Truppenkommando« in ne omenja več kavarne Specchi) ter ponovil prošnjo za vojaško asistenco, ki mu je bila, kakor že vemo, spet odbita. (112)

Kraus je pač moral iskati kje druge pomoči. Kje? — to beremo v nad 45 strani obsegajočem spisu posebnega odbora, ki je poročal o julijskih izgredih (dva stolpca na vsaki strani 27,5 x 20,5 cm.) v knjigi sej deželnega sveta. (113)

Tam je povedano:

»Neki poročnik okoličanskega bataljona pravi, (...) da se je podal v petek zvečer okoli 10. ure v stražarnico 'meščanske' milice, da bi zvedel za razlog nemirov (podč. J.M.) Gospod računski oficial mu je sporočil, da je kom-

paktna mimoidoča množica pred stražarnico vpila 'abbasso i bàucoli', doli s ščurki, izraz žalitve, ki je močno razdražil tam zbranih 50 miličnikov. (O vzroku nemirov pa na tem mestu ni govora! - J.M.).

»Ker je zvedel, da bo tisti večer tam imel inšpekcijo eden mlajših podporočnikov, in da bi preprečil neljube incidente med ljudstvom in miličniki, ki bi bili brez vodstva izkušenih častnikov v trenutku ljudskega razburjenja (concitamento), in ker se mu je to zdelo nevarno, je šel domov obleč uniformo. Ko se je vrnil v stražarnico, je čez nekaj trenutkov videl priti vsega zasoplega ravnatelja policije z dvema gospodoma v civilu. Ravnatelj je v največji zmedi vprašal za asistenco milice, ker ljudstvo, je rekel, hoče naskočiti Montuzzo (mišljen je samostan očetov kapucinov - J.M.).

»Ko je računski oficial dal ukaz, naj se pripravijo (avanzarsi), in ker so se miličniki besno vrgli na orožje (essendosi i militi gettati furiosamente sulle armi), je omenjenega poročnika obšel preplah. S hvalevrednim namenom, da bi preprečil pokole (eccidi - sic!), naj bi bil (avrebbe) nagovoril miličnike z besedami:

»Alto là«! (Stojte!) naj se nihče ne gane; kaj mislite naskočiti mesto ali klati (scannare) ljudi?, gorje tistemu, ki bo storil nasilja z orožjem, bajoneti ali kopiti pušk.

»V istem času, ko je to ukazoval, naj bi — nasprotno — ravnatelj policije omenjenima dvema gospodoma v civilu, ki sta bila komisarja, dal natančne ukaze, ki so jih slišali vsi tisti ljudje:

»Alle arrestieren; lassen Sie alle einsperren un gehen Sie im Sturm («Vse aretirati; vse zapreti in idite v naskoku«).

»Ti-le izrazi naj bi razdražili poročnika, ki se je neutrudno zavzemal za odlašanje odhoda miličnikov — a ker je vzlic temu (tuttavia) bil naprošen, jih je razdelil v dve četi, ponovil omenjena svarila in dodal prošnjo naj se obnašajo z vso zmernostjo in previdnostjo, ter mnogim stisnil roko.

»In zares, ko sta se čez eno uro omenjena dva komisarja vrnila s četama v stražarnico, naj bi mu bila zagotovila, da ni bilo nobenega spopada ali kakega neljubega dogodka«. (113)

Medtem je narednik Loy razpršil množico pri samostanu kapucinov in aktuar Budin, s podporo 40. linijskih vojakov, ki jih je dobil v vojašnici Kohen, izpraznil lesni Trg (danes piazza Goldoni).

Nato se je v mesto polagoma vrnil mir in ravnatelj Kraus je dal obiti mesto s patrolami vojaških policijskih stražnikov, ki niso naletele na nobeno premikanje ljudstva. (112)

*

Zdi se, da liberalni »Il Cittadino« naslednji dan še ni imel navodil, ker piše, da ob vrnitvi po cesti, ki pelje v hrib do samostana (menda via del Monte), izpred katerega jih je pregnala četa policijskih stražnikov, so demonstrantom iz ene hiše leteli na glavo strešni korci, ter da so od papeževega konzulata bili pregnani s prepričevalnim argumentom bajonetov okoličanske milice ter poteg-njenih bodal stražarjev javne varnosti. (114) (*)

V številki 160, 12. julija, je »Il Cittadino« uporabil drugačno taktiko: pravi, da tržaška demonstracija, četudi razburkana in hrupna, ni nikoli imela značaja upora proti zakonitim silam. Saj so se tisoči ljudi — zadovoljni samo, da so manifestirali lastna čustva in nejevoljo (sentimenti e risentimenti) — umaknili pred majhnim številom okoličanskih miličnikov (že so miličniki na prvem mestu!) in »drobnimi« četami stražnikov javne varnosti. (115)

*

(*) (Pred papeževem konzulatom) je 'operiral' civilni policist Franchini s štirimi miličniki okoličanskega bataljona. (112)

V Spomenici, datirani 17.7., t.j. štiri dni po glavnih izgredih v noči po 13. juliju, *ne omenja mestni svet sploh izgrede dne 10.*

Namigovanje na »panslavizem« za občutljiva dunajska ušesa pa je že tu. (116)

Spomenico (Memoriale) bodo nesli na Dunaj (Ministrstvu za notranje posle in Ministrstvu za obrambo) Morpurgo, Hermet in Pitteri (*)

*

V obrisu položaja mesta Trsta »po dogodkih zadnjih dni«, piše 16. julija Achtschin ravnatelju policije med drugim o namenu mestnega sveta in stranke, da zdrobita sile javne varnosti. O milici piše:

»Ko je pri papeževem konzulatu bil izbit grb, so stopili 4 okoličanski lovci proti več stotin močni množici in jo zapodili, ne da bi bil kdo ranjen.

»Že s tem dokazom neustrašenosti je postala milica (diese Truppe) pri stranki nemogoča.

»Ko je v noči po 12. nekoliko okoličanov na Akvedotu zakričalo »Viva l'Austria« ter »Viva l'Imperatore« in so tiste, ki so odgovorili »merda all'Austria«, pognali v beg, je bila mera grehov mandrjarjev polna.« (117)

Živioklicev Francu Jožefu I. od liberalnih poslancev v deželni dvorani in živioklicev Avstriji od razgrajajočega ljudstva pred namestništvom ni primerjati z nadepolnimi živioklici Tržaških Slovencev — posebno od časa prebujenja dalje — ko so po čeztisočletni letargiji tlačanov mislili s tem odpraviti ali vsaj ublažiti skeleča ponižanja in nasilja nepravilnih gospodovalcev. Zaman!

Preveč Slovanov sta Avstrija in Avstro-Ogrska monarhija obkrožali v »svojih« mejah.

(dalje prihodnjič)

(*) VERB. SED. CONSIGLIO 1868, str. 328/II. in str. 336/I.

BIBLIOGRAFIJA (XII)

Če ime kraja tiskarne ali založništva ni omenjeno, naj se bere Trst.

- (101) VERB. SED. DELEGAZIONE - XXXVII. seja, 30.6.1866, str. 71/I.
- (102) AST (*) - Atti Presidiali della Luogotenenza, 1865, Busta 66. Fasc. 1/3.4. Akt Nr. 341/P vom. 12.2.1865 (mit Beilage) des Statthalters an Staatsminister.
- (103) LA SATIRA (settimanale) - 29.9.1866. Tipogr. Lloyd, str. 2.
- (104) IL DIAVOLETTA (giornale) - 7.2.1867, str. 129.
- (105) AST - Pol. Ris. 1868. Busta 61. Fasc. 2. Protocollo (d'arresto) del giorno 26.3.1868 della Direzione di Polizia (privo di numero).
- (106) VERB. SED. CONSIGLIO - XXVIII. seja, 3.10.1861, str. 161/I., ter HERMET, Memorie autobiografiche (Porta Orientale, 2/1933), str. 112.
- (107) KLEINMAYR Ferdo - Ljudsko šolstvo Tržaške okolice v svojih početkih (do 1868). Zbornik LUČ III., 1928, str. 30.
- (108) PAHOR Drago - Pregled razvoja osnovnega šolstva na zapadnem delu slovenskega ozemlja, str. 261 (Zbornik »Osnovne šole na Slovenskem 1869 - 1969. Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1970).
- (109) VERB. SED. DELEGAZIONE - I. seja, 7.1.1869, str. 1/I.
- (110) AST - Pol. Ris. 1868. Busta 61. Fasc. 4. Akt 1385/Ris. Bericht Achtschin vom 11. Juli 1868 über die Excesse des 10.7., für Pol. Dir. Kraus und das Landes - gericht.
- (111) AST - Pol. Ris. 1868. Busta 61. Fasc. 4. Akt 1438/Ris. vom 17.7.1868. Bericht des Pol. Dir. Kraus an das Minist. f. Landesverteidigung u. öffentl. Sicherheit (Unruhen am 10. u. 13.7.1868).
- (112) AST - Pol. Ris. 1868. Busta 61. Fasc. 4. Akt ad Nr. 1472/Ris. vom. 29.7.1868 des Pol. Dir. Kraus and das Landesals Strafergericht über getroffene Massnahmen bei den Unruhen des 10. u. 13.7.1868.
- (113) VERB. SED. DIETA - V. seja, 11.9.1868, str. 39-40.
- (114) IL CITTADINO (giornale) - 11.7.1868, str. 3/III. Conseguenze della mancata seduta municipale.

(*) AST - Archivio di Stato Trieste - Državni arhiv Trst.

- (115) IL CITTADINO - 12.7.1868, str. 1/I. Le dimostrazioni triestine.
- (116) VERB. SED. CONSIGLIO - Seduta riservata straordinaria - 18.7.1868, str. 336/II.
- (117) AST Pol. Ris. 1868. Busta 61. Fasc. 4, Akt ohne Zahl vom 16. Juli 1868 des Pol. Rats Achtschin an. Pol. Dir. Kraus: Umriss der Situation der Stadt Triest nach den Begebenheiten der letzten Tage.

POZOR! Nekaj popravkov v ZALIV 44-45/1973:

- str. 400 v drugi in tretji vrsti od zgoraj črtati stavek od: Maruschig (do) kazen.
- » 403 druga, tretja in četrta vrsta od zgoraj se morajo glasi: okoličanske milice je verjetno iz pomladi 1861. (Poveljnik Giulio Mauroner je bil imenovan za majorja avstrijske Armade 15. januarja 1861). Na skrajni levici stoji nižji lovec; na desni vodnik.
- » 403 v začetku pete vrste od zgoraj črtati: lovec.
- » 403 pri št. 3, namesto računovodja: računski oficial.

»Ta boj za enakopravnost nacionalne manjšine z večinskim narodom ni èončan. »Ta boj mora biti predvsem samo slovenska nacionalna manjšina«. Samo v tem primeru je lahko plodna tudi podpora Slovenije in Jugoslavije.« (Podčrtal ZALIV)

Edvard Kardelj - Delo, 1. maja 1974

Kako naj se slovenska narodna skupnost, na matično pobudo razdrobljena po državnih strankah, bojuje za svoje pravice, ko pa imajo državne stranèe svoje državne interese — to je vprašanje, katerega se matični politik seveda ne loteva.

POITALIJANČENI

PRIIMKI

Pod G so vključili mnoge slovenske priimke z začetnico J. Tako n. pr. Jelen — Gellini, Jeranko — Gerani, Jerič — Geri, Jurič — Giorgini itn.

F

Fabbri	<i>Kovac</i>	Ferneti	<i>Fernetich</i>
	<i>Covaz</i>	Ferrati	<i>Zelesnik</i>
	<i>Covacich</i>	Ficci	<i>Ficich</i>
Fabbrini	<i>Kovacic</i>	Filippi	<i>Filippich</i>
Fabbro	<i>Covach</i>		<i>Filipic</i>
	<i>Kovac</i>		<i>Filipicic</i>
Fabbroni	<i>Kovacic</i>		<i>Filipzhizh</i>
	<i>Covacic</i>	Fiorenzi	<i>Ferencich</i>
Fabretti	<i>Kovacic</i>	Fiori	<i>Cvetnick</i>
Fabretto	<i>Covach</i>	Fioritti	<i>Zvetan</i>
Fabi	<i>Fabcic</i>	Floriani	<i>Florjancic</i>
	<i>Fabic</i>	Fogaccini	<i>Pogatschnig</i>
	<i>Fabez</i>	Fogazzaro	<i>Pogatschnig</i>
Fabiani	<i>Fabjancich</i>	Forci	<i>Forcich</i>
	<i>Fabcich</i>	Foresti	<i>Stranich</i>
	<i>Habiancich</i>	Foretti	<i>Foretich</i>
	<i>Habjan</i>	Fornasari	<i>Fornasarie</i>
Fagucci	<i>Fakuc</i>	Forzi	<i>Forcich</i>
Farletti	<i>Farletich</i>	Foschi	<i>Vojska</i>
Farnesi	<i>Dubich</i>	Franceschini	<i>Franceskin</i>
Farnetti	<i>Franetich</i>	Franchi	<i>Frankich</i>
Farozzi	<i>Farozic</i>	Franco	<i>Frankovich</i>
Favetti	<i>Bobig</i>		<i>Franovic</i>
Fazzari	<i>Fazarinc</i>	Frandoli	<i>Frandolich</i>
Fecci	<i>Fecich</i>	Fratini	<i>Fratnik</i>
Ferfaglia	<i>Ferfolja</i>	Fratti	<i>Fratnik</i>
Feriani	<i>Feriancich</i>	Fucci	<i>Fucich</i>
	<i>Floriancich</i>	Fuchi	<i>Fuck</i>
Ferlatti	<i>Ferlat</i>	Furlan	<i>Ferlan</i>
Ferletti	<i>Ferlettich</i>	Furlani	<i>Furlanich</i>

G

Gabrieli	<i>Gabersig</i>	Gherlani	<i>Gerlanc</i>
	<i>Gabersich</i>		<i>Grilanc</i>
	<i>Gabersek</i>	Gherselli	<i>Gherzelj</i>
	<i>Gaberscheg</i>	Gherzi	<i>Gergich</i>
Gabrielli	<i>Gabrijelcich</i>	Ghersina	<i>Gerzina</i>
	<i>Gabersich</i>	Ghersini	<i>Ghersinich</i>
	<i>Gabrovez</i>	Ghezzi	<i>Gec</i>
	<i>Gabrovic</i>	Ghezzo	<i>Gec</i>
	<i>Gabrovsek</i>	Ghiacciari	<i>Hlaca</i>
Gabri	<i>Gabrovec</i>	Giachelli	<i>Iaklic</i>
Garbassi	<i>Gerbaz</i>	Giachetti	<i>Jakse</i>
	<i>Gherbaz</i>		<i>Jaksetic</i>
Garbasso	<i>Gerbec</i>	Giacchi	<i>Jaklitsch</i>
Gardi	<i>Gherdol</i>	Giacomi	<i>Jaconcich</i>
Gasperi	<i>Gaspercic</i>	Giacomini	<i>Iaconcich</i>
	<i>Gaspercic</i>	Gianese	<i>Janesich</i>
Gatti	<i>Gattnig</i>	Gianesi	<i>Ianezic</i>
Gazzeri	<i>Glazar</i>	Gianetti	<i>Ianesic</i>
Gellini	<i>Iellen</i>	Giani	<i>Jamseg</i>
	<i>Ill'ncic</i>	Giannelli	<i>Jencek</i>
	<i>Jellenich</i>	Giannetti	<i>Jamseg</i>
	<i>Ielincich</i>	Giannini	<i>Iancov.ch</i>
Gelsi	<i>Gelcich</i>		<i>Iuvancich</i>
Gelussi	<i>Gelussich</i>		<i>Jaconcich</i>
Gerani	<i>Gerlanz</i>		<i>Ianossevich</i>
	<i>Ieranko</i>		<i>Ivancich</i>
Gerbini	<i>Gerbic</i>	Gianni	<i>Jankovich</i>
Gerbi	<i>Gerbec</i>	Giasseti	<i>Iaksetic</i>
Gerchi	<i>Jerkich</i>	Giberna	<i>Ziberna</i>
Geri	<i>Jeric</i>	Giorgetti	<i>Jurca</i>
Gerini	<i>Ghersinich</i>		<i>Giurgevich</i>
	<i>Ierchic</i>		<i>Jurissevich</i>
Gerlini	<i>Gergich</i>	Giorgiani	<i>Iurza</i>
Germani	<i>German</i>	Giorgieri	<i>Iuressich</i>
	<i>Germek</i>		<i>Iuricich</i>
	<i>Germoncig</i>		<i>Iurissivich</i>
Germano	<i>German</i>	Giorgi	<i>Jurjev</i>
Germelli	<i>Germech</i>		<i>Jurca</i>
	<i>Germek</i>	Giorgini	<i>Iurjeviz</i>
Germi	<i>Germig</i>		<i>Jurich</i>
	<i>Grmek</i>		<i>Jurasich</i>
Gerussi	<i>Jerovsek</i>		<i>Iurissevich</i>
Gessi	<i>Ies</i>		<i>Giurgevich</i>
Gessini	<i>Iessentscher</i>		<i>Grgic</i>

Giovanelli	<i>Ivancich</i>
Giovanni	<i>Juvan</i>
Giovannini	<i>Ivancich</i>
	<i>Ivancovich</i>
	<i>Iuvan</i>
Giudici	<i>Sudic</i>
	<i>Sudich</i>
Giustini	<i>Gustincich</i>
Gurco	<i>Jurcich</i>
	<i>Jurkic</i>
Glessi	<i>Glessich</i>
Glussi	<i>Glusic</i>
Gobbi	<i>Gobich</i>
Gobis	<i>Gobec</i>
Godas	<i>Godec</i>
Godenigo	<i>Godnic</i>
Godini	<i>Godnik</i>
	<i>Godnic</i>
	<i>God.na</i>
Goglia	<i>Golja</i>
Goi	<i>Goich</i>
	<i>Goica</i>
Golini	<i>Golievsek</i>
Goliuzzi	<i>Goljevscek</i>
Gombacci	<i>Gombac</i>
	<i>Gombach</i>
Gombani	<i>Gombach</i>
Gombatti	<i>Gombach</i>
Gomba	<i>Gombac</i>
Gombi	<i>Gombach</i>
Gomiselli	<i>Gomisel</i>
	<i>Gomizel</i>
	<i>Gomilschek</i>
Gomolli	<i>Gomol</i>
Gorani	<i>Goranec</i>
Gordeni	<i>Gruden</i>
Gordini	<i>Gruden</i>
Goriani	<i>Gorjan</i>
Goriano	<i>Gorenz</i>
	<i>Gorianz</i>
	<i>Gorianc</i>
	<i>Gorjanec</i>
Gorini	<i>Gorjanc</i>
Gori	<i>Goriup</i>
Gorgbi	<i>Horkic</i>

Gorni	<i>Gornik</i>
Goruppi	<i>Goriup</i>
	<i>Gorup</i>
Gostini	<i>Gostischa</i>
Gostissa	<i>Gostischa</i>
Graccogna	<i>Grahonja</i>
Gradisca	<i>Gradischa</i>
	<i>Gradischar</i>
Grani	<i>Gracner</i>
Grassi	<i>Krasovic</i>
Gravelli	<i>Grablovitz</i>
Graziani	<i>Milost</i>
Grazia	<i>Hvala</i>
Gregoretti	<i>Gregoretich</i>
Gregori	<i>Gregorovic</i>
	<i>Grgic</i>
	<i>Gregorcic</i>
	<i>Gregoric</i>
	<i>Hregorovich</i>
Gregorini	<i>Gregorich</i>
Grezzani	<i>Grezar</i>
Grillandi	<i>Grillanz</i>
Grillo	<i>Grilc</i>
Griselli	<i>Griznik</i>
	<i>Ogrizek</i>
Grisoni	<i>Grizic</i>
	<i>Grizon</i>
Grisovelli	<i>Ogrizovic</i>
Groppazzi	<i>Gropajc</i>
	<i>Gropaiz</i>
Gruppi	<i>Goriup</i>
Grusoni	<i>Gruschovnik</i>
Guardiani	<i>Guardiancich</i>
Guercini	<i>Ghergig</i>
Guerrini	<i>Voiskovich</i>
	<i>Voiscovich</i>
Guglia	<i>Gulic</i>
	<i>Gulja</i>
Guglielmi	<i>Gulievscheg</i>
	<i>Gulievschig</i>
	<i>Wilhelm</i>
Gulli	<i>Gullic</i>
	<i>Gulic</i>
Gustini	<i>Gustincic</i>

I

Iacopi	<i>Jakopic</i>	Illesi	<i>Jelersitz</i>
Illeni	<i>Illincich</i>		

L

Lacarnar	<i>Laharnar</i>	Lenardi	<i>Lenarcich</i>
Lacci	<i>Hlaca</i>		<i>Lenardic</i>
Lachi	<i>Lach</i>	Lenni	<i>Lesnak</i>
	<i>Lah</i>	Lentischi	<i>Smerdu</i>
Ladini	<i>Ladic</i>	Leopoldi	<i>Lipold</i>
	<i>Ladich</i>	Lesca	<i>Lescovec</i>
Laghi	<i>Lach</i>		<i>Lescovic</i>
	<i>Lah</i>	Leschi	<i>Lescovich</i>
Lago	<i>Lacovig</i>	Lescovelli	<i>Leskovec</i>
Lami	<i>Slamiz</i>	Lesini	<i>Lesnjak</i>
Lapagna	<i>Lapanja</i>	Levigari	<i>Levicar</i>
Lapanni	<i>Lapainar</i>	Liceni	<i>Licen</i>
	<i>Lapajne</i>	Lippi	<i>Lippizer</i>
	<i>Lapajna</i>	Lissiani	<i>Lisciak</i>
	<i>Lasic</i>		<i>Lissiak</i>
Lassi	<i>Lassnich</i>	Lissi	<i>Lisjack</i>
Lassini	<i>Laurencih</i>		<i>Lissiak</i>
Laurenti	<i>Lauretich</i>	Lolli	<i>Lolic</i>
	<i>Laurich</i>	Lonciari	<i>Lonschar</i>
Lauri	<i>Laverich</i>	Lonzari	<i>Lonzar</i>
	<i>Lovresich</i>		<i>Lonzarich</i>
	<i>Lovrich</i>	Lorenzi	<i>Lorinsich</i>
	<i>Lauricha</i>		<i>Lavrencic</i>
	<i>Lauriha</i>	Lorini	<i>Lovrovich</i>
Laurica	<i>Lavriha</i>	Loseri	<i>Loser</i>
Laurini	<i>Laurencic</i>	Losetti	<i>Lozei</i>
	<i>Laurincich</i>	Lossani	<i>Lozej</i>
	<i>Lovrinich</i>	Lossi	<i>Loschitz</i>
Lautieri	<i>Lavtar</i>	Lovi	<i>Lovic</i>
Lazardi	<i>Lazar</i>	Lozzi	<i>Lozej</i>
Lazzari	<i>Lasar</i>	Luca	<i>Lukes</i>
	<i>Lazar</i>	Lucani	<i>Lukanz</i>
	<i>Lazarich</i>	Lucano	<i>Lukanc</i>
	<i>Lasic</i>	Lucari	<i>Lukarich</i>
Lazzi	<i>Leban</i>	Lucas	<i>Lukac</i>
Lebani	<i>Legissa</i>		
Leghissa			

Lucchesi	<i>Luchesig</i> <i>Lukezic</i> <i>Luchsich</i> <i>Lukez</i>
Lucchi	<i>Lukovic</i>
Lucci	<i>Lucich</i>
Luci	<i>Sciuka</i> <i>Lucic</i>
Luciani	<i>Lucich</i>
Lugli	<i>Lulich</i> <i>Lulik</i> <i>Lulek</i>
Luini	<i>Luin</i>

Lulini	<i>Lulich</i>
Lulli	<i>Lulich</i>
Lupi	<i>Vouk</i> <i>Vuk</i> <i>Lubich</i>
Lupini	<i>Vucich</i> <i>Lupinc</i>
Lupo	<i>Vuk</i>
Lussi	<i>Loushe</i> <i>Lushnik</i> <i>Lussich</i>
Lussini	<i>Lousche</i>
Luzzini	<i>Luznik</i>

M

Maccari	<i>Machor</i> <i>Macorig</i> <i>Macarovic</i> <i>Macovig</i> <i>Mahorcic</i> <i>Makoric</i>
Macchi	<i>Mach</i> <i>Mlakar</i> <i>Macek</i> <i>Macovich</i> <i>Macho</i> <i>Machich</i> <i>Machnich</i> <i>Macovez</i> <i>Machnich</i>
Macini	<i>Macorsich</i>
Macorsini	<i>Makovic</i>
Macovelli	<i>Maglica</i> <i>Maglich</i> <i>Mahlic</i>
Magli	<i>Mlakar</i>
Magliari	<i>Majcen</i>
Maggi	<i>Malabotich</i>
Malabotti	<i>Mallich</i>
Mallini	<i>Mahne</i>
Mane	<i>Malnig</i>
Manni	<i>Marassich</i>
Marassi	

Marchi	<i>Mrach</i> <i>Mrak</i> <i>Makovec</i> <i>Marchich</i> <i>Marcosich</i> <i>Marcovic</i> <i>Markic</i> <i>Markon</i> <i>Markoncic</i> <i>Mahorsic</i> <i>Merkusha</i> <i>Merkusa</i> <i>Merkuza</i> <i>Macuz</i> <i>Makuc</i> <i>Marcocich</i>
Marcon	
Marconi	
Marcosini	
Marcusi	
Marcuzzi	
Marina	<i>Marinaz</i>
Marin	<i>Marinzh</i>
Marini	<i>Marincich</i> <i>Marincovich</i> <i>Marinic</i> <i>Marinsek</i> <i>Marinschek</i>
Mari	<i>Marich</i> <i>Maricich</i> <i>Marinsich</i>

Marliani	<i>Merlak</i>	Merli	<i>Merlich</i>
	<i>Merljak</i>		<i>Merlak</i>
Marotti	<i>Merlach</i>	Merni	<i>Mernik</i>
	<i>Marolt</i>	Mersini	<i>Mersich</i>
Marsi	<i>Marovt</i>		<i>Merzek</i>
	<i>Marsic</i>	Mervini	<i>Mervich</i>
	<i>Marc</i>		<i>Merviz</i>
Marsico	<i>Marsich</i>	Messi	<i>Mezgec</i>
Martellani	<i>Marteianz</i>	Mestroni	<i>Mestrovich</i>
Martini	<i>Martincic</i>	Metelli	<i>Metljak</i>
Marti	<i>Martic</i>		<i>Metlicoviz</i>
Marzi	<i>Marc</i>	Metellini	<i>Metlikovetz</i>
	<i>March</i>	Micali	<i>Mihalic</i>
	<i>Marz</i>		<i>Mihalj</i>
Marzio	<i>Marc</i>	Miccoli	<i>M'colich</i>
Maschiatti	<i>Samez</i>	Micel	<i>Mihev</i>
Maschietti	<i>Samez</i>	Michelazzi	<i>Milavc</i>
	<i>Sammich</i>		<i>Miklavec</i>
Masi	<i>Masic</i>		<i>Miklaucic</i>
Masini	<i>Masnich</i>		<i>Milavez</i>
Matitti	<i>Maticich</i>	Michelini	<i>Michelich</i>
Matteacci	<i>Matiasic</i>	Michelussi	<i>Mikulus</i>
Mattei	<i>Matjazic</i>	Micheluzzi	<i>Mikeucic</i>
	<i>Mattelich</i>	Micheli	<i>Mihel</i>
	<i>Mattesich</i>		<i>Michelich</i>
	<i>Matteicich</i>		<i>Mihelcic</i>
	<i>Mattich</i>		<i>Mihelj</i>
Mattia	<i>Matjak</i>		<i>Miklic</i>
Mattiassi	<i>Matijacic</i>	Micoli	<i>Mikulic</i>
	<i>Matijassich</i>	Micussi	<i>Mikus</i>
Mattini	<i>Mattich</i>	Milacci	<i>Miac</i>
Maucci	<i>Maucich</i>		<i>Mlach</i>
Mauri	<i>Mauric</i>	Milani	<i>Milavec</i>
	<i>Mavrich</i>		<i>Milavez</i>
	<i>Maver</i>	Milazzi	<i>Miac</i>
	<i>Mavec</i>		<i>Miatsch</i>
Meacco	<i>Meak</i>		<i>Mlatz</i>
	<i>Mejak</i>		<i>Mljac</i>
Medici	<i>Medich</i>		<i>Mlach</i>
Melini	<i>Meglich</i>	Miliani	<i>Milivavaz</i>
Melioni	<i>Hmeljak</i>		<i>Milkovic</i>
Melli	<i>Hmeljak</i>	Millani	<i>Millanich</i>
Mellini	<i>Mellinz</i>	Milli	<i>Milic</i>
Meola	<i>Meula</i>		<i>Millich</i>
	<i>Mevlia</i>	Millo	<i>Milloch</i>
	<i>Mevlja</i>		<i>Milovich</i>

	<i>Millovaz</i>
	<i>Smilov.ch</i>
Milocco	<i>Miloch</i>
	<i>Miloc</i>
	<i>Milok</i>
Milussi	<i>Milussich</i>
Mircani	<i>Mircovich</i>
Miselli	<i>Mislej</i>
Missini	<i>Missich</i>
	<i>Missigoi</i>
Mocenigo	<i>Mocnik</i>
Mocini	<i>Mocinich</i>
Modari	<i>Moderc</i>
Modena	<i>Moderz</i>
Modri	<i>Modric</i>
	<i>Modrich</i>
Modriani	<i>Modrjan</i>
Molinari	<i>Mlinar</i>
Montanari	<i>Gorup</i>
	<i>Hribar</i>
	<i>Berger</i>
Montenero	<i>Cernigoi</i>
Monti	<i>Gorkic</i>
	<i>Hribar</i>
Moravi	<i>Moravec</i>

Morazzi	<i>Moravc</i>
Morelli	<i>Morel</i>
	<i>Morelj</i>
	<i>Mrovlje</i>
	<i>Mreule</i>
	<i>Mrevlje</i>
Mosca	<i>Muha</i>
	<i>Muhic</i>
	<i>Muska</i>
	<i>Muhach</i>
Moselli	<i>Muzelj</i>
Mosetti	<i>Mosettich</i>
	<i>Mozetic</i>
	<i>Musetic</i>
Mori	<i>Morich</i>
Moro	<i>Morovich</i>
Muliani	<i>Mulic</i>
Mulini	<i>Mulic</i>
Mulli	<i>Mulec</i>
	<i>Mulic</i>
Muni	<i>Munich</i>
Mura	<i>Muravec</i>
Musina	<i>Mozina</i>
Mussi	<i>Mussic</i>

N

Nadali	<i>Nadalich</i>
	<i>Nadalischek</i>
	<i>Nadalisek</i>
	<i>Nadlischek</i>
	<i>Nadlisek</i>
Nalli	<i>Naglic</i>
Natali	<i>Natlacen</i>
	<i>Bosich</i>
Nardini	<i>Nardnik</i>
	<i>Nardnich</i>
	<i>Nartink</i>
	<i>Nartnik</i>
Narcini	<i>Narcinovich</i>
Natali	<i>Natlacen</i>
	<i>Bosich</i>

Naveri	<i>Nabergoi</i>
Negrelli	<i>Cerne</i>
	<i>Zernovitz</i>
Negrini	<i>Zernovitz</i>
	<i>Cernul</i>
Negri	<i>Cerne</i>
Neri	<i>Cernac</i>
	<i>Cernigoi</i>
Nerini	<i>Cernac</i>
Nessi	<i>Nesich</i>
	<i>Nezic</i>
Niccoli	<i>Nicolich</i>
Nicolini	<i>Miklaucich</i>
	<i>Miklavitz</i>
	<i>Nicolaucich</i>

Nicolazzi	<i>Nicolich</i>
Nicoletti	<i>Nicolaucich</i>
	<i>Mikuletic</i>
	<i>Micoletich</i>
Nicoli	<i>Mikolj</i>
	<i>Mikolic</i>
	<i>Nicolich</i>
	<i>Mikulic</i>

Nova	<i>Novak</i>
Novacco	<i>Novach</i>
	<i>Novak</i>
Novelli	<i>Novak</i>
	<i>Novic</i>
Novi	<i>Novak</i>
	<i>Novich</i>

O

Obbiassi	<i>Oblaschiak</i>
Oberti	<i>Obersnu</i>
Oblati	<i>Oblach</i>
	<i>Oblakov</i>
Ocretti	<i>Okretic</i>
	<i>Okretich</i>
Oliani	<i>Ulianich</i>
Omari	<i>Ukmar</i>
Ongaro	<i>Ungar</i>
Orbani	<i>Orbanic</i>
Orchis	<i>Horkic</i>
Orelli	<i>Orechek</i>
	<i>Orel</i>

Oretti	<i>Ocretich</i>
	<i>Okretic</i>
Orlini	<i>Orlich</i>
Orsetti	<i>Orsetich</i>
	<i>Ersetich</i>
Orsi	<i>Orsich</i>
	<i>Ursch</i>
	<i>Ursic</i>
	<i>Medved</i>
Orsini	<i>Medved</i>
	<i>Ursich</i>
Osterzi	<i>Ojstersek</i>
Ottori	<i>Ottoripez</i>
Oveglia	<i>Hovelja</i>

GOVOR V DRAGI '73

(nadaljevanje in konec)

Povedati pa je treba, da so v odborih obeh teh problematičnih »predstavniških« organizacij tudi mlajši ljudje, vsaj po en jurist je v vsaki, ki mislijo bolj prožno in načelno, bolj borbeno, z zdravo borbeno fantazijo in voljo, vendar jih stari etablirani voditeljski intabuliranci ne spustijo v predstavniki vrh, na predsedniške stole.

Samo kot dokazilo in ilustracijo za vprašljivost teh političnih predstavniških garnitur naj navedem njihov odnos do društva Enotnost koroških Slovencev, ki smo ga ustanovili 1958. leta, tri leta po podpisu Avstrijske državne pogodbe, — brez strankarske opredelitve, brez taborskega žegna, z namenom, da bi se vsak član tega društva v svojem slovenskem taboru in pod svojo avstrijsko strankarsko politično streho dosledno boril za izvedbo 7. člena, posebno pa na podeželju, kjer bi morali na občinski osnovi zahtevati dvojezične napise ipd. Hoteli smo samo stimulirati, biti nekakšni iniciatorji in katalizatorji borbe za narodne pravice — kmetje, učitelji, duhovniki, kristjani, komunisti — nobeden drugemu ni revidiral njegovega ideološkopolitičnega »izma«. Kaj mislite, tržaški rojaki, kaj so napravili iz nas slovenski predstavniki?

Ovadili so nas avstrijski in jugoslovanski policiji kot nevarne ruske agente, da nas še pes ne bi več povohal. Vpili so: rušijo enotnost koroških Slovencev, razdirajo našo skupnost, ustvarjajo tretjo silo... Škočujemo...

Pa niso imeli ti predstavniki ne enotnosti ne skupnosti, ne sile, pač pa skupno Spomenico koroških Slovencev in medsebojno ujedanje »na vrhu«, medtem ko je heimatdienst opravljal drobno delo. Moralist bi dejal, da so se lagali, kakor so usta odprli. A zakaj so tako ravnali? Ker jim v resnici ni šlo za narodno borbo, pač pa za politiziranje brez napora in tveganja, za udobno privatno življenje, za pesek v oči zatiranemu ljudstvu.

Ko se je pok. Edvin Papst kot deželni predsednik Avstrijske lige za človeške pravice trudil za poseben biro koroških Slovencev pri deželni vladi, je dejal slovenskim predstavnikom: »Denarja naj nam da vlada, pa bo.«

Morda bo kdo od vas rekel, je pa oster tale Korošec, saj očitno vidi samo senčne strani na svojih političnih funkcionarjih.

Ne morem pomagati. To so zreli moški, vsi sivi ali košglavi, drevo pa spoznaš edino po sadovih. In ti sadovi so se prikazali v kritičnem letu 1970, ko je heimatdienst začel svojo veliko hajko na narodne pravice koroških Slovencev, kot izrazito gnili, črvivi: na ponočne akcije ilegalnega Komiteja za pravice Slovencev, se pravi *na pripisovanje slovenskih krajevnih imen na nemške table, sta oba slovenska predstavniška tednika reagirala zelo kislo: eden se je distanciral, drugi pa godrnjal, da takšne akcije ne služijo sožitju narodov*. Ni čudno, da je meščanski nemško nacionalni pa tudi tako imenovani socialistični - Simov tisk dve leti kasneje s polnimi usti hvalil razsodnost in zdravo pamet teh slovenskih predstavnikov, ki da niso šli na cesto, namreč v dneih, ko so tam rogovilile heimatdienstovske črede. Končno so bili ti slovenski politični voditelji še sami sebi všeč — in so tudi v svoje tednike zapisali, da so boljši od naših nasprotnikov, češ mi ne gremo na cesto... Tako lahko narediš iz lastne slabosti — odliko. Če ti kdo verjame. *

Kreisky s svojo vlado, v kateri sedijo kar štirje rafinirani bivši člani Hitlerjeve stranke, jim tega seveda ne verjame. In njegovo vprašanje, kaj da si obetamo s tako imenovano internacionalizacijo našega vprašanja, je po vsem, kar je povedal, več ko diplomatska finta, saj je dobesedno zamašilo usta našim predstavnikom.

* Šele kladivarji, mladjevci in klubaši (slov. študentje na Dunaju) so pokazali edino pravilno pot upora nasilju: na predvečer avstrijskega državnega praznika, 25. oktobra 1973 je Solidarnostni komite, njihovo politično samoobrambno dete, priredil veliko demonstracijo koroških Slovencev vseh ideoloških različic, združenih z nemškimi demokrati od desne do leve po celovških ulicah in na starem trgu v obeh jezikih proklamiral proteste in zahteve na podlagi 7. člena Astrijske državne pogodbe.

Preden bom skušal prikazati narodnopolitično vlogo mladih, naj o sterilni institucionalizirani politiki obeh ta starih obstoječih organizacij ugotovim še to, da sta kajpada samo odsev ostarelih, avtoritarno-birokratičnih centraliziranih množičnih avstrijskih strank — ljudske in socialdemokratske — saj sta na Koroškem še nedavno obe viseli kot klavrn repek vsaka na svoji partijsko-politični botri in dali do nezvesti izigravati narodnopolitične, gospodarske in kulturne interese slovenske narodne skupnosti. *Šele nastop mladih je pospešil narodnopolitično diferenciacijo mnenj znotraj teh dveh organizacij*, tako da sta trenutno oba naša predstavniška tabora brez avstrijske politične patronance precej zmedena. In s Kreiskim vred kar vesela, da bojo žarometi zasukali na njuno »kontaktiranje« v komiteju Kreiskega, ki »nič ne bo odločil« (Kreisky)!

Objektivno gledano je to ugoden trenutek za nov začetek, pač na zgubljenih iluzijah in velikanski povzročeni škodi, z zamujenimi priložnostmi. *Za takšen začetek pa je treba novih, mladih moči, ustvarjalne politične fantazije, inteligentne pogumne borbe na podlagi in v okviru avstrijskih zakonov.*

In to problematiko naj ilustriram z nekaterimi konkretnimi aspekti, pomisleki in podatki.

Še pred prvimi sadovi slovenske gimnazije se je prikazala literarnokritična in narodnopolitično kritična skupina mladih z glasilom »Mladje«. Lipuš Florjan, celovski bogoslovec, sit represivnih avtoritarnih antiseksualnih in ne vem še kakšnih ukrepov, je slekel sultano in sklenil vsestranski upor, protest proti konvenciji v koroškem cerkvenem in slovenskem narodnokulturnem življenju. Po desetih letih upiranja in ostre družbenopolitične kritike na račun Slovencev in Nemcev na Koroškem je prišel tako daleč, da o njem moji ljubi predstavniki *trdovratno molčijo. To je slabo znamenje zanje, to je najbolj klavrna metoda za stabilizacijo lastnih stolčkov.*

Potem si je neki dan upal zapisati zadmošolec slovenske gimnazije v šolski nalogi, da ne veruje v Boga. Velik je bil preplah v učiteljskem zboru in malo je bilo tam mladinske psihologije, še manj pa razgledanosti po zadevni literaturi tega sveta, kajti dijak je bil prebral Bertranda Russla *Why I am not a Christian* in je bil star osemnajst let.

In kmalu mu je sledil uporni levičarski razred z razvitim maturitetnim listom *Na razhodu - Am Scheidepunkt*, ki je moral celo pred celovškega kadija. Tam so ga celega prevedli v nemščino in sodnija je imela mnogo smeha in se je čudila. Celo *Kleine Zeitung*, naš škofijski zahrbtni, hujškaški nacionalkanibalistični listič, ki bi Slovence najraje z demokratičnim žegnom likvidiral, je objavil glosu v zagovor obtoženih levičarskih maturantov. Kolikšna ironija, kolikšna slepota, kolikšno pomanjkanje ustvarjalne politične fantazije in posluha za stvari prihodnosti!

Interno v zavodu je bilo zapisano, da so ti fantje sramota slovenske šole, da so zašli na krivo pot.

Še ni minilo sedem let, ko vse prav pride, ko delamo obračune po ljudski veri: če drugega ne, časopis *Kladivo* je pa le spravila na avstrijski dan ta »pokvarjena« mladina slovenske gimnazije. In *Kladivo* je naredilo, da koroški Slovenci vsaj anonimno ne umiramo več, če že umiramo.

In kakor so se stvari na Koroškem v zadnjih dveh letih obrnile in jih je mogoče kronološko analizirati, se ima tudi vladna stranka SPÖ »zahvaliti akcijam teh mladih koroških Slovencev, da so urezali globoko v njeno gnojno bulo, tako globoko, da se iz nje cedi, cedi in se ne neha cediti — od Celovca do Dunajja. Sam znani avstrijski krščanski filozof Friedrich Heer je nedavno ugotovil, da bo leha cela Avstrija za koroško boleznijo. — Stranski produkt ali odpadek iz te »operacije« je te dni deželni glavar Sima, ki ga žagajo njegovi lastni tovariši, ker da odgovarja za tistih ubogih 36 dvojezičnih tabel (ki jih sploh nikjer več ni!)

In še nekaj: z moralno pomočjo vaših tržaških pisateljev *Rebule* in *Pahorja* (*Rebula* je v dnevniških zapiskih v »Znamenju« pravično ovrednotil *Kladivo*, politični list te mladine), posebno še poslednjega (saj je s svojo hitro in bistro intervencijo v AIDLCM v dobršni meri pomagal preprečiti sramotno sojenje študentu Borutu Šturmu) — torej s tem tovarštvom Tržačanov so isti kladivarji morali nekoliko prebudili tudi samozadovoljno mater Slovenijo, saj je Ljubljana spontano dala 30.000 protestnih podpisov za imenovanega študenta Šturma, na ulice pa 60.000 demonstrantov, če sem prav obveščen.

Kaj se lahko naučimo iz tega razvoja stvari na Koroškem? To, da je najhujša zabloda, ki si jo kaka šola lahko privošči, ta, da vklene fantazijo učiteljem in dijakom, prav posebno to velja za šole narodnih manjšin, ki pripravljajo rodove za defenzivo v prihodnosti. »L'imagination au pouvoir« — fantazijo na oblast so zapisali l. 1968 študentje na Sorbonni v Parizu. In še geslo: »Soyons réalistes, demandons l'impossible!« Kdor vklepa fantazijo v okove, ohranja okostenele produkcijske odnose in družbene norme. Zato skrbi vsak politični sistem za poslušne učitelje-hlapce, jih strahuje in zaslišuje, s tem pa onemogoča razvoj demokratičnih odnosov. Kdor s fantazijo skuša v politiki ali družbi stvari spreminjati, staro podreti in novo postaviti, tega se bojimo, ta je socialist, komunist, anarhist, maoist, skratka nevaren posebnost. V znanosti in tehniki je fantazija ugledna, v politiki pa od hudiča. Razliko je lahko utemeljiti: v znanosti in tehniki, tako pravi nekje dr. Nanning, stoji spreminjajoča, zmeraj novo ustvarjajoča fantazija v službi oblasti in dobička, iz fantazije nastane kapital. V politiki in družbenem življenju pa stvari spreminjajoča fantazija izpodnaša in uničuje ravno tisti politični in družbeni sistem, ki si fantazijo pretaplja v novce. Zato dovoljuje šola — vsaj pri nas — sprostitev fantazije samo otročičkom, norcem in umetnikom, saj pravi celo nemški pregovor: Ernst ist das Leben, heiter die Kunst. Naše šole, in pri tem slovenska gimnazija v Celovcu nikakor ni častna izjema, skušajo udušiti fantazijo, ker je to tako zaželeno že v šolskem sistemu, ki skrbi za ohranitev družbenega reda. Naša avtoritarna avstrijska demokracija lahko obstaja samo tako, da jo učitelji prikazujemo kot ideal demokracije. Za to pa je treba otroke skrbno varovati pred izbruhom in razvojem fantazije. Fantazija v šoli narodne manjšine pa je za tako lažno demokracijo celo politična kategorija, iztrebljenje fantazije iz šole pa pravi politični proces. »Politika ne sodi v šolo« je maksima poslušnih učiteljev-hlapcev, kdor je ne upošteva, hodi na zagovore k deželnemu šolskemu svetu. Danes ravno tako kot v času ljubljanskega kongresa ali v času Bachovih huzarjev. Ne vem pa, kakšne so te stvari pri vas na Tržaškem.

Razvpiti maturitetni list Na razhodu je zapisal med drugimi zapovedmi in navodili za dijake: Ne podpiraj si glave z roko, kajti učitelj

bi utegnil sumiti, da *misliš*; Ne sprašuj! — utegnil bi prisiliti očeta, da bo tudi on mislil. Ni ti treba razumeti, glavno je, da znaš? Ljubi tistega Boga, ki ga ljubi učitelj! In tako naprej.

In potem so — prosto po Bertu Brechtu — zapisali ostri kritični aforizem: Kaj pa je že špricanje avstrijske srednje šole proti ustanovitvi avstrijske srednje šole!?

Avstrijska srednja šola pripravlja otroke za življenje v avstrijski lažni demokraciji: po zanesljivem dvomljivem latinskem pogovoru: *Non scholae sed vitae discimus. Amen.* Uči jih plezati po karieristični lestvici, uči jih porivanja, komolčarstva, sebičnosti, kajti to je vendar tista »vita«. Solidarnosti jih uči, pomagati tovarišu v šoli je prepovedano. Konkurenca v šoli je priprava za konkurenco v življenju, konkurenca je načelo, po katerem naj ta nižji v medsebojnem boju svoje sile zapravljajo, kajti samo tako se te sile ne bojo kolektivno obrnile proti ta višjim. Le-ti z zadoščenjem hvalijo najbolj sposobne, se pravi najmanj solidarne.

Naj zaključim ta del razmišljanja z ugotovitvijo: *naše manjšinsko šolstvo bo narodno politično relevantno le tedaj, če ne bo samo dopuščalo, temveč neavtoritarno naravnost gojilo sproščanje fantazije v naši mladini, če se bo osvobodilo oklepajočega discipliniranja in indoktriniranja, ustrahovanja itn., skratka, če bo navajalo naš naraščaj k pogumnemu razmišljanju o naših bistvenih življenjskih vprašanjih ter ga seznanjalo z narodnopolitičnimi emancipacijskimi procesi drugod po svetu, z borbenim krščanstvom kekega Camila Torresa ali vašega opata Giovannija Battista Franzonija v Sao Paolo fuori le mura itn. In seveda tudi z dialektično metodo v raziskovanju zgodovinskih današnjih pojavov, z iskanjem vzrokov in ugotavljanjem posledic, s stvarmi, ki se skrivajo zadaj za pojavi.*

Posebno pa se mi zdi važno, da se v naših manjšinskih zamejskih šolah varujemo simplificiranja, priučenih predsodkov, zameglitev.

Naj ilustriram, kaj mislim: še pred dvema letoma mi je očital ob nekem sprejemu naš deželni glavar vpričo mojih krščanskih slovenskih dijakov, da so moje misli že komunistične. Odvrnil sem mu z začudenjem, kakor da me more s komunizmom tako rekoč zmerjati, ko ga je pa dandanes tako prekleto malo na svetu, da bi moral priti

pod zaščito, partijskih knjižic pa toliko. Dejal sem: »Saj to se čuje, gospod glavar, ravno tako, kot če bi me ozmerjali, češ ti kristjan ti, hudobni nevarni! Ko je pa tako malo krščanstva na tem našem svetu, pa toliko krstnih listov!« Tedaj se mi je mož opravičil, češ, saj vas nisem hotel žaliti, gospod profesor.

Poglejte, tržaški rojaki, kako ravna nobelovec Heinrich Böll: Rusom očita, da so ozkosrčni do svojih kulturnih delavcev, da jim vklepajo duha. Očitno po pravici. A doma v Nemčiji podpiše istočasno memorandum, naslovljen na svojega notranjega ministra: Hände weg von der KPD! Pustite nemške komuniste pri miru. Vidite, Böll je levičar, pač krščanski levičar in ob njem je treba dijakom v naših šolah razložiti levičarstvo. Ali pa ob Dürrenmattovem Gospodu Mississippiju, ob Kocbekovi Listini oz. njegovem družbeno-filozofskem postulat o počlovečenju Slovencev po zmagoviti revoluciji, o spojitvi marksističnega gospodarskega načela s krščanskimi etičnimi elementi, kajti tudi Marx in Lenin nista padla z neba. Ob Musilovem Možu brez posebnosti pa idejne fundamente naše avstrijske in vaše tržaške družbe. Ob Župančičevi Dumi pa morda zgodovinsko resnico, da je napredek človeške družbe — tudi slovenskega naroda — mimo parol in enodnevnih — mogoče registrirati le z milimetrskimi merili. Ob Cankarjevem Narodnem blagru pa še našo milododno slovensko samoprevaro in družbeno laž. Pogumno, po resnici, aplicirano na naše znane živeče Mrmolje, Grozde in Siratke. To je potem levičarski pouk, ker je resnična objektivna informacija življenjska, ker je iskanje napredka. Morda bi bilo prav spet Cankarja odpreti: Kako sem postal socialist.

Ni čudno, da so imenovani razvpiti maturantje v koroških razmerah Cankarja — polemika naravnost požirali. Kajpada na svojo roko, brez šole.

Segel sem nekoliko v globino in širino prav v vprašanju vzgoje in izobrazbe naše mlade generacije, ker je ta za našo narodno existenco in naš razvoj bistvenega pomena.

Poglejte, v dunajskem Klubu slovenskih študentov, kjer je velik del naših maturantov, načrtno študirajo starejšo in novejšo zgodovino koroških Slovencev — Pleterskega, Udeta, Zorna, Frana Zwitterja, Grafenauerja, diskutirajo, se prepirajo, ločujejo in združujejo —

in vse to ob rednem študiju vpisane stroke. Tam je med nemškimi visokošolci levica diferencirana in zdrobljena v štiri ali pet skupin in skupinic, in vendar so jih naši slovenski klubovci in kladivarji, ki so tudi razcepljeni v dve levici, združili v demokratični skupni nastop proti nacističnemu državnemu poslancu psihiatru Scrinziju in mu dvakrat preprečili predavanje oz. hujskanje na univerzitetnih tleh proti našim narodnim pravicam. Spoprijeli so se z nacističnimi pretepači. Bilo je 50.000 šilingov škode, ministrca se je morala zagovarjati v parlamentu, toda oblast ni skrivila lasu nobenemu Slovincu.

To je ustvarjalna fantazija politično izobrazujoče se študentske mladine. Ali pa: kladivarji so objavili v svojem glasilu navodila za obnašanje pri policiji, med drugim to, da je treba govoriti z eksekutivo samo slovensko. Če policaj slovensko ne zna, išče komanda sredi noči tolmača, tudi 50 km oddaljenega. Kakšno poniževanje za samozavestno nadčloveško avstrijsko policijo! Seveda jih — študente — takšna načelnost stane časa, žrtvovanja, ali kakšen smisel pa ima vsa naša verbalna borba, če ne bomo ravnali vsi tako, kakor nas učijo ti naši študentje? Protokola ti sploh ne podpišejo, če ni slovensko sestavljen. Za podpisne pole ljudskega štetja l. 1971 so npr. pridobili pet pogumnih družin, da jih kljub hudo zagroženi kazni niso izpolnili, ker so bile samo nemške. Napovedali so, da jih bo oblast zaradi tega kaznovala in nasvetovali, kako naj v tem primeru ravnajo. Oblast se kajpada teh slovenskih uporniških družin sploh ni dotaknila, pač pa je po ovinkih zbrala potrebne podatke in jih vpi-sala.

Menda letos vigredi — sem na velikem zboru koroških Slovencev v zvezi s komisijo Kreiskega predlagal kot eno izmed bolj občutljivih borbenih sredstev bojkotiranje davčnega urada. Dejal sem nekako takole: za 36 podrtih dvojezičnih tabel, podrtih ob asistenci eksekutive, 36 kmetov, ki ne plačajo davkov, ali pa še bolje 360. Zob za zob, zakon za zakon! Kaj mislite, v kakšno zagato bomo spravili avstrijsko oblast!

Tedaj se je oglasil senior predstavnštva in se posmehnil: »V kakšno zagato le, kravo jim bo dala zarubiti pa bo!« To je bilo vse. Skoraj pomilovalno je skušal diskvalificirati mojo misel. Naj pripomnim tudi to, da se zbrano ljudstvo mojemu predlogu oz. moji misli ni-

kakor *ni* smejalo. Ali kaj, ko pa za nas koroške Slovence še zmeraj velja isto, kar je veljalo med vojsko za Nemce: der Führer denkt für mich, führer misli zame. Gospod predsednik, ki hodijo na razgovore h kanclerju na Dunaj, že vejo, kaj je pametno.

In vendar bi takšen bojkot v naši situaciji še kako učinkovito internacionaliziral našo narodnopolitično diskriminacijo. Moral bi seveda biti terminsko vezan do postavitve porušenih dvojezičnih tabel.

Drugi senior predstavništva je prav tako vigredi obljubil pred maturanti jeseniške gimnazije v celovškem Dijaškem domu, da se »bomo še bolj odločno borili« (opozarjam tudi na stilistično finto — na uporabo množine, kadar kdo hoče kaj kamuflirati!). Eden navzočih ga je vprašal, kaj to konkretno pomeni. Predstavniki mu je odvrnil, da bojo padle zdaj pa nemške table, le da ne more povedati, kdo jih bo podr! Tako seveda tudi gre, da namreč že vnaprej knjižiš eventualne pozitivne akcije »neznanih storilcev« na svoj konto. Samo je imel mož tokrat smolo, ker teh tabel do danes nihče ni podr! Tako je njegova »odločna borba« pač izostala.

Zdaj pa pomislimo, kako drugače so zborovali tisti pred 500 leti, ki so imeli eno samo zvezo — Kmečko zvezo, Bauerbund, puntarsko zvezo? So bili naši pradedje tudi takšni odročni vodje brez volje in brez fantazije?

Danes vemo, da so tisti pred 500 leti npr. med drugim zahtevali, naj župnike demokratično voli in namešča srenja sama. Nedavno od tega sem z enim naših resničnih duhovnov — Čedrmacev uglasbal o tem, kako bi učinkovala prava stavka nekaterih slovenskih koroških duhovnikov zoper nekrščanskega župnika-hujškača Mucharja pri Gospe sveti in hkrati zoper molčečega heimatdienstovskega kolaboracionista škofa Köstnerja. Naš Čedermac, mi je ves žalosten odvrnil: »Ne vem, ali bi se upali stavkati trije, to pa je premalo.«

Oba sva ugotovila, da ti naši teologi po vrsti briljirajo v političnem analfabetizmu, zato si jih nemški šoviniisti pa tudi *upajo hajkati z raznimi podpisnimi akcijami* in še drugače. V bogoslovju so jim ubili vso fantazijo in jim vtepli same dogme, predvsem pa eno dolžnost: *POKORŠČINO* navzgor.

Da sami Svetega pisma, ki ga drugače vsem vernikom hvalijo kot knjigo vseh knjig, nič kaj radi ne upoštevajo, zlasti ne, kadar gre zares, je očitno in žalostno dejstvo, saj nobeden od njih ne skuša ugotoviti, kako bi v njihovi koži Kristus ravnal.

A vprašam vas, dragi tržaški rojaki, ki se v stvareh stavke in demonstracij le bolj spoznate kot mi koroški Slovenci, vprašam vas, kaj mislite, kako urno bi naš škof pobral svojo pastirsko palico in ukrotil vse sumljive nacifašistične »vernike« v svoji čredi, kakor hitro bi proglasilo vsaj kakih dvanajst apostolsko orientiranih slovenskih koroških duhovnikov 14-dnevni štrajk na škofovo odgovornost: nobene maše, nobene spovedi, nobene poroke, nobenega krsta, nobenega pogreba, dokler ne zgine v kak kloster ali kamorkoli že Muchar od Gospe Svete itn. Pa če bi se kaka duša »pogubila«, bog pomagaj. Ta bi že imel razumevanje za takšen ukrep, pa čisto brez bajže, brez podsmeha. Stvar je zanj mnogo preresna.

Škoda za Matija Majarja in Andreja Einspielerja, da sta že davno v grobu. Ta dva bi danes vedela, kaj je treba na Koroškem Bogu v čast ukreniti! Še *enkrat*: dandanes gre v spremenjenih družbenih okoliščinah in spričo taktičnih iznajdljivosti v svetu, kakor se z njimi seznanjamo v tisku in televiziji, za uporabo *sodobnejših* borbenih sredstev, če hočemo priti do svojih narodnih pravic.

Ravnati bi morali zmeraj spet kakor otroci v razvojni dobi z vsemi okončinami okrog sebe, da tako pribobnajo celo famulijo in če treba celo žlahto k sebi.

Samo v takšni borbeni metodi še vidim perspektivo za nas, ki smo čedalje šibkejši. In v strogi disciplinirani enotni narodnopolitični organizaciji vseh naših zavednih, pokončnih. *Jamramo, jamramo, kako nas Nemci zatirajo, ne znamo pa izrabiti okvirnih zakonskih možnosti v svoj prid.*

Nihče pri nas ne ve, kam so se porazgubili maturantje slovenske gimnazije, pa se hvalimo z njimi, da jih je že čez 300! To so neodpuštljive napake naših »predstavnikov«. Če bi jutri potrebovali za kako demonstracijo seznam narodno zavednih famulij v kaki vasi, ga nimamo, heimatdienst ga nam pa ne posodi. In tako naprej. Nasprotniki pravijo, da nas je Slovencev na koroškem nekaj nad tri procen-te, pa naši predstavniki ne zahtevajo še treh slovenskih ulic ne na

sto nemških, recimo v Celovcu, Beljaku. Tako še Prešernove ulice nimamo v Celovcu, čeprav je pesnik tu delal odvetniške izpite, kaj še Slomškovo ali Janežičevo. Naši predstavniki za Beljak ne znajo in nočejo priboriti ene same ljudske šole z dvojezičnim poukom za otroke slovenskih družin v teh mestih. In nobenega oddelka slovenskega vrtca. Naši predstavniki so kljub svarilom in opominom domačih kulturnih delavcev dopustili, da je nemški nemčurski lastnik Drabosnjakovine podrl avtorjevo »paštbo«, v kateri je ta imeniten par s Korotana tiskal svoje rajme in igre, so pa istočasno ustanovili Drabosnjakovo priznanje, ki ga za kamuflažo svoje kulturne indolence obesijo vsakih deset let kakemu kulturniku okoli vratu. Naši predstavniki nimajo še sobe Miklove Zale ne, nimajo fantazije in smisla za našo materialno kulturo; tako gnije zdaj že kmalu 20 let dragoceno narodopisno orodje in ljudska umetnost koroških Slovencev, zbirka ljubljanskih študentov, za zapahi nekega temnega magacina v Žitari vasi.

Predstojniku narodopisnega inštituta, slovenskemu univerzitetnemu profesorju pa, ki ga to boli, ker priča o barbarskem odnosu do kulture naših prednikov, dajo pismo, da za takšne stvari nimajo časa, ker imajo važnejša opravila, pripraviti se morajo za razgovore s Kreiskim.

Naši predstavniki predstavljajo že dolga leta v glavnem sebe, svoje osebne malomeščanske interese, odtujili so se že davno ljudstvu, ki ga predstavljajo, zato so ravno v sedanji težavni narodno-politični situaciji na Koroškem popolnoma anahronistični, objektivno gledano pa v tej fazi narodnoosvobodilnim težnjam med ljudstvom hkrati tudi že škodljivi. Da sami tega ne bojo radi ugotovili, priznali, je prav tako jasno, kot je za nas vse nujno, da jih iz resničnih interesov zamejske narodne skupnosti vljudno ali ostro, kakor jim je ljubše, iz predstavnitva končno odpokličemo — in za tja izberemo mlajše, dela voljne in zmožne tovariše.

Kolikor bojo potem kot sive eminence še zmeraj integrirani z vsakdanjo narodnopolitično borbo, kolikor bojo z nasveti in denarno pomočjo še zmeraj ob strani mladim, toliko bojo vsak pred svojim končnim odhodom iz svojega zaničevanega ljudstva še lahko po-

pravljali, kar so na predstavnških stolih iz oportunizma in lenobe zamudili, pokvarili.

Še naši kmetje, kar jih je naprednih, se ne ravnaajo več po stoletja veljavni maksimi *meni luč, tebi ključ*, ampak grejo prej na rento ali vsaj v penzijo. No, pa imajo opraviti samo s svinjami in teleti. Torej!

ŠE O BARONICI ESTER MAKSIMILIJANI CORADUZI

Leta 1972 smo v št. 34-35 naše revije objavili dve pismi Marije Izabele Marenzi, naslovljeni njeni materi Ester v grad Hallerstein v Koči vasi pri Cerknici. Najdba in objava teh pisem in novica, da je naš sodelavec gospod Josip Merku dal slovenskim znanstvenikom na razpolago še enaindvajset slovenskih pisem matere Ester hčeri Mariji Izabeli v Trst, je doživela ne navaden odmev v slovenski kulturni javnosti. Pisatelj Alojz Rebula je tedaj v uvodu k pismima ugotovil, kako se je dr. Franče Kidrič motil, ko je izključeval možnost rabe slovenščine v plemiških slojih. V zvezi s tem nas je zdaj prof. Karel Bajec opozoril na članek Mirka Rupla »Prispevek k protireformacijski dobi« v Slavistični reviji, 1954, kjer v poglavju o prvem slovenskem pismu na str. 189 in nasl. objavlja oporoko iz leta 1685 prelata Gregorja Cerviča. Ta zapušča vso svojo imovino Ester Maksimilijani Coraduzi, pri tem pa Mirko Rupel pripominja: »Poseben pomen oporoke je v tem, da je napisana, čeprav se tiče plemkinje, v SLOVENSKEM jeziku.« V francoskem povzetku pa je: »Ce même prêtre se servit du slovène aussi dans son testament, bien que celui-ci fût destiné à des personnes de langue allemande.« Kar dokazuje da si tudi Mirko Rupel ni predstavljal, da bi baronica Ester Maksimilijana, rojena Prückenthal in poročena z baronom Francom Coraduzijem ne samo govorila, ampak celo pisala po slovensko hčerki v Trst, ta pa nji prav tako po slovensko v Cerknico.

P E S M I

MAJSKE NOČI Z EROTIKO

*Pločevinasta budilka —
spominja te prvih podob —
in stara, od črvov zglodana
nočna omarica,
kiparita
majske noči z erotiko;*

*zeleno umiranje
se iztisne na platno
neskončno soparne minute.*

*Potem pride tema,
koraki
in stroji.*

*Kajti vse, kar si ti,
je zeleno umiranje,
česar se dotakneš,
ostane —
dokler veter
in čas
in dež ne opravijo svojega.
Pa tudi to, kar nisi ti,
je zeleno umiranje,
Žilam zelenega mesta
gospodari
bela geometrija.*

BESEDE

*Ples
magije noči
kot koraki
v betonskih hodnikih
ko so sneli
olja
s sivih sten.
In besede
so tihe
nebogljene
kot ožgano umiranje
kril
nočnih
metuljev.*

RAZBITI ČAS

*Razbiti čas
govori
o mahu
pod sivim zidovjem
in biti močan pomeni
biti brat
in biti voda.
Dež je.
Kostanje ob poti
je stari slikar
pobarval v zeleno.
Zelene oči
se ujamejo v zeleno hipnozo mesta
na prazni paleti.*

MOČ V BELEM

»Ste poznali Greto Garbo?« je vprašal Kac in neutrudno vlekel priljubljeni ustnik.

»Greto Garbo? Pha! — — Kaj pa ima ta diva skupnega s patologijo?«

»Ničesar.«

»No, ta je pa dobra! Greta Garbo! Se misliva midva pogovarjati o filmskem zvezdništvu?«

Po Venturovih mislih je zaplesala Greta Garbo. Vričila se je v Venturove duhovne višine, iz njih je iztisnila medicinsko strokovno navlako in si jih podvrgla. Stopila je v Venturove predstave naravnost s filmskega platna. Tako kot nekdej, ko je Ventura še študiral — — — mnogo mnogo let je že mimo — — — študijska leta? leta dolgočasje, bolj dolgočasna od narodnega napeva v osemnajstih kiticah! ... čeki očeta-zdravnika in vele mestne banke ... trdi ovratniki in zlikane hlače ... večeri po kavarnah, potem romanje med kabaretnimi prigodami in fakultetnimi učilnicami ... pa v kino — — — tam je kraljevala Ona! božanska Greta! s svojimi kraljevskimi pogledi ... pogledi kraljice Viktorije izpod vek, obloženih s težkimi trepalnicami... ustnice Dame s kamelijami, čutne, zagonetne — — — Ventura si je domišljeval, da je znal v Greti odkriti nekaj prepričljive romantike in je dopuščal, da se je romantika sprehajala po njegovem telesu; segla je pod njegovo srajco in legala na njegovo kožo, da se je koža ježila od sladkega ugodja; spustila se je prek njegovega trebuha navzdol in kramljala z Venturovimi mladostniškimi nagnjenji — božanska čutnost! oblečena nekdej na filmskem platnu v nočno srajco Grete Garbo — — nekdej. Danes si lahko profesor Ventura, patron klinike,

nočno srajco Grete Garbo v mislih izposodi k stvarnosti, ki ima drugačno podobo. Navsezadnje — nekaj romantike je v vsaki mlajši bolnici ... nekaj že. Več ali manj. Kako pač nanese prilika. In v tajništvu klinike sedi včasih kak kup romantike za pisalnim strojem. Včasih, a prav zdaj ne. Že par mesecev ne. Sedanja tajnica je dolgočasna babura, ki ni za nobeno pametno rabo. Zagovednica! Boke nosi nekje pod pazduho, ima preklaste noge in ohlapna vimena — — tajništvo bo treba prenoviti! Pa kar hitro. Za pisalno mizo bo treba posaditi več estetike. Mnogo estetike! Jazbečevo Vando. Da, Vando, prav njo! Njen stas! Boki bržčas masivni, modrci polni čvrstega ženskega tkiva — ali pa se mora Ventura takoj odreči naslovu poznavalca romantike ženske nočne srajce! Da, Vando bo treba vzeti Jazbecu, tej profesorski karikaturi brez prisilnega jopiča.

Stari patolog Kac je pustil, da je Ventura utonil v molk. Bilo je slišati, kako pogrkuje Kacova cigareta globoko v drenovini. Potlej je Kac navezal nit na zadnje Venturove besede:

»O filmskem zvezdništvu? Kdo pa govori o tem?«

»Poslušajte vendar — lepo vas prosim! ...« se je Ventura delal jeznega. Narejenost jeze bi naj prikrila, kako Ventura lovi pot od Vande nazaj h Greti Garbo in se poslavlja od romantike ženske nočne srajce. A Kac ni uspel puhniti naslednjega dima, ko se je Ventura že zbral:

»Omenili ste filmsko Greto...«

»O ne. Motite se. Grete Garbo iz filmov nisem imel v mislih.«

Kac je iztrkaval pepel iz ustnika. Bolj zvedavo ko porogljivo je nadaljeval.

»Greta Garbo pred Pošto. Prodajalka časopisov. Na tisto sem mislil.«

S svojo inacico Grete Garbo je Kac ugnal Venturo v kozji rog. Ventura bi bil na vrsti, da bi kaj spregovoril, a ni našel pametne besede.

»Saj ste jo poznali, ali ne? Prodajalko časopisov pred Pošto?« je silil Kac v Venturo.

»Seveda,« je medlo kimal Ventura. »Kdo pa je ni poznal — tisto ostudo pred Pošto.«

»Čemu ostuda?« je vrtal Kac v Venturo. »Na pogled je bila res neugledna. Majhna, pokvečena, z debelo glavo cirkuškega pritlikavca.«

Greta Garbo starega patologa je nabodla Venturove pojme o estetiki. Venturova estetika je visela na nočni ženski srajci, zato je Ventura pri Kacovih besedah zakolobaril z rokama po zraku, ko da odriva uroke. Nočno srajco božanske filmske Grete ni bil pripravljen zamenjati za srajco Grete pred Pošto.

»V najinem dvogovoru sploh ne gre za eno ali drugo Greto,« je govoril Kac. »Gre za povsem nekaj drugega.«

Ventura je postal radoveden:

»Kaj ne poveste,« je hotel biti piker. »Za kaj pa tedaj gre? Če ne gre za Greto? Menda ne gre za papeža Pija dvanajstega.«

Zajedljivost Venturovih besed Kaca ni motila.

»Gre za poosebljenje,« je dejal.

»Kaj pa je zdaj spet to?« se je začudil Ventura.

»Ste pozabili? Ko ste prišli, ste mi dali vedeti, da ne priznavate mojemu izvidu strokovne veljave. Povedali ste mi to z besedami: 'ne poosebljate patologije, kar spomnite se.«

Svojih odločnih besedi se je Ventura spominjal. Ne le spominjal. V njem je vzplamtela prvotna ogorčenost na Kacov izid o Lebanovi bezgavki.

»Pa prav nič je ne poosebljate...« je začel Ventura rohneti.

»Pa jo,« je dejal Kac. »Sami ste priznali, po ovinkih, da jo. Vsakdo, slab ali dober, nekaj pooseblja. Greta Garbo pooseblja za vas filmsko umetnost — pa še prav hudi ste name, ker pooseblja zame Greta Garbo časopisne prodajalce našega mesta. Vidite — in v tem je Greta Garbo, tista pred Pošto, prava znamenitost. Znamenitost mesta.

Vsako mesto ima svoje žive posebnosti. Pariz ima klošarje. Dunaj lajnarje. Povsod so časopisni prodajalci — Greto ima samo naše mesto. V dežju, v mrazu, v soncu — zmeraj je bila na mestu. Tiha, nič kričava. Časopisne čenče, dnevne race, napihnjena slava, resne osmrtnice — vse ste dobili iz njene roke. Poosebljala je kolporterje — še več, poosebljala je časopis; dnevne vesti in mestno kroniko. ...«

Kac je pogledal Venturo, ki se je pripravil, ko da namerava opraviti prestolni govor. Kac mu ni dal, da bi začel.

»Vam je tako prav ali ne,« je trdo rekel profesor Kac, jaz poosebljam nekaj patologije. Toliko, kolikor je poznam. In zdaj vas vprašam: nameravate upoštevati moje strokovno mnenje o Lebanovi bezgavki?»

Ventura je zavlekel ustna kota daleč navzdol v podbradek. Stopil je za stol, s katerega se je bil premišljeno dvignil in dejal:

»Tale stol lahko spet odneso. Zavoljo mene ga ne boste več potrebovali. Kar se kolege Lebana tiče — odločitev boste že morali prepustiti meni.«

Pri vratih se je Ventura še enkrat obrnil h Kacu:

»Lebanovo zdravje je v mojih rokah — boljšega varstva si Leban ne bi mogel želei.«

Mapo z dopisi, ki jih naj profesor Kac podpiše, je pedel položil pred profesorja s primerno samozavestjo. Ker si profesor še ni bil omislil tajnice, je njegovo korespondenco opravljal pedel. Dvojne funkcije, ki jo je opravljal, se je pedel zavedal. Biti duša priprav za profesorska predavanja in nato še oblikovalec dopisov je pomenilo dvojno nadarjenost, pa naj poreče kdorkoli kaj drugega, če hoče!

Profesor je bral, nato podpisal. Dva podpisa sta gladko stekla na papir. Pri tretjem dopisu se je podpisovanje ustavilo.

»Osuknili ste po svoje,« je zagodrnjal profesor.

»Moral sem. Tako kot ste napisali vi, je bilo prekle-
mansko **nejasno**.«

Pedelovega dopisniškega soustvarjanja profesor ni za-
tiral. Nastajali so pravcati slovstveni prispevki, ki so znali
biti gibalno zabavnih polemik med gospodarjem, ki se dela,
da ni gospodar, in med slugo, ki noče biti suženjsko pod-
rejeni služabnik.

»V naročilnici za stekelca, kot vidim,« je dejal profesor,
»vam izraz 'pokrovna stekelca' nikakor ni všeč. Izbrali
ste drugega.«

»Pa prav nič mi ni všeč,« je karajoče dejal pedel. Tol-
ste blazinice na njegovih licih so se pri tem nasmihale,
češ, zavoljo tega pri hiši ne bo zamere.

»Pokrovno stekelce, kot mislite vi,« je dejal pedel,
»— stekelce pa res ni nikak pokrov. Pokrov je ... je čisto
neka drugega. Je ...«

»... je pokrivalo,« je poskušal popraviti Kac.

»Ni. Pokrivalo je spet čisto nekaj drugega. Pokrov sodi
na lonec, pokrivalo na glavo. Stekelca niso ne za lonec,
ne za glavo, preklemansko. Ona so za mikroskopske pre-
parate ...«

»... ki jih naj prikrijejo.«

»Prikrijejo? Tako že ne.«

»Torej ne pri — ?«

»Ne pri—, pač pa po—. Pokrijejo.«

»Ali pa pre— ?«

»Ali pa pre—. Tako bo tudi prav.«

»Zakaj pa ste napisali pri— ?«

»Kdo? Jaz?«

»Na — tule ste napisali: stekelca za prikrievanje mikro-
skopskih preparatov,« je kazal profesor na dopis.

Pedel je profesorja osrečil s pogledom užaljenega ne-
jevernega Tomaža. Previdno se je sklonil mimo Kacovega
ramena proti dopisu na mizi.

»O preklemansko!« je priznal pedel. »Zmota! Tiskarska
napaka! Tiskarski škrtat, bi se lahko dejalo. Hotel sem na-
pisati 'prekrivanje'.«

Dopis je medtem že poletel v koš in Kac je podpisoval četrtega.

»Zvežite me s profesorjem Jazbecom,« je naročil pedelu, ki je pobiral dopis iz koša in ga poskušal poravnati gub. Kac je liste papirja znal temeljito zmečkati.

Pogovor z Jazbecom je bil kratek. Kac je v slušalko oddal par skopih besed, nato pa vzel neobičajno pot pod noge. Mahnil jo je v duševno bolnišnico. K Jazbecu. Telefonski razgovor je bila njegova predhodnica, ki je Jazbeca začudila, tako da si psihiater še do Kacovega prihoda ni mogel povsem opomoči. Jazbec se je postavil na vrata v obzidju umobolnice. Hotel je biti glasnik navihane dobrodošlice. V široki beli halji, v konjeniških škornjih prek oguljenih hlačnic pa je bil videti kot čuvar zakladnice na dražbi.

»Neverjetno, neverjetno! A resnično!« je stresal mršavo roko patologa Kaca, ko da mu jo mora poravnati v ramenskem sklepu.

»Profesor Tine Kac — na obisku v norišnici! Kaj naj vse to pomeni? Izbruh nevarnih sončnih peg? Napad termitov na kranjske buče? Ali kaj?«

Mrkega profesorja Kaca je peljal v delovni kabinet,

»Dejal bi,« je pribil Jazbec, »da prismojenemu doktorju Jazbecu — ki je tudi še profesor Vili povrhu — nikakor ni jasno, katere nadnaravne sile so usmerile vas — kajneda — k meni.«

Jazbečeva dovtipnost je zaudarjala na sarkazem, za katerim je tičala radovednost.

»Nad vašo norišnico sije isto sonce kot nad mojo mrtvašnico,« je suho menil Kac in gledal v okno; pred široki mi stekli se je majalo vejevje smreke in v njem so lebdele tanke meglice.

»Prekrasna metafora! Kajne,« se je vzradostil profesor Jazbec in od veselja tlesknil z rokama, da je Kaca streslo. »Ne bi mislil, da med mrtvimi, odkoder prihaja moj sedanji, iznenadni obiskovalec, domujejo muze.«

Stari patolog se je ogledal po sobi. Na stolicah, na mizah, na policah, povsod navlaka papirja. Nekaj v obliki knjig, nekaj kot rokopisne čečkarije, nekaj kot skladovnice neopredeljivih listov. Na steni velika, črno uokvirjena doktorska diploma. Poleg nje šaraste risarije, nalepljene na sivkastem kartonu. Naredili so jih Jazbečevi bolniki.

»Muze si lahko razdeliva,« je dejal Kac. Slike je ogledoval s pogledi kupca, ki vnaprej ve, da ne bo kupil nobene.

Profesor Jazbec je Kacovo oceno razumel kot odklonitev iracionalne umetnosti. V oglatem Kacovem tonu je videl nepotvorjeno prirodnost, ki ga je, psihiatra, prijetno razvnela.

»Odlično! Povsem premočrten — kajneda — vaš odnos do muz,« je Jazbec bobnel, se ves smejal in obenem ugibal, kaj stari patolog hoče od njega. Ima Kac duševne motnje? Tako kot mnogi! Da? Ne. Ne. Ne-ne! Kacova robustna duša ni ustvarjena za blodnje. Je preokorna. V trdobočnem Kacu ni pretiranih samovzgov, njegova notranja pota peljejo naravnost. Kaca je moralo pripraviti v psihiatrovo bližino kaj povsem drugega.

»In da ne bova drug do drugega krivična,« je brnel Jazbec, »si ne bova muz delila. O ne! Z muzami se bova obdarovala kajne! Jaz vaš kolega Vili-Jazbec, jaz vam pri tej priči poklanjam Melpomeno. Sprejmite jo, tragedijo. Oblecite jo lepo v črnino, obesite jo nad vhod v mrtvašnico — odganjala vam bo veseljake in podobne nepridiprave.«

Jazbečeve bodljivosti si Kac ni gnal k srcu. Povodenj viška besed, proizvaja jih poklicna razboritost — psihiater je pač stalen privesek družbe gobezdačev in gobezdljivost je nalezljiva. Vseeno pa bo trebba Jazbečevo besedljivost zaječiti, morda s primernim protiudarcem. Pa je Kac dejal:

»Melpomena? No dobro. Naj bo. Ne bo pa odganjala nepridipravov in komedijantov. Spoštljivo jih bo preusmer-

jala. Sem, k vam. Na vaša vrata spada zato Talija, muza komedijantov.«

Profesor Jazbec je od veselja šinil s stola na sredo sobe, njegovi škornji so se v drajsu polke zagnali po parketu. Bučen Jazbečev smeh je v dvocetrtnskem taktu grmel po kabinetu.

»Sijajno! Duhovito!« se je veselil Jazbec. Kac ga je stlačil med podeželske komedijante — Jazbec se je čutil povišanega. Psihiater je stopil k vratom in poklical tajnico:

»Tovarišica Vanda, s prijateljem profesorjem Kacom sva žejna, kajne. Vina na mizo!«

Tajnica Vanda je vstopila, da je s hitrim pogledom obšla prostor. Naročilo profesorja Jazbeca se ji je zdelo nenavadno. Beli dan, razgibani Jazbec in mrtvo resni Kac — in vino?

»Dober dan, gospod profesor,« se je pozdravila s starihim Kacom. »Ste torej res navdušeni za vino? Če ne, prinesem lahko tudi kaj drugega.«

»Kar naj bo vino,« se je strinjal Kac in Jazbec je spet veselo zacepetal po parketu.

Kozarci, čepinec, pepelnik, steklenica z vinom. Tajnica Vanda je natočila, vmes je brnel Jazbečev bariton. Nazdravljajal je prijateljstvu, Kacu, vinskim kletem in tovarišici Vandi.

Kacu je skriven veter vrgel v uho ime Vanda z druge strani. Odkod — je razmišljal Kac. Ga že ima! — njegovi asistentje. Vanda jim nekaj predstavlja. 'Vandalin' — tako sta ona dva, Pegan in Deu, v secirnici ozmerjala Galeta. Mrcine navihane! — Mrcina 'Vandalin'!

In staremu profesorju iz prosekture so se usta nekoliko razvlekla in oči so se mu nasmejale — — mrcine! Kako tudi ne! — Kac je bežno pogledal Vando. Telo, telo ji oblikujejo posebno ubrani gibi. V gibih je mnogo-mnogo ženske — — v rokah, ki natakajo, brišejo, postavljajo. In oči. Imajo poseben lesk. Kadar se v ženskih očeh spretetava lesk, je to znak srečnega doživetja. In njen vrat.

Vrat Egipčanke Nefretete, z mehko oblino pod jabolkom — — vrat mladenke po prvih nočeh, ščitnica tedaj nabrekne. Stari Rimljani so vedeli, zakaj merijo nevestam obseg vratu po prvi noči — — —

Nekaj vina je steklo v Kaca, nekaj več v Jazbeca. Ko sta bila v sobi z vinom sama, je Kac dejal:

»Zdaj pa k stvari, uvoda je bilo dovolj. Stvar pa je resna.«

Jazbec je bil predpostavljal, da so Kaca k njemu zanesle resne skrbi. Kac bo tožnik, ali pripovednik zgodovinske fabule, ali pa zgrivani grešnik.

»Kolega Leban ima bržčas raka,« je nadaljeval Kac. Razlagal je, stavki so bili skopi, jedrnati. Lebanova bezgavka, Kacov izvid in Venturova odklonitev, nevarnost, da bodo Lebanovega raka zamudili.

Profesor Jazbec je dotlej udobno sedel s kozarcem v roki. Po Kacovi razlagi ga ni zaneslo v plesu podobno koračenje. Obsedel je, togo, roka je krčeviteje stisnila kozarec. Vino pa se je Jazbecu zataknilo. Kar je pravkar povedal stari Kac, je bilo prenemarno za dodatek k dobremu vinu. Kac ni tožnik, pripovednik ali grešnik, vsa Jazbečeva pričakovanja je Kacova razlaga pomendrala. Kac je rovtarski rihtar. Služabnik patologije, zloglasne, nepodkupljive. Neprizanesljive. Odmerja na milimeter, tale rovtarski rihtar. Ne gre drugače, centimeter stran je že prepad. Zdravstvo je polno globeli. Vrtač, kjer si polomi noge-roke, kogar treščijo vanje. Brezen! medicinska planjava je polna brezen. Brezimnih, pa takih z učenimi imeni in nazivi in priimki. Rada bi bila oaza slave, medicinska planjava, prek katere se zaganjajo beli golobčki ... oblački kadila .. svečeniki, ki ljubkujejo rožice, da ne uvenejo — — figa konjska! kako malo je zelenja na medicinski planjavi ... goličava, krušljiva in kamnita! s prepadi, s previsi, po katerih je treba plezati, vztrajno plezati! Ko so rovtarske sojenice stale ob Kacovi zibeli, so ga določile: vodič naj bo, zmogel bo strmine — — — Preklete sojenice! bile so površne! zamolčale so, da se bodo med medicin-

sko zelenje vsedale tudi smradljive mlake, iz njih se bodo napajale načičkane dekline in zmikavti — — — o da! do-sojenim strminam je Kac dorasel. A včasih se v najbolj zeleno pot skoti najbolj sluzasto kurbišče — — — kako bo Kac temu kos?

Jazbec je odrinil kozarec z vinom. Počasi, ko da si bo še premislil, je stopil k oknu. Na stežaj ga je odprl, mimo Kaca korakal k vratom, in spet nazaj k oknu.

»Vznemirjivo je, kar pripovedujete,« je nato rekel profesor Jazbec. »S katere koli strani gledamo — zelo nerazveseljivo. Balada. Konec utegne biti krvav.«

Kac je s pogledi sledil Jazbecu, ki je korakal mimo — folklorna podoba v konjeniških hlačah. Podoba je šla do vrat in se vračala k oknu. Tam se je belina dne, izrezana z okenskim okvirom, z Jazbečevo postavo spojila v črno-belo plastiko, ki je govorila in se neznatno premikala.

»Potreboval bom vašo pomoč,« je rekel Kac.

Črno-bela plastika v oknu se je premaknila. Izluščila se je iz okvira, iz nje je stopil profesor Jazbec. Bela hla-ja, roke prekrizane pred širokim prsnim košem.

Jazbec je sedel nazaj k mizi. Motril je svojega gosta. Pomoč? Za-proti? Nejasno. Morda ... morda meri lisičji pa-tolog na podporo Jazbečevega družbenega ozadja? Načel-niki, sekretarji, politični veljaki, uradniki najvišjih druž-benih nadstropij — družba, posejana s podkupljivimi ne-vrotiki, ki visijo na Jazbečevih trikih ... potem se je Kac vštel. Družbena dekadenca se spočne zmiraj v vrhu druž-be. Kac se je prekleto vštel.

»Mojo pomoč imate,« je dejal Jazbec. »Sami morate preudariti, če njene vrednosti ne precenjujete.«

Nagnil se je k patologu in uprl vanj jasne oči.

»Dragi kolega Tine,« je dejal Jazbec, preudarite. V družbi, ki se diči z raznovrstnimi nazovi-junaki, je težko podirati. Preveč jih je.«

Pomoč si je psihiater narobe tolmačil — je razmiš-ljal Kac. Z družbo noče on, patolog, imeti nikakega oprav-ka. Ne gre za podiranje v družbi. Gre za Lebana.

»Nisva se povsem razumela,« je rekel Kac. »Nisem vam razložil do kraja, kaj nameravam.«

Kac je pomolcal. Nekaj sekund, ko da odtehtuje misli.

»Povedal bom njemu, Lebanu, kaj mislim o njegovi bezgavki,« je nato nadaljeval. V glasu je tlela zamolklina.

»Moram mu povedati,« je ponovil Kac. »Edina šansa, da Leban sam odloči za nov, temeljit pregled brez Venture.«

Profesor Jazbec je začuden potresel z glavo. Mimo Kaca, odljudnega, samotnega je že dolgo hodil. Spoznal ga je šele danes.

»Brez običajnega pretiravanja,« je stopil h Kacu in potrepljal po naslonjalu stola, »ne le moja pomoč — osvojili ste tudi moje priznanje. Če vam to kaj pomeni.«

Kac je vstal. Ozrl se je po uri. Tiktakala je polglasno, z dolgimi medeninastimi utežmi, v rezljani skrinji iz potemnelega lesa. Bilo je že nenavadno pozno, kako dan hitro mineva — je pomislil Kac.

»Poskusila bova vse,« je rekel Jazbec. »Vse kar se da, za kolego Lebana. Vi z mikroskopom. Jaz bom bedel nad dušo.«

Stari patolog je zagrabil kozarec in Jazbec se mu je pridružil. Ugotovila sta, da obema vino spet tekne. Tedaj se je profesor Jazbec nečesa domislil.

»Preden boste govorili z Lebanom, bi morda jaz poskusil še enkrat z Venturo. Ne verjamem mnogo v uspeh — a velja poskusiti. Prepričati ga, naj se ravna po vašem nasvetu. Velja?«

»Izborno! Velja. Sporočili mi boste Venturovo stališče. Če bo ostalo nespremenjeno, potem grem do Lebana.«

Profesor Kac se je zadovoljen odpravil nazaj k prosekuri. Z Jazbecem se ni bilo le koristno pogovarjati, razgovor s predstavnikom tako izjemno zaokrožene stroke, kot je psihiatrija je bil prav prijeten, četudi je Jazbec med pogovorom bil neobičajno resen. Ne le resen. Bil je tako pusto stvaren v nekih svojih stavkih, da bi ga močno kazilo, če bi še naprej gojil to sorto vedenja.

Odhajala sta skoz hodnike, po stezi, ki je zavijala med visokimi oskubljenimi smrekami in se iztekala pri velikanskih vratih obzidja v asfalt. Vso dolgo pot se je Jazbec poslavljaj od Kaca in bolj ko so se bližala glavna vrata norišnice, bolj je Jazbec postajal prispodoba veselja, ki je ušla iz Pavlihove torbe.

»Nikarti misliti, da bo šlo gladko, kajneda-neda,« se je hahljal. »Na kup boste gnali ubogo gmajno, tolkli se boste za rakov špeh, — a za vrat vas bo popadla današnja gosposka ... saj veste, koga mislim, kajneda «

Kac je bil potolažen; Jazbec je znal predvidevati, kar je dokazal z zadnjimi besedami. Stari patolog je zato odobravaljoče pokimal psihiatru.

»Nisem vedeževalec, kajne, a stavil bi, kako vas bodo,« se je radostno košatil Jazbec. »Najprej vas bodo opsovali v fakultetni zbornici ... namesto kamenjanja, kajneda. Povedali vam bodo, da ste šarlatan, ki ne zasluži profesor-ske tunike. Potlej bo hodila okrog vas policija ... namesto sramotnega kola, kajne. Policija si z vami ne bo znala kaj prida pomagati, hotela vas bo oddati norišnici. Tudi ne bo šlo. In veste, kaj sledi potlej? Potlej si bodo naši preljubi kolege izmislili nekaj specifičnega. Nekaj, kar je značilno za krog medicinskih velikanov ... poznamo jih vendar! sami poštenjaki! Od pošvedranih pet do izobražene glave, kajne.«

Stari Kac, desetletja poklicno zagozden med mrlaki, ni gojil obširnih občevalnih navad navzven s svetom, radovednost mu je bila nekaj povsem tujega. Jazbec pa ga je s svojim slikovitim napovedovanjem skoraj razvnel.

»Ne znam si predstavljati, kaj bi se znalo zgoditi,« je rekel Kac, »po vašem načinu pripovedovanja bi moralo slediti nekaj pogubnega.

»Še vse kaj hujšega!...« je zagrmel Jazbec ko pevec za orgljami. »Še vse kaj hujšega!« je ponovil psihiater. »Nad vas bodo spustili vrlega kolego Hipokrata. Njegovo prisego. Niti ne bodo poskušali, očistiti jo starogrškega naftalina. Izobčili vas bodo.«

»Ali ne gredo vaše misli kar predaleč?« je menil Kac. Hipokrata je sicer imel spravljenega med arhivskimi posebnostmi, ki pa današnjega sveta ne odtehtavajo.

»Naj bo brez zamere, kar vam bom rekel,« je tajinstveno šepnil Jazbec. Vidi se, da ste patolog, ki se od daleč srečuje s soobčani, pa jih ne pozna. Pravzaprav prednost. Patolog se lahko dolgo časa požvižga na svet, ki živi po svoje. Nevarno pa, če se ga svet loti. Sodbam, ki si jih izmisli samopašni svet, potem zlepa ne uide. O da, Hipokrat jim bo ščit, na katerem bo pisalo: humanost - zdravništvo - kolegialna solidarnost ... pa še kaj novega si bodo k vsemu izmislili. Dokazali vam bodo, da niste poklicno human in da blatite svetost zdravništva ... kajneda! No, počakajva. Bes me plentaj, če se je Vili Jazbec zmotil.«

Pri vratih. Granitne kocke, vdelane v obodni lok — teža, ki klubuje težnjam in času. V njih je toliko negibnosti, ko da ležijo v meji med dvema nezdržljivima sveto-voma.

Psihiater je najprej zaplesal in dvignil s ceste nekaj prahu, šele nato je segel Kacu v roko. Zagrabil je patolo-govo okončino z obema rokama in jo prisrčno stresal.

»Jaz sem trdno z vami. Z vašim poštenjem. Če nič drugega — Lebanu bova stala ob strani. Nekaterim bodo zato sivali lasje nekoliko hitreje. Drugi bodo spet pogostejše prihajali v mojo ordinacijo... za nevrotike sem namreč specialist. Zato, ker se delam takšnega, kakršnega si oni predstavljajo: prismuknjen, malo čez les.«

Izpod škornjev se je dvignilo spet nekaj prahu.

»Srečno. Pa brez zamere.« Jazbec se je poslovil z vzpodbudnim nasmehom.

Kac je pokimal, češ, že dobro. Zdrav smeh v pohujšljivo zdravem telesu, Jazbeca ne bodo ugnali.

(dalje prihodnjič)

»ZLORABA NAŠE DEMOKRATIČNOSTI« MED ZDRAVNIKI

»Naša demokratičnost« je postal pojem neubranljive modrosti v besednem zakladu raznovrstnih družbenih aktivistov. Uporabljajo ga povsod, ob vsaki priložnosti; zaradi in zoper; v dokaz in za pobijanje dokazov; v velikem in v malem okviru. Besedni pomen demokracije se je sčasoma premaknil iz prvotnega izhodišča »demokracija — ljudska oblast« v ožje sfere. Postal je argument na ustih razboritih posameznikov, ozkih skupin, militantskih klanov in stanovskih krožkov. Beseda demokracija izraža vse česče manipulativne težnje do oblasti v imenu demokracije, pod plaščem demokracije. Označba »zloraba« demokratičnosti bi tedaj imensko in funkcionalno bila popolnoma umestna.

»Našo demokratičnost« so potegnili v svoje razgovore zdravniki. Zdi se sicer, da bi naj bilo neverjetno, da bi se lahko strokovnost zdravniškega poklica in politični besedni aktivizem mešala v isti sapi. Po svetu je nasploh kaj podobnega neobičajno. V nekih zdravniških krogih pa je raba imena demokracija postala nekoliko pogostejša in praviloma tiči zadaj za imenom demokracija manever politične, aktivistične diskvalifikacije nečesa, kar bi naj potemtakem bilo nedemokratično. Poglejmo, za kaj gre.

Iz NAŠE ŽENE (julij - avgust 1973) zvemo pod »Povedati vam moramo«, da je Slovensko zdravniško društvo imelo aprila občni zbor in v razpravi (primarij dr. J. Zaklokar) so bile izražene tudi misli o slovenski narodni moči: statistično ugotovljena nizka rodnost na Slovenskem, močni val izseljevanja naših ljudi v pogoje odtujevanja last-

nemu narodu, zlasti odtujevanja naraščaja emigracije, k temu pa še veliko število splavov in vzporedna propaganda za sredstva kontracepcije, vse to skupaj prinaša narodu stagnacijo, kar pomeni pot v izumiranje naroda, učinek je torej depopulacijski in odgovorne ljudi je treba pripraviti k streznitvi; poudariti gre vlogo zavoda za načrtovanje družine v sklopu omenjenih problemov.

Gornji povzetek je skop. Brez težave pa pusti razbrati, da obstajajo med zdravniki osebe, ki vstavljajo strokovnost v okvire slovenske narodne usode s takšno pristnostjo, da postaja usoda naroda merilo nekega delovanja v družbi, tudi zdravstvenega. Ti zdravniki nakazujejo z zdravim razumom potrebe po takšnih družbenih analizah, ki niso ozko strokovno zapete, ki niso torej na ravni 'fach-idiotov', temveč so predvsem nacionalno zavzete.

Omenjena razprava je izzvala zanimiv odjek. Oglasila se je Ginekološka sekcija Slovenskega zdravniškega društva, in glas je povzela še tako imenovana Konferenca za družbeno aktivnost žensk Slovenije, oziroma njen sekretariat.

V zelo dolgem pisanju ginekologov je tudi nekaj strokovnih podatkov: statistike o nihanju števila splavov; ugotovitev, da število prošelj za dovoljeni splav med letoma 1965 in 1969 pada; izjave, da predporodno varstvo žanje uspehe, ki jih dokazuje dejstvo, da žene stoočstotno porajajo v porodišnicah, in umrljivost dojenčkov (do enega leta starosti) je v Sloveniji padla na nepomembno število 8-9 na 1000 živorojenih, kar je presenetljivo malo v primerjavi z veliko umrljivostjo v jugosovanskem merilu.

Ko primerjamo razpravo (dr. Zalokarja) z odjekom pri ginekologih, nas preseneti neskladnost med obema tirnicama. Razprava izzveneva na eni strani predvsem kot skrb za osnovne biološke vrednosti našega naroda, razprava je splošna in načelna, s potezami strokovne konkretizacije do tiste mere, ki naj nakaže, kje praksa ne dohaja bioloških norm narodnega. Ton polemičen, nedvoumen

in neizprosen. Na drugi strani pa zdaj tekst ginekologov. Čudna zmes. Poleg tistih nekaj strokovnih argumentacij, primernih za statistične urade, cel kup pretenj, še več samohvale, nekaj slabo zastrtega zasmehovanja nasprotnega diskutanta, malce barantanja s pojmom humanosti in par krepkih spodrslijajev v protislovja. Ta čudna, nervozna zmes tendencioznih besedi je *tisto, kar predstavlja dejanski problem*. Problem zategadelj, ker se ta zmes neenotnosti in spotakljivosti odeva v rjuho politične neoporečnosti *v svrhu čistokrvne režimovske pretnje*. Pri izzivalni politikantski noti v tekstu ginekologov se odpira za slovensko mislečega človeka kup vprašanj. Osredje teh vprašanj so predvsem *razmere v slovenskem zdravništvu*.

Treba je tekst, ki ga je proizvedel krog v Ginekološki sekciji, v celoti brati, pa dobi človek nelaskavo sliko. V gornjem vsebinskem povzetku iz pisanja ginekologov je le tisto, kar bi ustrezalo okviru strokovnosti in dokazuje, kako sekajo izjave ginekologov mimo bistva, o katerem razpravlja dr. Zalokar. Glavnina ginekološkega pisanja — štirje časopisni stolpci proti nepolnima dvema Zalokarjevima — pa je tekst brez zveze s strokovnostjo, je pisanje nestrpnega napadalca, ki se v agresivnosti poslužuje vsega možnega, od dejstev do diskusijskih trikov, in vse vkup ima politično poanto, katera zveni izpod peresa ginekologov takole:

'zastopal je (namreč dr. Zalokar) natančno nasprotna stališča, kot so navedena v resoluciji Zvezne skupščine, 'predlagamo, da Slovensko zdravniško društvo prouči strokovna in *politična* družbena stališča (dr. Zalokarja)',

'odločno zavračamo zlorabo naše demokratičnosti' (s strani dr. Zalokarja, ker je javno diskutiral),

'menimo, da (dr. Zalokar) ne more biti funkcionar Slovenskega zdravniškega društva',

Na vse gornje še izjava

'njegov (d. Zalokarjev) nastop je politična diverzija', ki jo je pribila Konferenca za aktivnost žensk.

Način obravnavanja, zajet v gornjih petih krilaticah, je tip izražanja, našemljenega v že davno pregaženo totalitaristično naftalinsko držo ošabnega psevdopolitika. Iz ziva smeh, ker je na njem preveč vsega tistega, kar se ni obneslo niti močnim tiranskim osebnostim in bržčas zato zveni iz ginekologovih ust smešno. Seveda pa ta način izražanja vse pove o tem, kako si nekateri tolmačijo vlogo »naše« in še »demokratičnosti« povrhu: demokratično je le tisto kar govorim Jaz, ki sem Sekcija - Stališče Resolucije - Ženin Javne Funkcije, vse drugo - drugačno - ostalo je nedemokratično.

Tovrstna nastrojenost nekaterih »demokratičnih« prvakov sodi vsekakor k posebnostim v razmerah med slovenskimi zdravniki. Demokracijo med zdravniki želi uzurpirati nekaj nasilnežev, ki zdaj iz ozadja, potlej iz sublimiranih »idejnih« višin, a vselej anonimno delujejo na način, ki se da jasno razbrati iz pisanja ginekologov.

K politični poanti je v tekstu ginekologov dodano še 'bomo zaprosili sodišče ...'.

Ta stavčni drobci izražajo posebno sorto demokratičnosti teh krogov. Tisto zvrst, ki največ pove. Sodišče kot pretinja v javni diskusiji.

V civiliziranih deželah ta metoda diskusije že davno ni več cenjena. Sodišče je v pravno delovni družbi delovna institucija, ki ima svoj delokrog in delovni program na temelju objektivnega prava. Sodišče torej v normalnih pogojih ne more biti diskusijsko sredstvo. Če ga kdo v tej obliki uporablja, potem izsiljuje nasprotnika ali pa občinstvo, in sicer na nekoliko naiven način, ki pove, da so »argumenti« izčrpani, slediti jim mora pritisk neke nove kategorije nad dejanskimi argumenti.

Metodika pritiska 'kategorije nad argumenti' je v zdravniških krogih nasploh večkrat v rabi. Nekaj let nazaj so na primer neki zdravstveno-pedagoški klani iznašli metodiko, v kateri nastopa »nad-kategorija«. Takrat je vlogo nad-kategorije odigrala neka tako imenovana Osnovna Organizacija Zveze Komunistov. Potrebovali so jo, Osnov-

no Organizacijo, da so spričo jalovih »lastnih« argumentov z njeno (po)močjo njim zelo neljubo osebo, ki je delovala na reformah in na samoupravljanju zdravstvenopedagoške dejavnosti enostavno pognali iz službe. Takrat je torej Osnovna Organizacija ZK bila »nad-kategorna« sila.

Zdi pa se, da so sile Osnovnih organizacij do danes nasploh skopnele in so ginekologe pustile na cedilu. Ginekološki demokrati so morali poiskati nov super-argument. Pa so ga našli. Sodišče. In ko pritegne še Konferenca žensk, je nad-kategorna fronta postala nepremagljiva.

Tekstu ginekologov sledi v članku »Povedati vam moramo« izjava Konference za aktivnost žena. Oba sestavka sta retorično usklajena. Povezuje ju skupna agresivnost do občnega zbora Slovenskega zdravniškega društva in do razprave dr. Zalokarja. Združuje ju tudi isto oblikovanje teksta. V obeh tekstih beremo namreč dobесedno isto žigosanje razprave dr. Zalokarja, češ da govori

's pozicij, kakršne se pod pritiskom javnega mnenja rušijo celo v najbolj katoliških deželah.'

Bržčas sta obe telesi, Ginekološka sekcija in Konferenca žensk šteli prav ta stavek za tako mogočen argument in za tolikšno prodornost, da sta ga kar drug od drugega v svoji bojevitosti prepisali.

Slovenskemu bralcu se je bil torej tokrat ponudil stik z razmerami med slovenskimi zdravniki manj posredno kot sicer. Ponudil se je bežen vpogled v razmere tiste strokovne garde, ki ji nekateri pravijo ceh, klan, klika. Ta ceh, ta edini reliktni meščanske plasti prejšnjih stoletij praviloma skrbno prikriva svoje notranje zdrahe pred občinstvom. Navzven paradira. Način paradiranja je tudi bolj ko ne značilen za slovenske zdravniške cehovske kroge, drugje po svetu namreč takih parad ne poznajo več. Posamezniki se osebno pojavljajo pred radijskim mikrofonom. O sebi pustijo pisati dolge hozane v dnevnikih časnikih. Pustijo pripovedovati pravlјice o svoji znanstveni vrednoti. Pustijo se slikati, če treba tudi v sedlu, poleg sedla, pod

sedlom. Primitivna bahavost je dokaj trdna lastnost prav tistih krogov, za katere velja pojem 'ceh'. Tudi tekst ginekologov v »Povedati vam moramo« je izžareva kar precej. Vse, kar je povezano v tekstu z njimi samimi, je ugledno, je humano, je svetovno znano, je skladno s svetovno To-in-To, je v duhu resolucije Te-in-Te, je v svetovnem merilu na prvem ... itd. itd.

Samohvala kajpak ni nikaka oblika samoupravljanja. Prejkone je samohvala izraz cehovskega kompleksa. Druge, nemedicinske stroke so takšne komplekse pravočasno zavrgle, ker so se primerno razšle v civilizirano družbo. V slovenskih zdravniških krogih pa še močno živi kompleks, ki se izrazi z infantilno samohvalo, češ: pogledjte vendar, kako sem velik.

Cehovska miselnost med zdravništvom pa ne ostaja brez drugih nasledkov. Predvsem je ni, cehovske miselnosti, brez mezdnega odnosa do stvari. V zdravništvu so torej prisotni mezdni misleci. In kadar družba išče mehanizme za povsod pričujoče, nič socialistično socialno diferenciacijo na podlagi osebnega premoženja, skače dokaj brez potrebe preko mezdnega misleca med zdravniki.

Svet, ki se je do zmogljive meje civiliziral, je na neki način pogoltnil zdravniške cehe. Pustil jim je, da so se dokopali do tehničnih virov družbe, in tam so se cehi bolj ali manj neposredno pretopili v del družbene tehnostrukture. Organizacijsko-administrativne cehovske strukture so se v civilizaciji pretopile v tehnomanipulativne zdravstvene postaje, ki so del splošnega tehnokratskega kompleksa. V tej vsebini je zdravstveno delo zraslo do dokajšnjega obsega.

V slovenski zdravstveni sferi pa se gredo še vedno ceh. Ceh, ki se ne more pretopiti v kaj več od nekoliko bolje opremljene obrtniške delavnice. In medtem ko zori tehnokratski kolos civiliziranih družb že v »svojo« sodobno krizo, v krizo antihumanih dimenzij, da jo bo morda v nekaj desetletjih ppребrodil v kdo - vi vedel kakšno socialhumano bodočnost, se na Slovenskem gredo še vedno ce-

hovsky bojovnike; mezdne mislece z infantilnim talentom samohvale. Ko jim samohvalne sape in statističnih argumentov zmanjka, mobilizirajo politične 'super-kategorije', pretijo s sodiščem in podobno.

Neažurni način miselnosti vstavlja stvari znotraj družbe v neopredeljive okvire. Nekaj takega bi se moglo predpostavljati za samo akcijsko področje ginekologov. Sami pravijo o sebi v tekstu da

'nismo nikoli imeli namena kakor koli vplivati na rodnost in se nikoli nismo čutili podaljšano roko kake populacijske politike.'

Opredeljujejo se torej za izključno kurativce, nič zveze s populacijskimi vprašanji. V svojih rokah pa imajo kontracepcijo, ki je daleč od izključno kurativnega značaja. Kontracepcija je izrazito sredstvo širokega populacijskega pomena. Izključno kurativna merila so pri manipuliranju s takšnim sredstvom popolnoma nezadostna. Kako nam je torej označiti gesto ginekologov, ko si oni sami znotraj okvirov širokega populacijskega vprašanja hočejo lastiti izključno kurativne pozicije? Demagogija? Omejenost?

Ko je govor o sredstvih širokega populacijskega pomena, skok nazaj v prva povojna leta. Takrat so svetovni zdravstveni preventivni krogi imeli interes, preveriti populacijski učinek cepiva proti tuberkulozi (beseže). Preverjanje je kajpak vselej eksperiment. Prevzeti tak eksperiment na lastno populacijo, je pomenilo, verjeti v pomembnost preskusa bolj kot v potrebo varnosti lastne populacije. V pogojih demokratičnosti je treba z druge strani tudi dopustiti, da nekdo — obratno — manj verjame v pomembnost preskusa kot veruje v bivanje lastne populacije izven tveganja za neki eksperiment. Takrat, v povojnih letih, je nekdo med zdravniki bil proti tveganju — pa so ga.

Nekaj podobnega bi naj bilo s kontracepcijo. Obstaja niz objektivnih činiteljev: svetovna zdravstvena organi-

zacija, farmacevtska industrija — producent hormonalnih kontracepcijskih sredstev; čimprej se je treba dokopati do statistično značilnih, množično izpeljanih rezultatov; obstajajo populacije in njihovi problemi, med temi predvsem problem biološke eksplozije nekaterih in biološki strah drugih. Eksperiment s kontracepcijskimi sredstvi je zaželen z vseh vidikov, strokovnih in nestrokovnih, nacionalnih in nacionalno egoističnih.

Civilizirane gospe, domujoče v zaledju bogate potrošniške družbe, si kajpak pustijo predpisati po svojih ginekologih anti-baby-pilule, če se hočejo izogniti plenici ali če so se jih naveličale. A — za čudo — nihče tamkaj med njimi ne propagira pilule kot svoje (kurativno?) strokovno »poslanstvo«. Nasprotno, daleč močnejši je kult »velike« družine, družine s čim več otroki. V nekih osrednjih Evrope je postal ta način krepitve nacionalno-biološkega potenciala nacionalna vrlina, in to povsem ne glede na to, da-li je dežela »katoliška« ali ne. Civilizirane njihove gospe so sprejele kontracepcije, a populacija ni sprejela depopulacijskega eksperimenta. Njihovi gospodje so funkcionarji svetovnih organizacij, a poslovno so angažirani drugje, ne pri sebi doma. Njihovi patologi poznajo zavrattosti komplikacij po hormonalnih sredstvih kontracepcije, in vsako teh komplikacij znajo pametno registrirati v pouk in v svarilo pri sebi doma.

Na nekaj iz razprave dr. Zalokarja ginekologi in Konferenca žensk niso našli odziva. Na vprašanje naših izseljencev. Zakaj tudi, ko pa izseljenci niso ne kontracepcija in ne splav.

Ko bomo na Slovenskem spet enkrat tako daleč ustaljeni, da bodo resno mogli zbirati svoje nacionalne sile, se bomo prav gotovo morali spet ozreti na razmere v slovenskem zdravništvu.

POČITNIŠKO POPOTNIŠTVO

Bradatemu slovenskemu maturantu se je zahotelo sveta. Šel je torej po Evropi, od koder se je vrnil s podobnimi občutki, kakršni so obhajali zaljubljenca, ko se je vesoljcem na bledem Mesecu dvignil pepel pod koraki: da je bilo namreč škoda s tako prašno in nečedno prozaičnostjo skvariti zidealizirano podobo. In tako na straneh, iztrganih iz njegovega dnevnika, lahko beremo:

10. avgust

Za zaroseno šipo so se pokazale z bledim soncem ob-sijane gore zašiljenih oblik. Nemška jutranja pokrajina je bila čudna, najbrž zato, ker je bila to najina prva država. Ob progi rastejo temno zelene jelše, zelene kot železne čelade, pragovi so rjavi kamenje med njimi tudi, gozdovi urejeni in brez dračja ali pa je to zloženo na kupe. V takem gozdu se ne bi mogli skriti pred nikomer. Na sončnem zelenem travniku na levi je stala kmetija, nočno tiha in pospravljena, urejena, z belo obrobljenimi, velikimi, temnimi okni, za katerimi ne veš, kaj se dogaja. Ne bi rad taboril na vlažnem bregu pod to kmetijo.

11. avgusta

V najin kupe sta se pritepla dva Kanadčana in se utaborila pri oknu, ker sta imela rezervaciji. Z Borisom sva ju uslužno raztovorila za dobre odnose in jima dvignila nahrbtnike na polico. Spregovorili smo celo nekaj besed, če se ne motim. Potem sta dve Američanki vljudno zatemnili vrata. Nekaj časa smo brez besed sedeli, potem pa so

se oni začeli pogovarjati v svojem narečju, midva pa sva gledala z zanimanjem najprej okno na desni, potem okno na levi, še z večjim zanimanjem v črno noč. Na vratih se je prikazal kontrolor, da je sveža sapa dvignila zavese. Pogled se mu je ustavil na sproščeni Američanki, ki je flegmatično brisala svoje ponošene čevlje ob nemški sedež, in njegov obraz je dobil masko bavarskega bernardinca, ko je inspiratorično zakričal: Schuhe aus! Deklica ga je nedolžno gledala. Tedaj se je začel preko naju prebijati proti grešnici: Schuhe aus oder fünf mark zu bezahlen! je tresoč in s srdom avtoritativno ponavljal, da sem se zgrozil nad usodo Nemčije. Končno je punca počasi ubogala in z Borisom sva se oddahnila.

Za to nadlogo je prišel carinik. V en mah smo mu pomolili potne liste. Izbral si je Borisovega. Prelistal ga je, si ogledal tovariša, primerjal številke sumljivih potnih listov in mu ga vrnil. Potem se je zapičil še v mojo rdečo barvo in ponovil postopek. Nerodno sem se presedal in se, kaj pa moremo, nasmihal ostalim štirim. Ko je fant odšel, sem jih vprašal, če sva res tako sumljiva in tudi onim je bilo nekoliko nerodno. Boris je začutil potrebo, da tudi on kaj reče in je izjavil grozen, stalinistično nastrojeni stavek: Zakaj se vi, Amerikanci, tako strašno bojite komunizma? Za trenutek je nastopila mučna tišina, potem pa se je eno deklet skorajžilo in z dvomom vprašalo, če se mogoče šali .

Ugasili smo luč in kot vzoren Balkanec sem čutil neizmerno dolžnost, da si sezujem čevlje. Toda upošteval nisem vročega dneva in tesnosti prostora. V isti sapi z mojim dejanjem je najbližji pri oknu v grozi stegnill svoje roke kvišku in okno na stečaj odprl. Saj bo kmalu dobro, sem ga potolažil, pa se je raje zanesel na svoj nos in okno zaprl šele, ko me je že pošteno zeblo. Boris mi je materinsko odel noge s svojim jopičem in zjutraj je bilo že vse pozabljeno. Američanka mi je dala celo sendvič. Sopotnik, ta pa ga je odklonil, ker ne sprejema darov od kapitalistov.

13. avgust

Amsterdam. Jedla sva na cerkvenih stopnicah. Mimo naju je prikolovratila hipijevska družina. Suha, cigansko oblečena mlada ženska z majhnim otrokom v eni roki in kruhom pod pazduho, dolgolasi in bradati mož je nosil mleko in vrečko sadja, zraven je stopal še en otrok z avtomobilčkom na vrvi. Izginili so v stransko ulico. Na drugi strani prometne ulice je na vročem opoldanskem soncu stala vrsta nezadovoljnih obrazov. S pekočega asfalta jim je odbita svetloba jasno črtala v mozeg nestrpno nujnost čakanja. Okrog vratov so imeli obešene napise: prodam dobro ohranjen VW 1300, razpadajoč kombi, poslikan v stilu pop arta, motor, zarjavelo kolo. Glasno so se pogovarjali med sabo in se niso menili za mimoidoče. Tam so oče in dva temnopolta sinčka na vsaki strani nosili svoje napise.

Pot do sleepina je bila dolga, prek štirih kanalov z umazano vodo in tovornimi ladjami ob bregu. Vročina je trepetala nad železnimi tramvaji na prometni ulici. Prostor za kičastim rumenim napisom nad vrati je bila ogromna drvarnica z razkopenimi betonskimi tlemi ter kovinskim podstrešjem, podprtim z lesenimi bruni. Po kotih so se valjale konzerve, coca-cole, steklenice, plastični kozarčki, papir... Noter je bila hišica, kjer je nad rajo, ki mora spati, suvereno kraljeval dolgolasi receptor. Stene so bile prelep-ljene z gesli, parolami o čistoči, kraji, socializmu kot na literarnem maratonu. Po tleh so na rogoznicah sedeli potniki ali začasni prebivalci in si v krogu podajali pipo oma-me in miru. Give me a smoke, pravi prišlek in sede zraven. Njihov spokojni, tihi govor je počasi zamiral, prvi je legel vznak, z odprtimi, velikimi očmi gledal v razrušeni strop, potem je omagal drugi. Polegli so še ostali. utrjeni, resni, pogovor se je zadušil v dimu.

Na najini levi sta dva prinesla steklenico rdečega alkohola in izmenjavala požirke. Would you give me a drink, so potem pili v troje. Midva sva kuhala piré iz vrečke in se neumno počutila.

Na vratih se je prikazal razkrojen človek v raztrganem zimskem plašču, petdesetletnik s plešastimi, artistično počesanimi lasmi. Blodil je nekaj časa po drvarnici, gledal topo v plastične kozarčke in jih bezal z nogo, potem se je ustavil pred nama in lačno gledal, kako sva se sitila z zadnjimi žlicami težko pogoltne snovi. Normalneža sva se bala okužbe in sva mu za čisto vest dala samo nekaj požirkov mleka. Mož se je brez besed, brezizrazno obrnil proti vratom.

Na sprehodu sem za klepetanje z Američanko dobil dolar.

Na cesti je avto zbil starejšega tresočega se kolesarja.

Na turistični ulici, obsijani z oranžnim, zahajajočim soncem, ki je slepilo okna njene bele desne fasade, je s poklicno zavzetostjo vrtel lajno star žilavec. Skrbno je vložil vanjo novo melodijo na preluknjanih kartončkih. Pred njim je ulico zapiral zrel srednjeletnik z zvitim obrazom in po ritmu stresal kovinsko puščico pred ljudmi.

Zvečer je k delavcema prišel nizek možak z rokami v žepih in jima s pobešenimi rokami vzel bero. Spoštljivo sta gledala za njim.

14. avgust

Zjutraj je na klopi v veži ležal usnjen Arabec v črni motorski obleki. Globoko je dihal in hlipal. Vedno glasneje je sunkovito jokal. Z rokami se je grabil za glavo, si zatiskal oči z dlanmi in grgral. Že na ves glas, v strahu se je krčil v dve gubi, se tresel po vsem telesu, drhtel je in se drl kot moški otrok.

Nedolžno smo ga opazovali. Malo je utihnil, potem so se mu spet prikazali strahovi, vrgel se je nazaj na klop in v grozi hlipal. Hlipanje se je prelomilo v raztrgan jok. Končno je prišel receptor in nemočnega orjaka za rame odvedel nekam ven. Kmalu se je dobrotnik vrnil.

18. avgusta, 1973, Derby

Njena mati naju je povabila noter. Ann se še ni vrnila iz službe. Z razbijajočim srcem in suhim grlom sva stopila v angleško, čisto, konservativno hišico. Udobni fotelji, mali luksuz za male ljudi. Mati je bila še kar nekam v obraz, prijazne sestre od dopoldne pa ni bilo. Dobila sva vsak kozarec piva in pogoltnila vprašanje, kdaj imava vlak naprej. Tu ne bo nič, sva ugotovila s Kryštufom, za jezo pa ni bilo časa, samo za fine smehljaje na levo in desno, poklončke, za držo rok in telesa, za stil, za fraze, za pravilno angleščino, za napake in domislice je moral biti čas, ko so prišli oče in sestra in končno okrogla in kislunkica, nič kaj fantovski ali zabavni tip, kot je pisala v pismih. Kako more ta ženska sploh jahati! Barabe angleške, še vedno smo se pogovarjali o splošnih stvareh. Oče, ki mu je šlo na otročje, in ki je bil problem družine, ki so ga venomer opominjali, naj bo spodoben, ki so obupavali nad njim, je dobrodušno prinesel kamen z Ben Nevisa. Ponosno sva mu morala čestitati. Anglia, British empire, Queen Victoria, Tradition.. Ko je zmanjkalo snovi za nasmehljane obraze, ko se je rdeča nit pretrgala, je madam zacela zelo izvirno in brez sramu razpravljati o vremenu. Sledilo je konvencionalno čohanje sosedovega psa, ki se mi je gabil od slinastega gobca do s toaletnim papirjem obrisane zadnjice. Povedali so njegovo zgodovino in izmenično zrecitirali njegove najzanimivejše pripetljaje. Boril sem se s tišino do osmih, potem sva utrujena sklenila zaključiti torturo. Nič niso nasprotovali najini odločitvi. Vljudno sva si ogledala še vrtiček z vodometkom in travico in razocarana odveslala proti parku povečerjat najin kruh z oranžado.

23. avgust 1973, Marseille

Boris se je naveličal Evrope. Hotel je domov prebirat kupljeno knjigo.

Tu sva se poslovila.

3. septembra 1973, Rim

Po dveh dneh osamljenosti sva se našla z manager-skim Dietrom. Tako bo potovanje bolj zabavno.

3.-4. septembra 1973

Vagon je bil poln prerivajočih se teles. Ljudje s prtljago so se gnetli po ozkem hodniku. Z Dietrom sva komaj dobila mesto zase. Italijanski vlaki so pa res porazni. Spet ne bom spal celo noč. Kam hočejo ljudje iz Rima? Celo starček zraven, ki še govoriti ne more več. V kupe ga je privlekla ženska s hudobnim pogledom. Bila je oblečena v črno. Mogoče se vračata s pogreba, kajti tudi stari je bil v sveži obleki, imel je trdo belo strajco, pravo nasprotje njegovemu zverženemu vratu. Kot otrok se je režal v cigaretni dim prostora. Ta človek bo prav gotovo umrl v tem strašnem zraku. Upehana sta pridrla v prostor mož in žena. Med prišlekoma in nekim čarovnikom se je razvil užaljen in dokaj glasen prepir, kdo bo sedel pri oknu. Onadva sta trdila, da imata rezervirano, oni pa, da je že prej sedel tam in da to ni prav. Sploh niso bili ogorčeni, ampak samo neskončno prepričujoči in vsak s svojim trdno prepričanim prav. Kakšna eleganca, ko je premagani veličastno zapustil sedež. Bil je to suh Sicilijanec z vdrtimi lici.

V neznosni vročini je vlak vozil proti jugu. Premožni par je užaljeno razlagal kimajočemu poslušalstvu, koliko je bilo treba plačati za rezervacijo. Človek bi mislil, da sta zdaj popolnoma suha, brez prebite pare. Ko sta se utrudila, je ona privlekla izpod sedeža vrečo s sendviči in mrzlo pijačo.

Izmučen sem v drugi nespeči noči stegnil svojo nogavičasto nogo na nasprotni sedež. Sicilijanec me je opazoval. Ogorčeno, a s skrajno ponosno vljudnostjo se je sklonil v kupe in me vzgajajoče opomnil. Konec udobja.

Ponoči nama je uspelo pridobiti te ljudi. Spraševala sva jih o koleri in oni so se vsi trudili čim bolj razumljivo odgovoriti. Ko sem jim zjutraj ponudil po plastiki za-udarjajočo vodo in posušen rimski kruh, so ga sicer odklonili, nama pa dali za priboljšek nekaj piškotov. Bili smo vsi drug z drugim izredno in demokratično prijazni. Ko sva v Messini odhajala, smo si dali roke, celo tresočega starčka so nekako pripravili do tega. Najbrž ga peljejo v njegov vinograd.

5. septembra 1973

Danes je pripeljal na prazno neapeljsko postajo ob dveh ponoči natrpan vlak. Vkrcala sva se in dobila edini prazni prostor pred straniščem. V nerodnem skrčenem položaju sva padala iz dremeža v dremež. Dietru je zlezla glava čisto k spodnjemu robu straniščnih vrat. Zbudil se je, si jo ovil s tisto umazano brisačo, in se zleknil nazaj. Vsakih nekaj minut so naju pohojali dvakrat: enkrat s suhimi prihajajočimi in enkrat s pouriniranimi čevlji odhajajoči. Rad bi jih ugriznil v nogo, zverine.

6. septembra 1973, Firenze

Na trgu so vojaki vadili za popoldansko komemoracijo. Mladi vojaki pod temnozelenimi, svetlečimi se čeladami so trdo korakali, da so se jim tresla gladka zardela lica. Moj nemec je majal z glavo, ko so puške neenakomerno udarile ob tla. Spredaj je stala vrsta upokojenih že lepo odebeljenih oficirjev s sabljami v rokah, ki so se kar najbolj dostojanstveno premikali po tlaku. Dieter je izjavil nekaj prezirljivih besed o vojski: Aber in Deutschland... Že v Palermu nama je neki »dottore« razlagal, da so Italijani umetniki, da so pevci, da imajo demokracijo, v Nemčiji imate pa disciplino, kajne, eins, zwei. Kako se je zavzemal, da bi nama postala jasna ta razlika v zasvinjanem Palermu!

8. septembra, proti domu

V vlak se je zagnala skupina ljudi. Ženske v glavnem, s cekarji, z mrežami ali samo torbicami. Nobenega perona ni bilo nikjer in nerodno so dvigale noge, da so se vzpele na prvo stopničko. Tudi tista ciganka je bila med njimi, z otrokom v naročju, ki je imel svojo golo, temno-polto lobanjo pobešeno nazaj kot utopljenec. Ženska je bila grda v obraz, nagubana, bosa in v muslimanskih hlačah.

Ko sva s tovarišem po nepotrebnem plezala čez zane-marjen tovorni vagon na drugo stran kompozicije, je cinično izustil nekaj o jugoslavisch. Čakala sva v senci z razkužilom obrizganega vagona in z olajšanjem sem mu pokazal italijanski napis na vratih.

Vagon je bil lep, sedeži v žametu, prežgani s cigaret-nimi ogorki. Sedla sva v čisto odmaknjen kot, on z nogami, stegnjenimi na nasprotni sedež kot povsod v Evropi, jaz urejeno zraven. Kolegu sem razlagal, da ima vlak zamudo še iz Italije, da je železničar rekel tako, on pa je samo zategnil svoj ja ja ja.

Na prvi postaji je ciganska družina izstopila; poleg ženske z otrokom še mlajše dekcle z nahrbtnikom, moški s culo in dva mulca. Ti so z juga, sem mu razlagal. V najin vagon je vstopilo nekaj lpudi: starejši, ženske z rutami, ena z veliko golšo pod vratom, z nagrbačenimi obrazi. Moška sta bila dva, s klobukoma, vsa posušena in že nekoliko zgrbljena. Na drugi strani je sedelo nekaj delavcev v kombinezonih. Nisem bil navajen na te obleke in obraze. Le kam gredo v soboto popoldne? Motorka se je ustavila sredi travnikov ob lesenih majhnih postajah, kjer sta vstopila dva, mogoče so bili trije. Z nekoliko dvignjene proge se je odpiral pogled po kraških gozdovih, pokošanih travnikih. Nikjer nobene hiše. V vroči, tihi soboti se je nad pokrajino razvil siv oblak in kmalu spet izginil. Prisedel sem spet k tovarišu. Spal je. Porukal sem ga, da bi videl lok avto ceste nad progo, pa mi je bilo žal.

Kaj bi mu kazal avto ceste, zelenje na obeh straneh. Ljubljansko barje, saj ne zna gledati narave.

V Borovnici so vstopili štirje južnjaki, najbrž delavci, nedeljsko oblečeni, umiti, počesani, eden z velikim prstanom na roki. Za njimi je z rokami v žepih, v daljavo zroč, z glavo postrani, počasi zaplaval Tone, debilni železničar-je sin, katerega, pravijo, poznajo na vseh postajah v tem koncu. Naj se vozi revež, saj drugega veselja nima.

Kmečka skupina žensk si je podajala steklenico rdečega vina. Vsaka je naredila dolg, izsušen požirek. Janez, ali se boš kaj presral, Janez. Janez, je zahreščala škrbasta ženska z golšo. Z ostalimi vred sem se zasmejal, zasmejal sem se sprevodniku, ki nama je razločno rekel Ljubljana. In še enkrat mednarodno in ustrezljivo ponovil Ljubljana. Brez predmestja, zelena, majhna, s parno lokomotivo in podeželskim postajnim poslopjem. Izstopili so tudi vrli Kraševci. Gotovo so zašli, je razvijal svojo nezmotljivo tezo Dieter, izstopiti bi morali v kakšni vasi. Pa so izstopili v glavnem mestu Slovenije. Ali ne boš slika lokomotive, tega v Nemčiji nimate več!

»... kjer ni Domovine, tam ni skupnega Dogovora, na katerega se lahko sklicujete: kraljujejo samo egoizem in k o r i s t i, in kdor ima oblast, ta jo obdrži, zakaj ni skupnega jamstva osebnim pravicam. Naj vas ne zapelje misel, da boste zboljšali, preden ne rešite narodnega vprašanja, svoj družbeni položaj...«

Mazzini

FIZIOGNOMIJA TOTALITARIZMA

5.

Sodobni makrosubjekt se po gornjih vidikih kaže kot dvolična tvorba. Z razvijanjem tehnike bi naj deloval za dobrobit človeka, s sociologizacijo ustvarja normativne pogoje in tehnostrukturo, ki deluje zoper posameznika.

Posameznika iščejo v družbi najrazličnejši družbeni neuradni tokovi, religiozne sekte, skupine obsedencev in resni filozofski misleci. Tako danes in tako že nekdaj. Iščejo ga z mnogih zornih kotov. Odkriti poskušajo posameznikovo srečo, njegovo uresničitev, njegov smisel in njegovo poslanstvo. Spričo posameznikove potlačenosti v družbeni sredini, sredi med drugimi ljudmi, odkrivajo zanesenjaški iskalci posameznikov popolni smoter v onostranstvu, v transcendenci. Potrpežljivo prenašanje tostranskih nadlog, pravijo, je legitimacija za blaženost v onostranstvu. Ali pa, trdijo, je sreča možna edinole na tem svetu, treba si jo je le znati vzeti, prisvojiti si jo. Posameznika uresničujejo raznovrstni tokovi na razne načine. Z obljubami, s hujskanjem, s pomirjanjem, s prosvetljevanjem, s treniranjem za ta svet, z asketsko pripravo na oni svet.

Verski tokovi so se izoblikovali v množična gibanja predvsem zavoljo tega, ker so znala posamezniku nekaj povedati o njem samem. Na primer klasično krščanstvo. Ono se je spočelo v barbarskem preddvorju civilizacije kot ideologija skrajne tostranske strpnosti, kateri sledi

kot plačilo absolutna pravičnost v onostranstvu. Širilo se je med ljudmi, ker potlačenih in nemočnih *ni* pozivalo k tveganju upora, temveč je pozivalo k strpnosti do sociološkega negativizma, katerega se da prenašati z osebnim pozitivizmom: z neagresivnostjo, z ljubeznijo med ljudmi, z ljubeznijo tudi do sovražnika. Idejno izhodišče krščanstva je pomenilo neprestano osebno kapitulacijo posameznika pred nasiljem in pred oblastjo, in očitvidno je v kapitulaciji bilo takrat več ljudskega, več posamezno preprostega in pristnega kot pa v pozivu k revoluciji. Zato je tudi krščanstvo preraslo v eno najbolj množičnih gibanj na svetu.

Iz krščanstva in ob njem so se razvile verske frakcije, ki so iz klasične strpnosti naredile njeno nasprotje. V izvirnem krščanskem nauku neagresivnost - strpnost - ljubezen je ležalo poroštvo za blaženost na drugem svetu, a človek je kljub nauku ostal, kar je bil: agresiven, nestrpen, neljubezniv. Krščanski nauk sam po sebi ni bil dovolj za človekovo prerojenje. Nauku je bila potrebna še sankcija in vcepljati bi ga bilo potrebno s silo.

Krščanstvo je povzelo militantske poteze. Krščanski nauk ni bil več poslanstvo, krščanski nauk je postal dogma in predpis. Norma. In norma je prešla v splet sociologizacije. Določene frakcije krščanstva, na primer luteranstvo, se je institucionaliziralo kot izrazit sociološki instrument in postale so radikalno sociološko sredstvo, uperjeno z vso ostrino zoper posameznika in njegovo osebnost. Luther je utelesil svojo reformistično vejo krščanstva samo zato, ker jo je izoblikoval v dopolnilo sociologizacijske strukture takratne družbe na germanškem področju, kot nedvoumno podporo fevdalni oblasti zoper uporne kmete. Postavil se je na stran fevdalne gosposke zoper upornike, in svojemu odnosu do družbenih vrenj, v katerih se med seboj bijejo bitja, ki so vsa od istega boga, je dal teološko veljavo, v kateri se zrcali za obdobje značilen racionalni moment: od boga je človeku dan strah, kateremu je podvržen vsak človek; in krutost

je dana od boga, zato ker vsebuje strah, strah pa sili k pokornosti in k redu; uporni kmet se boji krute gosposke, in gosposka se boji krutosti božje sodbe, strah sili gosposko k pravičnosti do kmetov-podložnikov, in kmeta sili strah k pokornosti in redu.

Če bi v Luthrovi verižni reakciji strah-krutost ne bil prisoten božji izvor, bi ostalo od reakcije le njeno jedro, človek v svojem elementarnem bivanju. Človek, ki ga je strah. Luther pa je eksistenčni motiv človeka teološko predelal in s tem eksistenčno bistvo dvignil v normativno-moralni kodeks, zaradi česar je Luthrova teološka smer dobila čisto zemeljsko obliko medljudske politike v odnosu do posameznika: Luther se je izjavil za krutost v obravnavanju upornikov.

Današnje krščanstvo je dalo številne militanstske ločine, katere s krščanskim klasicizmom nimajo nikake povezave več. Ne po obliki, še manj po vsebini. Če se ozremo prek srednje Evrope, prek te zibelke vsega, kar se poraja v prabazenu civilizacije, potem najdemo ob stari-kavi Cerkvi vse polno majhnih sekt, pouličnih gibanj versko vsiljivih družbic, ki jim načeljujejo praviloma polintelektualci, a navadno so ti veliki duhovni zelo prosvetni ljudje z nekaj kapitala, in pod njihovim okriljem se je zbralo nekaj siromašnih vdovic, par krepostnih devic ali v življenju odmaknjenih gospa, ki po hišah prodajajo versko časopisje. Ali pa se v sekte povezujejo mladi ljudje, nekateri borbeni in nestrpni, nekateri predani mamilom in nekateri, ki so mamilu že enkrat ušli; pojavljajo se po ulicah, zbirajo se v lokalih ob svetovljanskih razmotrivanjih, pojavljajo se s kitarami pred javnostjo in z jazzovsko prikrojeno pesmijo nabožne vsebine igrajo »Jezusove ljudi« in podobno. Med sodobnimi apostelni je videti tudi izobražence, pedagoge, prosvetne in zdravstvene delavce, ki so pripravljeni misionarsko zgoreti za svojo verzijo vere, zaradi katere so nestrpni in nestrpnost usmerjajo navadno po stari tercialski metodi zoper vse, kar je po njihovih pojmih »levo«, levico istovetijo s hu-

dičem itd. Fenomeni, ki govorijo bolj o začetku razkroja neke civilizacije kot pa o njenem popestrenem vzponu.

Kršćanstvo v celoti je kot ideologija kapituliralo pred sociologizacijo. V praksi pa je rodilo krščanskega politika, ki se je sicer razšel na vse možne smeri politične metodike, a vmes je tudi tisti politik, ki se je zavzel za posameznika, ker je vključil v množično gibanje, katero je bolj ali manj posredno napovedala obstoječemu makrosubjektu vojno. Marsikje je na ta način krščanski politik stopil na revolucionarno pot, na pot narodne osvoboditve, na pot vstaje za socialno osvoboditev. Kolikor je krščanski politik-revolucionar ostal zvest klasični ideji krščanske strpnosti in jo vgrajeval v splet družbenih gibanj, se je ob njem lahko oblikoval poskus socialnega preporoda na temelju neagresivnosti in sožitja. Mnogo teh potez so imeli nekateri slovenski krščanski socialisti med narodno-osvobodilno vojno.

Pristop teologije k posamezniku, tako kot se je izoblikoval v okviru krščansko-civilizacijskega prabazena, je ostal pri deklaraciji. Poskus masovnega sugeriranja neagresivnosti med ljudmi ni dal ustreznega učinka. Prav nasprotno, teološka deklaracija in verska praksa sta se povsod razšli, čim se je versko gibanje institucionaliziralo v Cerkev. Cerkev je dosledno podprla sociološke instrumente in družbeno normativno dejavnost, se v oboje vpletala in si prizadevala, da bi postala odločujoča sociološka sila makrosubjekta, takšnega kot se je izoblikoval pod raznimi stvarnimi nacionalnimi, tehničnimi družbenimi pogoji. Cerkvena stališča so bila zdaj partner, zdaj idejna os, potlej teološka korektura sociološkega faktorja makrosubjekta. A naj je dejanska vloga dobila takšno ali drugačno družbeno moč, tudi znotraj najbolj sociološko zagrete Cerkve so se vsaj občasno pojavljali propovedniki krščanskega klasicizma in z njimi so teološke vrednote nihale k izhodišču krščanstva: neagresivnost, strpnost, medsebojna ljubezen.

Ob krščanstvu se je — deloma posnemajoč krščanske

neke prvine (monoteizem, dogma o to-in onstranskem življenju) — razvila vera s povsem preinačenim sociološkim pomenom: islam. Za razliko od krščanstva je islam »priznal« človeku, z nekaj pridržki, nekatere njegove temeljne lastnosti, nekaj njegovih eksistenčnih prvin in jih povezal v religiozni ritual. Človek je agresivno bitje in islam je sprejel vase moško agresivnost ter jo dvignil do gospodujočega položaja v družini in družbi, iz družbenega bivanja je izločil ženo, žena »nima pravice« do agresivnosti. In dalje, v človeka je vgrajen strah, strah pred smrtjo. Islamska sveta knjiga koran je človekovemu strahu izdelala učinkovito protiutež: kismet, usoda; res, človeku je usojeno, da umre, a smrt je le prelomnica med zemeljskim življenjem in med večno blaženostjo ob Alahu, in smrt je na sekundo natančno določena vnaprej, je predestinirana; človek je ne more časovno premakniti — usoda, kismet. Pač pa lahko človek izbere motive svoje smrti, pogoje lastnega umiranja lahko do neke meje priredi, tako da so le-ti Alahu dopadljivi. Alahu dopadljivo pa je, umreti za islam, torej v boju zoper džauze, zoper pogane; vsi pobiti džauri bodo večni sužnji pravovernika v onstranstvu ob Alahu itd.

Islam je izkoristil eksistencialistične motive človeka za protieksistencialistično normiranje družbe. Islamska družba je predvsem družba normirane moške agresivnosti, temelječe v prvih svojih obdobjih na suženjsko-posestniškem redu in na islamsko pojmovanem patriarhatu. Mož — bojevnik, žena v strahospoštovanju vzgojena brezpravna priležnica znotraj poligame (mногоženske) družine.

Islamska sociologizacija je učinkovala predvsem v eni smeri. Mobilizirala je moške množice v osvajalne vojne in ustvarjala mogočne islamske imperije. Nastanek islamskih imperijev seveda ni odsev realne moči sociologizacije *zaradi* islama. Islamsko sociologizirana agresivnost se je mogla razbohotiti predvsem *na račun razpadanja* starorimskega imperija, takratnega nosilnega temelja civil-

zacije. Islamski sociološki učinek se je enostavno razlezel v vakuum, ki je nastajal v maloazijskem in sredozemskem bazenu rimljanskega imperija, v tisti del vakuumu, katerega je islam takrat lahko zasegel. Islamska sociologizacija se začena z roparskimi pohodi. Tip sociologizacije torej, ki se začena z agresivnostjo, z osvajanjem, a z osvajanjem sociološkega vakuumu, v čemer je obsežen relativno majhen faktor tveganja. Samo v svojevrstnem sovpadanju vznikanja islama z razpadanjem določene civilizacije je možno razložiti, kako se je mogla razviti nazadnje islamska državotvornost, temelječa kar naprej na suženjsko-posedniškem redu in na najbolj zaostrenem socialnem antagonizmu med moškim in žensko. Islamska državotvornost je podrla samo staro plemensko ureditev Arabcev s sociološkimi instrumenti, medtem ko je stara, konservativna in nehumana družbena struktura nikakor ni motila.

Islamska sociologizacija ni mogla dati tehnologije sodobnih oblik dela. Pojem dela je v islamski družbi visel nad ženo in je z ženo vred bil potisnjen iz okvira vrednih družbenih funkcij. Delo žene ni moglo biti vir bogastva, vir bogastva je bil plen moža-bojevnika. Sociologizacija islamske družbe zato ni dopuščala spontanega razvoja tehnostrukture. Dežele, ki so se oblikovale pod islamsko državotvornostjo, so praviloma v tehničnem razvoju zaostale. Vzrok za njihovo zaostalost se bržčas začne z islamom, potlej šele sledijo splošni činitelji zaviranja tehničnega razvoja kot so sodobne inačice etatizma, transformirane agresivnosti makronacionalnih subjektov »razvitega« sveta.

Islamski tip sociologizacije ne deluje z nobenim svojim elementom v smeri socializma. Islamske družbe so vozlišča nasprotij, ki so še danes prema izpeljanka neenakosti med spoloma. V islamskih družbah še danes tli pojem neenakosti med verstvi in še danes so islamske družbe lahko izhodišče versko motivirane agresivnosti. Nikoli ne more islamski tip sociologizacije s spontanimi silami peljati v

oblikovanje sodobnega makrosubjekta. Družbe, ki so organizirane islamsko sociološko, se morajo najprej odreči islamski sociologizaciji. Edino na ta način se za njih začena pot k socializmu. Nobenega socializma jim tudi ne prinaša uvožena tehnostруктура-tehnologija. Tudi ta ne more islamske družbe dvigniti do polnovredne višine sodobnega makrosubjekta.

Nerazvite islamske države se danes opredeljujejo za antiimperialistične. Opredeljujejo se v »tretji svet«, v fronto »nerazvitih«. Celo v socialistično svetovno fronto. V tej slednji opredelitvi leži kajpak samo oportunizem sodobnih etatizmov, ki so razbili svet na vojaške bloke. Sama opredelitev pa je iracionalna.

Teološka vrednotenja in verska praksa so na razne načine ustvarjale svoj pristop k posamezniku, človek pa je ostajal bitje, katero je pripravljeno s svojim bivanjem odsevati kritiko katerih koli družbenih tokov. Bistvenost človekovega bivanja je edinole v *filozofski misli* prihajala do sproščenega izraza, ki ga ne more podreti in ne bistveno spremeniti niti predpis, niti teološka sugestija in ne nasilen akt. Človeško bivanje ima »svoje« zakonitosti, v njih je potrebno poiskati dejanske vrednote človeka. Človekovo bivanje je treba vzeti takšno kot ono je, brez meril spajanja s predpisano družbeno prakso. Človeku je treba dopustiti, da živi svojo pravo vrednost. V filozofskih ustih se temu pravi človeka uresničiti. Človek biva, da se neprestano uresničuje, in ko se v svojem bivanju uresničuje, samega sebe dopolnjuje, prerašča v boljše, se transcendirira. Človekovo bivanje je torej neprestano uresničevanje v sprotnem preraščanju, v transcendiranju samega sebe. Iz človekovega transcendiranja naj vzniknejo splošne družbene vrednote.

Človek, od teologov pod strahom božjim normirano ali v agresivnost hujskano bitje, od družbe soljudi v podrejeno nespontanost potisnjeni stvor, to človeško bitje je zaživel v filozofskih pojmovanjih. Razvila se je smer filozofskega *eksistencializma*. Eksistencialisti so se sicer iz-

recno omejevali od bivanja v golem biološkem smislu. Filozofsko-eksistencialistično bivanje ni biološka funkcija, ono je individualni psihologizem. Eksistencialistično pojmovani človek ni samo bitje, motivirano z gonom samohranitve in razmnoževanja, temveč svobodno se uresničuje bitje, v katerega odločitvah ni determiniranosti, pač pa zavest uvrščanja in pripadnosti določenemu svetu. Eksistencialistična filozofija se je tudi — skladno s pojmovanjem človeškega bivanja — razvijala v različne smeri in dala vrsto eksistencializmov, divergentskih in medsebojno skladnih, teističnih in ateističnih, ob marksizmu in zoper marksizem. A naj so to hoteli ali ne, eksistencialisti so dejansko napovedali makros subjektu njegovo eksistencialno negacijo. Pokazali so na človeka in vanj položili smisel slehernega ljudskega bivanja. Bivanje ljudskega bitja dobiva danes tudi vedno več materialno-znanstvene razlage, zato se bo tudi eksistencialistična misel mogla vedno bolj konkretizirati. Iz ene prvih eksistencialističnih filozofskih misli, ki jo je bil izrekel Descartes (1596-1650): 'mislim, torej sem' (cogito, ergo sum) se je iskanje človeka po mnogih filozofih razblinjalo in zbiralo, »preraščalo« samo ob sebi v spoznanjih lastne veličine, in človekova veličina biva samo v spoznanju lastne ničevosti (Pascal, 1623-1662), zapadala je v transcendentno polmistiko in bežala od biologizma.

Danes je mnogo človekove filozofsko pojmovane eksistence biogeno analizirane. Dobo polmistike »preraščajo« strokovni argumenti. Človek biva, se v bivanju na določen način vede, gnan po določenih znanih notranjih gibalih, z določenim omejenim obsegom 'svobodnega' odločanja.

Filozofski eksistencializem, človekovo sociološko gibanje postaja danes biogeno dejstvo.

V makros subjekt bo treba vdreti s pomočjo človekove eksistence.

Kakšna, je človekova eksistenca?

Po zaslugi mnogih strok, ki brskajo po človeku, je človek postal polivalentna stvar.

Človek je dedno zasnovano bitje. Je njegova značilnost determiniranost, zakovana v molekulah dedne tvarine? Gre za molekule snovi, ki bi naj bila nadvse stabilna in ki si jo prenašajo generacije posameznikov preko celičnih jeder ko svetinjo. In le z njo, z dedno svetinjo v svojih celičah so ljudje to, kar so v družbi. Ko gledamo, kako družba razpada v plasti, potem se nehote začudeno vprašamo, zakaj bi naj bile dedne svetinje tako zelo med seboj različne. Na eni strani plebejsko preproste, na drugi strani elitne, prirejene za elitno plast družbe: za direktorje in akademike, za politične funkcionarje in nobelovce.

Človek je poduhovljeno bitje. Je njegovo bivanje eksistenca duše? Človek je potemtakem duša izvenanimalnega izvora in v tem znamenju je na neki način večen. Dokler ni večen, dokler je zemeljsko smrten, je podvržen preskusnim motivom bivanja, katero ga naj kvalificira za končnico večnosti med dobrim in zlim; nekam pač med razpone s pomenom pozitiv-negativ.

Človek je krona animalne evolucije primatov. Je njegova eksistenca razumljiva tedaj, ko ga nadredimo živinskemu kraljestvu Zemlje in ga nazadnje preoblečemo v tako imenovanega astronavta?

Človek je družabno bitje. Je njegova eksistenca sociologova ali filozofova kategorija? Sedanjost obsedenega polboga? Preteklost vrtenčarja ali element nevrotičnega futurizma? Struktura, zmeda ali utopija?

Pretresljivo razkošje vsebinsko mnogo obetajočih vprašanj. A iz njih je vznikla mistika razcepljene podobe o eksistenci človeka. Mistiko se je dalo prenarediti v idealizirano normo. Nekaj mora vendar služiti kot norma, kot ideal, kot prototip. Po ideji modelirani prototip človeka je podan zato, da je *obsojen* nasprotnik, to je nemodelirani-nenormirani-apartni-abnormalni antitip. Eksistenca

pozna torej tudi ne-eksistenco, fenomen določa sam po sebi tudi že antifenomen? Med obema tipoma, med protoformo in antiformo ni prostora, ki bi ju vezal? Z vidika socialnih gledanj in verovanj je postala človekova eksistenca retuša črno-belo. Kar je črno, se izdvaja v psihopatologijo, v kriminalogijo in se rekrutira v pekel. Kar je belega, se sme uvrščati v socialno normativno lestvico in nazadnje se izteče v izvenstvarno blaženost.

V takšno nezaključeno polarizacijo sredobežnih ekstremov razpadajo stvari zaradi mistike v njih. Ekstremno polarizirani pojmi seveda človekove eksistence ne potrjujejo.

(Dalje)

ZANIMIVI PODATKI ZA BODOČEGA ZGODOVINARJA

Vprašanje: »Kako je bilo pri teh pogajanjih? Londonski »Times« je recimo v onem času nekje zapisal, da bi zahodni zavezniki Trst Jugoslaviji še prepustili, da pa nočejo spustiti Sovjetske zveze na Jadransko morje?«

Odgovor: »Pri pogajanjih in določanju mej je bilo seveda več činiteljev prisotnih, zlasti mednarodna situacija. In tudi to mnenje se je lahko pojavilo, kot ga je že citiral »Times«. Toda zelo verjetno je tudi to, da bi Trst dobili, če bi nas Sovjetska zveza temeljito podprla. Pa tudi to najbrž drži: če bi šlo za katerokoli drugo Jugoslavijo, ne za Titovo Jugoslavijo, bi Jugoslavija dobila Trst. Toda zahodni zavezniki so se bali, da bi tako pozicijo v Evropi, kot jo ima prav Trst, prepustili naprednim silam. To je bil tudi osnovni razlog konflikta, da smo se morali mi iz Trsta umakniti in da so nastale znane cone. Tretje dejstvo pa je, da napredne italijanske sile, zlasti KPI, prav tako nas niso podprle. Saj je znano, da je Togliatti takrat, ko so se tržaški delavci iz raznih vidikov že odločili za priključitev k Jugoslaviji, podal izjavo, češ da sicer razume tržaške delavce in njihovo politično opredelitev, da pa se z njo ne strinja.«

Branko Babič, Delo. Ljubljana, 29. sept. 1973

»ANTIFAŠIZEM«

Kakor rdeča nit se vsa povojna leta vleče problem upravičenosti ali neupravičenosti obstoja tiste politične stranke, ki je po splošnem mnenju nadaljevalka bivše PNF (Partito nazionale fascista), ki je uradno prenehala obstajati in delovati po porazu v drugi svetovni vojski. To je stranka, ki se danes imenuje Movimento sociale italiano (MSI) in ki niti ne skriva svoje idejne povezanosti z bivšo PNF. V ustavi, ki si jo je dala povojna republika Italija, je izrecno prepovedano vsako obnavljanje bivše PNF. Vendar je prav delovanje pripadnikov MSI večkrat pokazalo svojo črno barvo. Zadostoval bi primer voditelja stranke, ki je v Trstu v svojem govoru pred referendumom o razporoki dejal, da je prišel čas, ko je treba *zatreti slovenski bacil*, ker to zahteva skrb za *ljudsko zdravje*. No, a kljub jasni usmeritvi te stranke, se nihče ne odloči, da bi uveljavil jasno prepoved, ki jo *zahteva ustava*. Sprašujemo se, ali jemljejo odgovorne oblasti (sodstvo, vlada, parlament, policija) svojo ustavo resno ali ne.

Da ustave ne jemlje resno niti zakonodajno telo, t.j. parlament, nam dokazuje nečlaven dogodek. Gre za sklep parlamenta, da se vsem strankam podeli subvencija iz državnega proračuna. Ne mislim se spuščati v vprašanje moralne upravičenosti strank do državne podpore (nedavno je razburil vso javnost škandal podkupovanja parlamentarcev in strank s strani petrolejskih družb), temveč navajam le dejstva. Z zakonom o subvencioniranju strank, za katerega so glasovali vsi parlamentarci razen liberalcev, *bo dobila tudi stranka MSI predvidoma okoli tri milijarde lir letne podpore*. Seveda bočjo večje stranke dobile še več, tako n.pr. demokristjani okoli 15 milijard, komunisti pa 7 milijard. Zgodilo se je tedaj, da so parlamentarci tako imenovanih »antifašističnih« strank zato, da sebi pridobijo državno subvencijo, odobrili zakon, po katerem bo dobila subvencijo tudi stranka MSI. Ni znano, da bi bil katerekoli antifašistični poslanec ali senator predlagal ali zahteval, da se MSI

od take subvencije izključi. Tudi v tisku tako imenovanih antifašističnih strank se ni pojavil noben komentar v tem smislu. Če bi se bila kjerkoli pojavila kaka opozicija proti takemu sklepu parlamenta, bi bila brez dvoma sprožila val polemik, in medsebojnih obtožb. Značilnost ravnanja strank (vseh, brez izjeme!) je prav ta, da niso njihova glasila tega sklepa parlamenta sploh komentirala. Vse kaže, da je bil med strankami o tej subvenciji sklenjen tih sporazum: molčanje. Ker ni prišla v javnost nobena drugačna izjava, se povsem upravičeno vprašamo, ali je za omenjeni zakon glasoval tudi slovensi komunistični poslanec.

Tako so izvoljeni zastopniki ljudstva priznali stranki MSI upravičenost do državne subvencije in jo s tem dejansko legalizirali. Za zakon, po katerem dobe vse stranke in tudi MSI državno subvencijo, so v parlamentu glasovali predstavniki krščanskih demokratov, socialnih demokratov, socialistov, komunistov, republikancev in — logično — M S I. Ali moremo sedaj pričakovati, da bi ti isti poslanci kdaj zahtevali razpust in prepoved stranke MSI?

Pač, nekdo je protestiral proti subvencioniranju fašistične stranke. To je bila *Slovenska skupnost*. Kot odgovor na ščuvanje prvaka MSI, poslanca Almiranteja, je v svoji resoluciji pozvala vse državne stranke, da »takoј odvzamejo neofašistični stranki finansiranje, ki so mu ga pred dnevi odobrile v parlamentu.« Po eksploziji peklenskega stroja na slovenski šoli pri Sv. Ivanu je *Slovenska skupnost* naslovila na predsednika vlade in vse stranke poziv za odvzem finansiranja stranki MSI, ker je »naravnost osupljivo, da bo šel denar demokratičnih državljanov, zlasti pa slovenskih davkoplačevalcev, v roke stranki, oziroma ljudem, ki nam strežejo po življenju«. Seveda vedo tudi pri *Slovenski skupnosti* prav dobro, da bo taka zahteva ostala le pobožna želja. Saj si ni mogoče predstavljati, da bi isti poslanci skušali odvzeti stranki MSI subvencijo, ki so ji jo komaj odobrili!

Slovenski skupnosti se je tej zahtevi po prepovedi pridružila tudi SKGZ (Slovenska kulturno-gospodarska zveza). V njeni izjavi stoji: »Fašizem je treba dejansko onemogočiti, njegove organizacije prepovedati in preprečiti ščuvanje in navajanje k zločinom. Vsako popuščanje po vseh izrečenih grožnjah in včerašnjem atentatu bi pomenilo krepitev fašizma.«

Več ko logično je, da predstavniki strank, ki so nekaj tednov prej odobrile državno subvencijo MSI, v »ogorčenih« izjavah, ki so sledile bombni eksploziji na svetoivanski šoli, niso postavili zahteve po prepovedi MSI, še manj pa zahtevale odvzem državne subvencije.

Veliki in drobni vsakdanji dogodki nam dajejo vtis, da so tako imenovane antifašistične stranke v nekaterih primerih zelo obzirne do fašizma in do njegovih splošno znanih gesel in stališč. To se je pokazalo tudi v sporu med italijansko in jugoslovansko vlado zaradi nekdanje cone B. Da je italijanska vlada v »problemu« cone B popustila pred revanšističnimi zahtevami desničarskih sil, je več ko jasno. To je tudi ugotovil ves jugoslovanski tisk in vodilni politiki. V tem sporu je n.pr. celo italijanska komunistična partija zavzela zelo previdno in neangažirano stališče. Verjetno spet zato, da bi ji desnica in fašisti ne mogli očitati »narodnega izdajstva«! V dnevih, ko so bile zaradi cone B najbolj živahne polemike v tisku obeh sosednih držav, je na Opčine prišel na neko proslavo komunistični senator Terracini. O coni B je v svojem govoru rekel, *da je premalo informiran, da bi vedel povedati, kdo ima prav*. Zaradi take izjave je *Primorski dnevnik* takoj naslednji dan objavil ogorčen komentar in ostro obsodil njegovo »nevtralno« stališče. Zanimivo je, da je ta članek *Primorskega dnevnika* ostal osamljen. Ni mu sledilo nobeno pisanje bralcev, niti kakšno sklicevanje v kakem drugem komentarju. Evidentno je, da je *Primorski dnevnik moral utihniti*. Če upoštevamo disciplino, kateri se morajo podrediti vsi člani KPI in da morajo njeni predstavniki pred javnostjo zagovarjati le uradna stališča in v nobenem primeru svojih privatnih mnenj, potem moramo vzeti »nevtralnost« senatorja Terracinija za uradno stališče KPI.

Odveč je dodajati, da so bile izjave drugih strank o coni B prav tako previdne in neangažirane.

Za zaključek teh mojih ugotovitev pa še lep ocvirek:

Na enem izmed komičnih procesov so sodili nekaterim pripadnikom MSI zaradi pozdravljanja z iztegnjeno roko in kričanja SS-ovskih gesel. Sodišče je spoznalo, da je bil to prekršek zakona Scelba proti obnavljanju fašizma in jim je naložilo globo 50.000 lir. Seveda pogojno, tako, da jim ni treba nič plačati! Najlepši je ko-

mentar zagovornikov, ki ga dobesedno povzemamo iz poročila *Primorskega dnevnika* z dne 22. maja t.l. Zagovorniki so rekli: »Zakon Scelba preganja tiste, ki poskušajo ustanoviti razpuščeno fašistično stranko. *Toda fašistična stranka je že ustanovljena, sedi v parlamentu in sedaj ji bodo dodelili dve milijardi in pol državne podpore.*«

Pošteno je povedal desničarski zagovornik fašističnih zlikovcev. Vsem »antifašističnim« strankam in njihovim parlamentarcem je zabrusil, da je njihov antifašizem samo lepo zveneča retorika.

Preden zaključim pa še nekaj:

Pred dobrim letom so pri nas, na pobudo ANPI (Združenje italijanskih partizanov) začeli nabirati podpise na zahtevo po razpustitvi MSI. Ponekod smo nekateri hodili tudi od hiše do hiše in zbirali podpise na lično tiskane formularje. Na nekaterih večjih prireditvah so imeli posebno mizico, kamor so se hodili podpisovati udeleženci. Minilo je že dobro leto in o usodi tistih pol z nabranimi podpisi ni več nobenega glasu... Hudobni jeziki pravijo, da so akcijo s podpisi preprosto odpravili, ker je bil v drugih pokrajinah slab odziv....

Po vsem navedenem si Slovenci od italijanskega antifašizma nimamo kaj prida obetati in bilo bi čisto pravilno, če bi odslej pisali besedo antifašizem samo med navednicami. Takole: »antifašizem«.

Misliti, da bo vodilni komunistični razred zmeraj ukrepal v prid občestvu, je bedast idealizem, nasproten politični marksistični psihologiji.

Bertrand Russell

ZAPIS O BOBKU

Prosim, da objavite spodnji odgovor na dva članka v vaši reviji »Zaliv«, štev. 32.-33. iz leta 1971 v zadevi Viktorja Bobka, in sicer:

1. Slavko Tuta, »Iz zapiskov nekdanjega obsojenca«,
1. Tone Abram, »Življenjska pot Pinka Tomažiča«.

Na strani 290 obravnava Slavko Tuta politično delo soobtoženca Viktorja Bobka.

Vprašam: Ali lahko nekdo, ki je poznal Bobka le iz razprave na procesu, opisuje in sodi po svojem prepričanju njegovo večletno politično delo? Po mojem mnenju je vohun tisti, ki prejema dobro plačilo za svoje delo, ne pa kdor dela brez gmotnih koristi zase le za koristi svojega naroda v boju proti fašizmu, in to še celo tik pred uradnim vstopom fašistične Italije v vojno. Saj je še sam predsednik Posebnega sodišča izjavil, da je bilo ugotovljeno, da je nameraval obtoženec prvič oddati vojaške podatke, ki pa so bili ob aretaciji zaplenjeni.

Glede stavka: »razumljivo je, da je bil zaradi dvojne vloge zelo zasovražen«, vprašam pisca, ali je prečital obtožnico komunistične skupine, stran 15 — Bobek Viktor — kjer je navedeno: »insincero confidente della polizia«, ter ali se še spominja govora državnega tožilca Carla Fallaceja, ki je očital Bobku, da je vodil za nos italijansko policijo celih osem let? Torej je bilo povsem razumljivo sovraštvo do Bobka s strani italijanskih policijskih in sodnih oblasti. Kako tolmačiti zadržanje soobtožencev, posebno pa komunistične skupine? Italijanskim oblastem je povsem uspelo, da Bobka očrniijo in blatijo pred vsemi udeleženci procesa in s tem vplivajo nanje. Po 31. letih se še živo spominjam sodne razprave in ne morem pozabiti tega, kar se je dogajalo.

Na strani 301 piše Tone Abram o Bobku med drugim, da je Tomažič rekel: »da imamo tudi v naših vrstah dva tovariša, ki delujeta v policijskih fašističnih formacijah, ter da bomo v slučaju nevarnosti že pravočasno opozorjeni. Zgodilo pa se je precej drugače. Kasneje je Budin večkrat dejal, da je bil eden od njih namenoma poslan v naše vrste. Eden je bil gotovo Viktor Bobek, za drugega pa nismo vedeli. Po izjavah Budina je bil tovariš, ki nam ga je poslalo vodstvo iz Pariza, saj ga niso zaprli kljub vsem Budinovim izjavam na policiji.«

Odgovarjam na gornja natolcevanja:

1. domneva, da je Tomažič res računal na Bobka, ki naj bi ga opozoril na nevarnost pravočasno, je mogoče resnična, kajti vsi smo vedeli, da je bil Bobek že leta 1932 angažiran od policije za njihovega konfidenta. Toda Bobek je bil aretiran 18.3.1940; torej ni mogel Tomažič več računati na Bobkovo obvestitev.

2. Da bi bil Bobek Viktor po Budinovih izjavah namenoma poslan v tržaško skupino, ni res.

Kot sem že navedla, je bil Bobek aretiran cela 2 in pol meseca prej ko tržaška skupina. Dokaz, da ni Bobek skupine izdal, je v tem, da bi bile sicer italijanske policijske oblasti pričele takoj z njeno aretacijo, ne pa skoro po 3 mesecih Bobkovega pripora. Saj se je v Trstu takoj izvedelo za aretacijo Bobka in je bil poslan tedanji študent v Trstu Vladimir Mankoč v Ilirsko Bistrico, da poizve o vzroku aretacije; Mankoč je tedaj sporočil v Trst poizvedbo in jo na procesu tudi zagovarjal ter potrdil sodnim oblastem.

Vprašam tov. Toneta Abrama, kako naj bi bil Bobek zagotovo eden od obeh, ki naj bi bil izdal tržaško skupino?

Ali je obtožba proti Negriju (ta naj bi bil drugi tovariš) resnična, ne bom razpravljala tu, ampak vprašam zakaj niso živi preostali po drugi svetovni vojni tega preverili in ukrepali takoj?

Govorilo se je, za kar sem tudi jaz prosila, da bo obnovljen proces iz leta 1941.

3. Bobek in njegova skupina sta čakala na proces, ki naj bi se vršil v septembru 1940, to so mi povedali na zadnjem zaslišanju junija 1940. Po aretacijah tržaške skupine v juniju 1940 in njih zasliševanjih so nekateri člani vključili Bobka in ga povezali z njihovo politično dejavnostjo, zato ni bilo našega procesa. Znova so se pričela zasliševanja in pridruženi smo bili procesu treh skupin: nacionalistične, komunistične in teroristične.

Zaradi resničnih ali izmišljenih obtožb nekaterih članov tržaške skupine je bil Bobek najbolj mučen od vseh pripornikov, to je bilo znano že med zasliševanji, vidno pa na procesu. Ko je predsednik Posebnega sodišča naznanil, kako so prišli do aretacij tržaške skupine, t.j. po poštni cenzuri, zakaj ni ugovarjal nihče od te skupine? Če pa je to res, zakaj obtožujete Bobka?

4. Bobek je vseskozi zanikal poznanja in delovanje s tržaško skupino, in to na osebнем zagovoru na procesu. Predsednik ga ni opozoril na neresnico, kar bi storil v primeru, da je Bobek kdaj prej sploh omenil člane te skupine, seveda razen onih, ki so bili aretirani v marcu in dodeljeni skupini Bobka Viktorja, pozneje pa komunistični.

Naj opozorim tudi glede Bobka kot konfidenta policije na vprašanje predsednika sodišča, zakaj je dajal lažne podatke policiji v zvezi z nekaterimi osebami, aretiranimi v marcu, nakar je Bobek odgovoril, da si jih je izmislil, ker da je zahteval komisar od njega poročila. Ker pa teh ni mogel dati — znano je bilo vsem, da je konfident policije — si jih je izmislil, ta poročila pa je tržaška policija ugotovila kot lažniva in sicer že pred aretacijami naše skupine. Komisar Zecchino Michele, kot priča, je tudi izjavil, da mu je Bobek res dal kako poročilo zelo majhne pomembnosti. Delokrog Bobka je bil v reški pokrajini. Od stotine članov te organizacije v tej pokrajini so vsi ostali prosti; po aretacijah v Ilirski Bistrici ni nobeden prišel v zapor, kar potrjuje proces. Od leta 1932 ob množičnih aretacijah komunistov do 1940 leta naše aretacije, ni bilo v reški pokrajini nobenega

političnega pripora. Dokaz, da je bil Bobek Viktor pošten in vesten član bodisi do organizacije, bodisi do sodelavcev. Kljub nečloveškim mučenjem ni niti toliko priznal, kolikor so nekateri na zasliševanjih povedali, kaj še da bi druge izdal.

5. Nadalje piše Tone Abram v svojem članku na str. 301: »Bobek se je sicer 5 let šolal v Rimu, da bi postal dober agent režima, vendar je potem delal vestno za nas in za KP, kar je dokazal tudi proces leta 1941 in smrtna obsodba«.

Kako si more izmisliti in napisati tako laž celo danes po 30 letih procesa človek, ki je bil ves čas procesa prisoten, si ne morem misliti. Italijanska policija in Posebno sodišče nista Bobku tega očitali in iznesli na razpravi, kar bi bili storili, če bi bilo res, saj so povsod iskali, da bi ga čimbolj oblatili in očrnili. Absurdno je sploh misliti na petletno šolanje Bobka, potem pa ga pustiti brezposelnega v domačem kraju. Res je bil Bobek v decembru 1934 aretiran skupaj s Sekincem Rudolfom iz Šembij in odveden v rimske zapore, iz katerih je bil izpuščen brez procesa po amnestiji.

To je pričal tudi komisar Zecchino na procesu in izjavil, da je bil Bobek na razpolago posebnemu sodišču v Rimu 3 mesece, kar je navedeno tudi v dokumentih procesa. Sicer pa pisec sam pride v protislovje, ko piše nazadnje, da je Bobek potem vestno delal za njih in za KP. Kdaj potem? V zaporu ali na procesu ali že mrtev?

Kot Bobkova sodelavka moram izjaviti, da je bil Bobek vse svoje življenje do usmrtnice pošten, sposoben politični delavec in tovariš. Vedel je, da ga bodo usmrtili, ker ni hotel nikogar izdati ves čas zasliševanj, ki so trajala skoro 2 leti. Zahtevam, da se prekličejo vsa natolcevanja v vaši reviji, sicer bom sodnijsko postopala, razen če tov. Abram Tone dokaže resničnost svojih izjav.

Marija Urbančič

Koper, 12.4.1973

Ko objavljamo dopis Bobkove svakinje Marije Urbančič, nam gre kakor zmeraj za dialog, za razčiščevanje in za resnico.

Naša revija je vsem odprta za dostojno razpravo, zato odklanjamo grožnje, kakršna je zgornja o sodnijskem postopku. Objavili smo 1971. leta dva prispevka, ki govorita tudi o Viktorju Bobku, objavljamo zdaj prispevek Marije Urbančič, prav tako bomo objavili odgovore na njene ugovore. In to je vse, kar se lahko zahteva od demokratično urejevanje revije. Kar se pa tiče mnenja uredništva o delu Viktorja Bobka, bi rekli da se popolnoma zanesemo na besede dr. Lave Čermelja, ki je v tem pogledu strokovnjak. V svoji knjigi MED PRVIM IN DRUGIM TRŽAŠKIM PROCESOM (Slovenska Matica, 1972) na str. 154 pravi dr. Lavo Čermelj: »Ker sem Bobka osebno poznal ter sem vedel za njegovo tesno sodelovanje z Danilom Zelenom in za njegovo vodilno vlogo med tigrovci v ilirsko-bistriškem okrožju, sem spoznal, da je pripomba (češ da je bil agent OVRE, op. ur.) neutemeljena in da je pač ena tistih številnih, premalo pretehtanih sodb, kakršne so bile izrečene v burnih letih po končani vojni.«

Prosimo bralce, naj popravijo sledeče tiskane napake v »Dumi za zdomca« Matija Ribiča:

str. 379, 4. vrstica: ...Svet onkraj podganjega zidu, (namesto Svet podganjega zidu...)

str. 381, 20. vrstica: ...je dalo klas gospodarju (namesto »glas gospodarju«...)

str. 381, 21. vrstica: ...stote zidakov v dvorec gospodnji... (namesto »v dvorec gospodinji...«)

str. 384, 4. vrsta v celoti odpade,

str. 384, 7. vrstica: o rodni dom (namesto a rodni...«)

str. 384, 21. vrstica: ... skoznje v bodočnost gre... (namesto v bodoče gre...«)

str. 390, 6. vrsta: ...alpsko ženo - ono prvo (namesto »eno prvo...«

Naslov se glasi DUMA ZA ZDOMCA (ne pa Duma za Zdomce)

PENATOM KULTURNE HIŠHE *)

Ko sim she sa shivljénja se preshéren
Bres tekmeza koshátíl na Parnáši,
Sa kult moshá so bili pravshni zhasi,
Le da Frenzé ni bil sa to primeren.

Ko Áheron prebrodi duh nemiren
~hitreje ta, le ~oni bolj pozhasi ~
Vsakómer se breskrajni nizh rasglasi,
Naj bil je ajd, naj bil globoko veren.

Nadleshni so mi torej patronáti,
Šam sim si vreden she pomnik postavil,
Rekozh, da bo dovolj spomina náme,

Ker pesmi me pojó. In zhe se vsame,
Jtkreneje kot pólflovenski brati,
Me s njimi rod sláví in me bo slávíl.

Dr. Frenzé

*) Ob Prešernovi proslavi leta 1974 - Trst

SPOMINSKI KALEIDOSKOP

7. junija 1973

V prilogi 7 dni berem pogovor reporterja z dr. Luko Sienčnikom.

O gradnji kulturnega doma v Celovcu: »To bo nekakšna oddolžitev slovenskega naroda za tistih dvajset let precejšnje pasivnosti...«

Dr. Sienčniku bi popravil samo izraz *slovenski narod*, ker ne gre za narod, ampak za njegove predstavnike. Mogoče pa je, da je poročevalec po svoje interpretiral besede občinskega svetovalca v Dobrli vasi; v tem primeru popravek umaknem.

8. junija

Posebno poglavlje o »spodrsrljajih«.

»Porabci (Slovenci) so bili še pred kratkim žrtve stalinistične zablode, ko so jih razseljevali in ukinjali pouk slovenščine ter slovenske knjižnice. Šele v zadnjem času izginja nezaupanje v njihovo državljansko lojalnost, skupaj s tem pa nevzdržno operiranje z vendsko teorijo (Nepszabadsag — »Ljudska svoboda«, glasilo komunistične partije, je še 25 4.70 prištevalo Slovence med Madžare, ki govorijo vendski jezik!). Seveda je potrebno take spodrsrljaje gledati v luči prihodnjega in sedanjega razvoja, ki naj bi kmalu odpravil ponavljanje zgodovinskih napak.« (Peter Kuhar v *Komunistu*, 4.6.73.)

Tragično je, da moramo Slovenci na svoji narodni koži občutiti take »spodrsrljaje« in še drugačne današnje teze, ki pa bodo jutri tudi postale »spodrsrljaji«.

Naj bo krivica še tako velika, škoda še tako ogromna, če gre za odgovornost neke partije, se vse lahko skrči na »spodrsr-

ljaj«. Obenem pa je potrebno nanj zmeraj gledati »v luči prihodnosti«. Nekaj pristno cerkvenega je v tem, in mislim na spovednika, ki reče: *ego te absolvo*.

Samo da si komunisti kar sami dajejo odvezo, narodi pa naj bi kot otročički poskočili od veselja, da so lahko blažene priče tako spodbudnim prizorom, ko se grehom (spodrsljajem) daje odveza.

12. junija

Izpisati si moram zapis, ki se mi ponuja na letečem listku. »Pred leti pa je tržaški pisatelj Boris Pahor zapisal, da naj marksistična Slovenija najde kot država svoje mesto v marksistični Evropi' (Boris Pahor: *Odisej ob jamboru*).

Tako pravi Ruda Jurčec v nekem svojem članku v *Siju slovenske svobode* 15.3.1973).

Ponaredb, kakršna je zgornja, se je omenjeni list že poslužil, ko je šlo zame, pa jih ni preklical, ko so ga zasačili na laži.

Ker smo v povojnem času na slovenskem področju ponaredb vajeni, bi človek šel mimo take prekooceanske; če jo omenjam, je zato, da poudarim, kako za take metode *sijoče* svobode nismo ne v zamejstvu ne Slovenci v matični domovini, kajti proti ekonomiji življenja je, da bi zamenjali mlajše ponarejevalce s starejšimi.

Kar se pa marksizma tiče, bi pripomnil, da se doslej še nisem izrekel zanj, čeprav moram reči, kakor so rekli že možje, ki so bili imenitnejši od mene, na primer Bertrand Russell, da sem se pri Marxu marsičesa naučil (kakor sem se še več pri Freudu, največ pa pri Dostojevskem).

Ker se torej ne čutim marksista, nisem mogel pisati o marksistični Evropi, ki si jo lahko samo mesečnik izsanja, ki pa poleg vsega, če ima biti taka, kakor so marksistične vzhodne države, je boljše, da se nikdar ne ostvari.

Vsekakor pa na takega coprnika, ki bi izmišljen stavek dal celo med navednice in ga potem nekomu pripisal, na takega žonglerja doslej še nisem naletel.

17. junija

Pri zobnem zdravniku. Delaven. Natančen. Filozof, da nam čas polzi skozi prste, ko se lotiva današnje družbe, mladinskega vprašanja, etike in humanizma. Rad citira Ciranoja de Bergeraca. Jaz sem mu zadnjič v šali očitil, da ima rad silogizme kot Tomaž Akvinski.

Tokrat je razlagal, kako je v nekaterih pacientih hudič. Na primer v ženski. Ko jo vpraša, kateri zob jo boli, pa mu odpre usta, češ naj sam ugotovi, saj je vendar študiral za zdravnika.

Hudič, pravi doktor Oto, ni nikdar eksistiral, a bil je zmeraj potreben, da so ljudem razložili vzroke nekih fenomenov. Zdaj je hudičev manj, ker imamo rentgen, radar, elektroencefalogram, elektrokardiogram itd.

A če hudič kljub vsemu je, pravi, potem je v taki babi, ki jo prosiš, naj odpre usta, a jih ona drži zaprta. Pa ni gluha, ne ne, ker je poprej vse dobro slišala. Trmasta je, kljubovalna.

Tolažim ga, češ da današnji zdravnik nima časa, da bi vedel za psihološko ozadje slehernega pacienta. Do neke mere razumem zaostalega južnjaškega fanta, ki je prišel na nabor in se uprl zdravniku, ki mu je dal stetoskop na prsi in odločil, naj ponavlja številko triintrideset. Kdove kako se je vsa leta moral upirati gospodarju, zdaj pa, ko je mislil, da se ga je rešil in prišel med učene ljudi, pa mu nekdo spet ukazuje! Zato bi bilo zanimivo ugotoviti, kakšen kompleks je za trmo, ki jo pacientka uveljavlja, ko sede na njegov »električni« stol!

Doktor mi mora urediti usta, da ne bom imel neprilik na Gorenjskem, daleč od njega, zato odheseva razpravo na nedoločen čas. Medtem pa, pravi, se marsikdaj pogovarjam z vami kar na daljavo. Tudi tako se človek sprosti.

Šembid, 22. junija

Stara bajta ima nadstropje, ki ga je Živka preuredila v udobno zatočišče. Z lesom, ki ji ga je odstopil oče, je dala pregraditi veliko sobo, da je dobila poleg sobice za otroke

čedno kopalnico, ena njena stena je iz lakiranih desk, da ima človek vtis, da je v planinski koči.

Zleknil sem se in vzel v roke *Il destino dell'Occidente*, italijanski prevod Malrauxove knjige. Skupaj z drugimi je na mizi pod okenskim okvirom, in ko od časa do časa pridemo sem, malo prelistam eno izmed teh čtiv, ki so tukaj nekako za zlato rezervo.

A Malraux je v teh pismih preveč zgoščen in poliedričen, ko se človek hoče odpočiti po dolgi vožnji, se rajši ne zapiči v tako večplastne stavke.

Živka, ki je pripravljala kosilo, je tedaj prišla z vestjo, da je Nadici, osemletni nečakinji, zdravnik prepovedal na sonce, ker jo je vrgla na tla strela, ki je dva tedna prej zadela vrstnico, s katero je nabirala cvetje.

Pravili so mi o tem, poskusili so deklico rešiti z dihanjem usta-usta, ker ni bilo pri roki kisika. A niso nič opravili, srce je bilo, možgani pa so otrpnili. Imela je krog in krog vratu globoko zarezo, kjer je nosila verižico, ki jo je strela stalila.

Tako sem pustil Malrauxja; zamislil sem se v stehnizirani svet, ki je videti, da nam je spremenil gledanje na stvari in čutenje, a se vsa njegova ponarejena nadstavba preprosto podre ob neurju, potresu ali pa ob elektriki, ki se z neba sproži v petnajstletno deklico. Z najinima otrokoma se je zmeraj igrala, ko sta prišla na obisk v Živkino rodno vas. In, kakor zmeraj v življenju, se naravna sila maščuje nad preprostimi bitji, ki imajo radi naravni okras, ali pa nad kmetico, ki hiti grabiti seno! Absurdna zapletenost vlog in usod. V tovarnarja, ki maliči zemljo in okužuje vode, strela ne udari, ker si je nadel zaščitno sulico na dimnik, tako da visoko grlo, ki pošilja svoj črni strup naravi naravnost v prsi, nosi hkrati obrambno sredstvo pred silovitimi udarci atmosfere.

Opčine, 24. junija

Nenavaden simpozij pri Rebuli. Iskali so me doma, a je Živka povedala, da se ob vrnitvi iz Dutovelj gotovo oglasim pri Rebuli. Tako smo bili tokrat na Opčinah kulturni zbor, ka-

kršnega tokraj meje zelo poredkoma dobivamo. Bogo Grafe-
nauer, Breda Pogorelec, Erik Prunč, Svetlana Makarovič, po-
leg Zore Tavčar Rebulove in naju dveh, ki v ti sobi večkrat
pleteva zanimiv dialog.

Včeraj je bil dialog večglasen in tudi preglasen, saj smo bili
gromki parlament, ki mu je zasedanje trajalo malone pet ur
in bi še katero, da se niso imeli obiskovalci odpeljati v Ljub-
ljano.

Potpuri argumentov. Jaz sem imel s sabo junijske *Dialogue*
in razodel zbrani družini sijajno Kermaunerjevo odkritje, da
fevdalist Vidmar, katolik Rebula in drugi ideologi manjšega
formata hočejo pedagoško literaturo, ker so v službi kapitala
in oblasti. A zdaj da je tega konec, minil je čas, ko so bili
slovenski pisatelji odvisni od »politikov, ideologov, trgovcev,
pesnikov, duhovnikov«, zdaj je pojav novih pisateljev in pesni-
kov »idealno usklajen z načeli o vladi dela, delavcev, o samo-
upravljanju in neposredni demokraciji«.

Nekdo je pripomnil, da se ne splača dajati pomena takemu
žlobudranju.

Nekdo, da je kokoš, ki kokodaka, znesla jajce, saj kdo da
je bil bolj v službi oblasti kot kdor je sedel v informacijskem
uradu izvršnega sveta.

Jaz sem menil, da so bili res ubogi Prešeren, Župančič, Koc-
bek, Voranc, ki so morali biti podrejeni politikom, ideologom,
trgovcem itd., medtem ko niso srečni slovenski ludisti odvisni
od nikogar! Kaj bi Cankar dal, da bi mogel tako kot oni biti
»usklajen z načeli o vladi dela«! Pa tudi Voranc bi bil presre-
čen, ko bi se mogel samoupravljal, saj če bi živel v sedanjí
Kermaunerjevi neposredni demokraciji bi verjetno živel še
kako leto več, kakor je sicer utegnil s sredstvi, ki mu jih je
dala družba, odvisna od ideologov, politikov itd., od katere je
bil odvisen.

Na pripombo, da Kermaunerja vendar ni jemati resno, sem
odvrnil, da bi se človek sploh ne zanimal za to, kar produ-
cira, ko bi na Slovenskem mladina imela možnost kake druge
izbire poleg uradne kateheze. V tem je ravno tragični trik, da
se mladi inteligenti, ki se odvrčajo od standardnih družbe-

nih tez ujamejo v ponujeno jim literaturo, kateri niso botrovali ne ideologi ne oblast itd., in se tako znajdejo v breztežnem svetu, kjer je človek brez moči nasproti absurdu. No, in tako dobimo do politike in do drugih narodnih vprašanj amorfnó generacijo.

Pogorelčeva je ugovarjala. Na univerzi imajo priložnost ugotoviti, da mladi ljudje zelo živo zasledujejo dogajanje v Trstu in Celovcu. Ne smemo gledati tako črno.

Z Rebulo sva skeptika. Oba bi bila srečna, ko bi bilo res.

Potem Rebula obtoži slaviste, da se nikamor ne premaknejo.

Pogorelčeva plane v protinapad, češ da je bilo po vojski na slavistiki potrebno začeti od kraja; zdaj so komaj postavili temelje za dostojno sistematično delo.

Ko se strnjenost zdrobi, se dialog razvija navzkriž, diagonalno. Grafenauer razlaga Rebuli o arhivih, ki so dostopni, Pogorelčeva mi tolmači o seminarju za tuje sloveniste. Zatem nekdo omeni Prijatelja in smo razdedjeni na dva tabora, eni ga poveličujemo, Grafenauer mu očita pomanjkanje dialektične misli.

Zatem se spet zatakne pri Ramovšu.

Rebula se upre čaščenju Stanka Vraza; če se je Prešeren odločil proti, je že vedel zakaj. Ideja pa, da je Vraz z izstopom iz slovenstva nezavedno prekoračil mejo narodnosti in jezika in tako pripravljaj pot oddaljeni človeški skupnosti, je nesprejemljiva.

S tem se strinjam, Slodnjak v vnemi, da bi rešil zgubljeno slovensko ovco, po evangelijsko razširja svoje srce. A s tem samo odpira stajo prežečim volkovom.

Ko je govor o matični pomoči zamejstvu, sta si Rebula in Prunč v laseh. Prunč očita Rebuli duhovni monizem, Rebula replicira, da matica ne dà nič zastonj in da pomeni pomoč tudi eviracijo.

Jaz dodam, da sem, preden je začel izhajati *Zaliv*, govoril z Miro Miheličevó, tedaj predsednico društva slovenskih pisateljev, da bi mogla v Trstu izhajati kulturno-literarna revija širokega spektruma. Obljubila je, da se bo pozanimala pri Benu Župančiču. Ta ji je odvrnil, da bi bilo potrebno poseči še višje.

No, iz stvari ni bilo nič. A je vsekakor boljše, da ni bilo, ker je absurdno pričakovati, da bi z matično pomočjo mogel povedati to, kar mislim. Še tako, ko nikogar nič ne vprašam in pišemo brez honorarja, od podpornikov pa nabereмо za tiskarja, me v Ljubljani imajo za izdajalca.

Grafenauer je s pipo v ustih prikimal, da me res imajo.

Rad bi vedel, zakaj izdajalca? V stranki nisem bil nikdar nobeni. Bil sem za osvobodilni boj, a bil sem za pluralizem in za koalicijsko ne za komunistični monizem. Posebno pa ne dopuščam, da oblast dela kompromise v škodo slovenstva tokraj meje. Če imajo to za izdajstvo, potem prav. A upam, da nas bo takih izdajalcev zmeraj več. Minil je čas, ko so v tak socializem, kakršen se nam ponuja od leta 1918 sem nehali verovati samo kak Gide ali kak Silone ali kak Köstler. Pa tudi avreola, ki jo je socializem dobil zavoľjo boja proti hitlerizmu, je že precej zbledela, odkar smo spoznali, kako »ljudska« oblast pojmuje prostost narodov in posameznikov.

Prunč je nadaljeval, češ da je mogoče sprejeti pomoč, a ne idej.

Saj, sva z Rebulo poudarila, idej ne sprejmeš, ampak moraš tudi svoje zatajiti, če so proti tistim, katere nisi sprejel.

Prunč je vztrajal.

Prav, sva zaključila, a potem gre lahko samo za zборе in in gledališke predstave; ob svobodnih revijah ali diskusijskih seminarjih se pa vse blokira. Zgled lanska Draga.

Grafenauer je poudaril, da on ni prišel v Drago, ker mu je nekdo zatrdil, da je Vidmar predlagal, naj ga on nadomestuje, medtem ko to ni bilo res. Zato se je on, Grafenauer, uprl izigravanju.

Pripomnil sem, da v Ljubljani v resnici nikdar ne veš, kaj je kdo rekel. Vida Tomšič je na primer rekla Dedićerju, naj kar vpraša Vidmarja, da bi šel v Russellov odbor za proučitev ameriških zločinov v Vietnamu, potem pa je Vidmarju telefonirala, naj se ne vtika v zadeve tistega starega buržujskega filozofa; tako da je Vidmar, ko je prišel Dedićer k njemu, odklonil.

Svetlana Makarovič je bila kot tihi angel varuh v tisti poplavi glasov; z gmajne je prihajal hlad. Ko so se odpeljali, je bila

polnoč že čez; vozil sem proti mestu in ugibal, koliko plev smo odpihnili, koliko je na nečkah ostalo zrnja. A vseeno, bili smo tako neugnani in neurejeni, ker smo kot polnokrvni subjekti tako poredkoma skupaj pri razpravi.

Morali bi si urediti nekak koledar srečanj; ko bi se vsaj štirikrat na leto tako našli, bi bil to že dober priliv v naše mrtvilo.

1. julija

Napačni izsledki.

V junijski številki *Obale* se Željko Kumar ne strinja z mnenjem Tarasa Kermaunerja, da je antinacionalizem ideologija potentnega dela slovenske kulture.

V redu.

In pravilno se tudi sprašuje, ali je »mogoče, da vse tiste ljudi na Slovenskem, ki niso nikoli gojili ekspanzivnosti in šovinizma do sosedov, ki jim je le do ohranitve in razvoja tistih posebnosti, ki sodelujejo pri usodi Evrope in njenih perspektivah, imenujemo nacionaliste?«

Retorično vprašanje, za katero je odgovor na dlani.

In avtor kar dobro karakterizira položaj slovenskih skupnosti na Tržaškem in Goriškem, na Koroškem in v Slovenski Benečiji.

Tudi ugotovitvi, da niso nihilistični publicisti spočeli antinacionalnega vala na Slovenskem, ni kaj očitati. V resnici gre, kot pravi avtor, za *regeneracijo slovenskega manjvrednostnega kompleksa* (podčrtal jaz).

Od tod dalje pa je diagnosticiranje nepravilno oziroma polovično. Zarodkov obnovitve manjvrednostnega kompleksa ni namreč mogoče iskati v tehnokratskih »skupinah«, kje neki!, ampak v podrejeni vlogi slovenskih političnih voditeljev po koncu vojske. Seveda ni bilo tudi med vojsko slovensko politično vodstvo samostojno, vendar se je ob nastopu slovenske vojske in osvobodilne fronte narod začel osvobojevati občutka neodvisnosti, slovenski ljudje so zaslutili, da so subjekt nastajajoče zgodovine. Ta zdrava zavest pa je jela plahneti, ko je po vojski slovenski narod očitno postal ena izmed ploščic

komunističnega mozaika, ki se je raztezal od Trsta do Vladivostoka. Slovenska vojska, ki je bila dotlej podlaga slovenske samobitnosti in oblasti, je nehala biti slovenska.

Hkrati je bila odstranjena ideja o narodu, poglavitni slovenski komunistični teoretik je celo trdil, da je kategorija narod obsojena na smrt, ker da se je rodila s kapitalizmom.

Glede tehnokratov in birokratov je potrebno pibiti, da so se le-ti pojavili že 1945. leta, saj se sleherna revolucija po zmagi spremeni v tehnokracijo in birokratizem.

Ko pa je tehnokratski in policijski centralizem pripeljal jugoslovansko zvezo v slepo ulico, so se politiki za rešitev iz zagate zatekli k identiteti posameznih narodov! No, in takrat se je tehnokratizem v jugoslovanski zvezi res razvejal po narodnostnem principu. Kakor na Češkem in na Slovaškem so ljudje nenadoma začutili komunistično stranko kot *narodno* stranko; nekomunisti pa so prisluhnili v upanju na uveljavitev narodne in obenem socialistične politike.

Natanko kakor na Češkem in na Slovaškem se je tudi na Slovenskem potem odigrala tragedija poraznega preziranja pristnega narodnega vzpona. In videti je, da so v zadnjih sekvencah na primer na Hrvaškem načrtno pustili, da se je narodna sproščena evforija nepravilno razbohotila, da so potem imeli v rokah otipljiv povod za obglavitev politične in kulturne elite, ki se je bila narodno eksponirala.

Na Slovenskem je Kavčič res imel za sabo slovenske tehnokrate, a niso ga odslovili zavoljo njih, ampak zato, ker so se Kardelj, Bulc, Ribičič, Dolanc itd. zavedli, da ima Kavčič Slovence za sabo in da zato vodi slovensko politiko. Očitati mu tehnokratizem je naivno, očitati, da je hotel od Jugoslavije ločeno Slovenijo, pa primer najbolj grobega nečajejstva.

A da se povrnemo k antinacionalnim publicistom, k nihilistom, strukturalistom in reistom. Njihovo glasilo *Perspektive* je živelo in prosperiralo v senci Borisa Krajgherja, ki pa ni mogel vedeti, da bo mlada inteligenca šla tako daleč stran od marksistične vzgoje. Lahko pa je bilo prerokovati, da bo razumnikom, katerim je že marksistični internacionalizem odvzel pravi pogled na narod, pod vplivom filozofskega in splošno kultur-

nega kozmopolitizma, narod postal odvečen ali vsaj manj pomemben atribut. Poleg vsega je za ljudi, katerim so od mladih nog povelečevali tehniko in standard, kategorija narod postala sinonim ujetosti, tradicija pa zaviralen balast.

Tukaj, na ti točki moramo iskati spoj med tehnicizmom in protinarodnim ali vsaj anarodnim nihilo-strukturalizmom. Zato je zelo naivno pri tem omenjati neke »tehnokratske skupine«, za katere naj bi se navdušili ostanki »srednjega sloja, elementa z malomeščansko miselnostjo«. To so tolmačenja post festum, ki skušajo ostati v strugi uradnih razlag spremenjene politične linije.

Gre samo za to, da je bilo nekaj časa upati, da bo jugoslovanska domovina zares federacija narodov in s tem tudi partij, kar bi jo nedvomno okrepilo. Namesto tega je bil izbran spet centralizem kot zveličavno sredstvo za amalgamiranje jugoslovanskega mozaika. To pa ni prav nič izvirno, ampak vračanje k terapiji, ki se je že večkrat izkazala kot škodljiva kakor vsako zdravilo, ki zdravi bolezen in ne bolnega organizma.

Absolutno pravilno je, kar pravi Solženicin, katerega Željko Kumar navaja: »Izginotje naroda nas ne bi manj osiromašilo, kot če bi si ljudje med sabo postali enaki, z enim značajem, enim obrazom. Narodi so bogastvo človeštva, njegova kolektivna osebnost; še najmanjši med njimi nosi v sebi posebno črto božjega načrta.«

A ta resnica bi morala biti vzgojno načelo sleherne zares socialistične družbe. V Sloveniji pa je narodno vzgojo zamenjalo opevanje osvobodilnega boja, partije, Jugoslavije, medtem ko je bila slovenska identiteta zmeraj, kolikor je bilo mogoče, zabrisana, odrinjena. Če vzamemo v poštev, da še danes (1974) partijski funkcionarji omenjajo »cestno zadevo« kot greh prejšnjega vodstva, ko je pa vendar šlo za upravičeno zahtevo, da Beograd neha s samovoljnimi ukrepi, potem je jasno, koliko nacionalne slovenske zavesti si lahko dovodi slovenska republika, da ne bo postavljena na zatožno klop!

Zato »regeneracije slovenskega manjvrednostnega kompleksa«, kot je fenomen definirjal Kumar, ni iskati samo pri Kermavnerju in njemu podobnim, ampak predvsem pri vodilnih

slovenskih političnih akterjih. Tako ima Slovenija v zveznem merilu nekega ideologa, nekega vsestransko uporabnega pragmatika, nekega finančnika itd., nima pa voditelja, ki bi ga Slovenci čutili za narodnega predstavnika. Kavčič pa je moral oditi, ker je prvi po vojski začutil slovensko republiko kot republiko, s tem je seveda naredil neodpušljivo potezo v državi, kjer je »partija samo jedna«, kot je rekel jugoslovanski predsednik.

Trst, 7. julija

Nazadnje tudi nekaj svežih novin.

Peter Petru v današnji prilogi Dela.

»Pedagogi namreč ne morejo pokazati učencem nobenih zaokroženih historičnih prikazov iz naše daljne in bližje preteklosti, ker nam preprosto manjka ustrezen muzej, ker bi bila razstavljena dokazila o kulturnem in zgodovinskem razvoju našega prostora.«

To pa je drugačen govor, kakor teze o nasičenosti z narodno zgodovino!

»Teptanje dostojanstva mnogih narodov so v drugi svetovni vojni skušali utemeljiti s potvorjenimi dejstvi. Genocid nad Slovenci so opravičevali s pripadnostjo naših krajev antičnemu imperiju, in prisotnostjo tujih fevdalcev v srednjem veku.«

Ne samo med vojsko in ne samo zavojevalci, ampak celo ravnatelj ljubljanske Drame se je pred leti v nekem članku skliceval na Rimljane, ko je pisal o našem življu ob morju!

»Poleg lepote slovenske besede sem spoznal govorico giba, tika in pogleda. Ta izrazila so spone, ki nas povezujejo z našo preteklostjo in dokaz našega duha. Zato sem se posvetil proučevanju našega izročila, ker sem prepričan, da ob vsej blaginji, ki jo uživamo, potrebujemo nekaj tradicije.«

»Tehnični napredek daje vnanje gibanje, a nas notranje osamlja.«

»... sodobnemu človeku je notranje razgibano življenje nuja.«

In to je jedro vsega. Tukaj ni nikakega poigravanja s slovenskimi arhetipi, tudi zato ne, ker če hočeš imeti dialektičen odnos do arhetipov, jih moraš natanko spoznati.

»Iz dejstva, da ima Narodni muzej v treh zbirkah letno preko četrto milijona obiskovalcev — drugi slovenski muzeji še štirikrat toliko — vidimo, da Slovenci živimo s svojim izročilom. Hkrati pa ta podatek kaže, da so sodobni družbi in posamezniku preteklost in njeni kulturni dosežki potrebni, saj nas bogatijo in polnijo naš vsakdan z doživljanjem vrednot.«

»Ker sta tudi meni življenjska sreča moje delo in razmišljanje, upam da bom znal tudi v prihodnje spoštovati izročilo preteklosti.«

To je skromnost in treznost, ki bi šla na jetra našim avantgardnim bombarderjem, ko bi bili manj visoki in bi se z njo srečali.

Danes ob Petru Petruju plediram za upanje.

Planica, 22. julija

Predelal sem *Vrnitev Lepe Vide* (scherzo) iz *Mojega tržaškega naslova*. Ko sem izbiral novele in črtice za izbor krajše proze, ki mi ga je že pred tremi leti predlagal urednik Obzorij Jože Košar, se mi je zazdelo, da bi bilo škoda, ko bi zavrgel to črtico. Saj mi ni, da bi šla v izbor, tega sem že odposlal, a v predelani obliki je zdaj kot nalašč za uvodne akorde v knjigi popotnih zapiskov. Tako bi tudi povezal svojo prvo knjigo z razgledom po četrstoletnem premiku.

Moj tržaški naslov je slogovno marsikje res barbarski. Česar nisem zakrivil jaz, je stavčevo maslo. Vse je bilo pravzaprav v naglici uresničeno, ker je propadel načrt o zbirki proze tržaških piscev, pa je Miro Ravbar predlagal, naj bi hitro zbral vse, kar sem objavil, to pa so bili povečini kratki teksti, ki sem jih napisal bolj kot impresije, kakor pretehtane in izdelane stvari. A elan je bil pravi! Tako da je nekatere črtice potrebno sa-

mo stilistično izčistiti in jezikovno uravnati, pa so take, da se jim ne mislim odreči.

Da, a namen sem imel, da bi si ob omembi *scherza* pripisal nekaj vrstic o Vladimiru Bartolu. Ker on je bil Vlado v črtici. Z literarnega večera v Kopru smo se vračali v Trst. Lepa Vida je Zora Košutova. Miro je tedanji urednik *Razgledov* Ravbar, Mogoče je bil še kdo zraven, a vzel sem si toliko oseb, kolikor sem jih potreboval. Bartol je prikazan kot navdušen zbiratelj metuljev, ki se simpatično hahlja.

Žal pa mi je, da kasneje nisva mogla najti skupnega jezika. Prvemu obdobju ekstatičnega in nerazsodnega razpoloženja zavoljo občutka spet najdene svobode je pri meni sledil upor proti politično in kulturno nemogočemu kurzu. Absolutni partijski monizem je bil kot svinčeni oklep, ki je v Trstu nepropustno dušil življenjske sile komaj odrešenega občestva. A o političnem delu vprašanja sem večkrat povedal drugje, zato bi se v zvezi z Bartolom ustavil le pri kulturni politiki, pa še to samo pri umetnostnih načelih. Šlo je za socialistični realizem, ki je vladal v ždanovski Sloveniji, in ki je moral biti evangelij tudi pri nas, na Tržaškem v listih, v reviji, v gledališču itd. Miro Ravbar, Zorko Jelinčič, Vladimir Bartol, ti so nekako bili na barikadah tržaškega socialistično-realističnega koncepta.

Z Rebulo sva hodila svoja pota. Pričakoval sem, da bi moral pisatelj, ki je bil evropsko šolan, razgledan v psihologiji, biti nekak starejši brat pri začetniških poskusih slovenske tržaške književnosti, brat, ki bi dajal sodoben ton ozračju. Medtem pa je Bartol šablonsko stopal po nakazani poti. In to sem mu očital. »Dragi moj,« je odgovoril, »ko boš imel toliko let kot jaz, bo tudi tebe izučilo, da proti burji ne moreš scati.«

Seveda, realistično gledano, je imel prav, saj mu je družina živela v Ljubljani, in ko bi mu vzeli potni list, bi bilo njegove tržaške gledališke in druge kritike konec. Takrat pa notranja uprava ni bila nič skrupolozna. A vendar nisem mogel dojeti, kako more pisatelj pisati to, česar ne čuti. Kako more odkla-

njati Spacala, potem pa, ko se uradno razmerje do umetnosti spremeni, Spacala povzdigniti v deveta nebesa.

Moj primer na primer. Uprl sem se omejenosti socialističnega realizma in napisal spremno besedo prvi Spacalovi monografiji. Tam sem slovenske ideologe nalašč napadal s citati iz italijanske komunistične publicistike. Hitro zatem se je politično-ideološko kolo v jugoslovanskem prostoru zaobrnilo in visoki funkcionarji so si kupili Spacalove grafike in si jih obesili v urad ali v sprejemnico! No, in takrat je Bartol spet napisal o Spacalu, pri tem pa pripomnil, da je moja spremna beseda v slikarjevi monografiji zastarela.

Gotovo, da je bila zastarela, pošteno pa bi bilo, ko bi človek govoril tudi o predigri.

Ne, takih metod nisem mogel sprejeti. In nisem prenesel, da je v novelah, ki so potem izšle kot *Tržaške humoreske*, bril norce iz stvari, ki so bile prekleto resne.

Ko so ga odrabili, so ga lepo poslali iz Trsta. Kdor ni šel zlepa, pa zgrda. No, Bartol je bil premehek, da ne bi šlo zlepa. Škoda je bilo, da je odšla literarna moč, a priznati moram, da za njim nisem žaloval, ker na taki podlagi nisem mogel najti kontakta. Bral sem to, kar je pisal kot tajnik na Akademiji, njegova srečanja, a videval ga nisem. Srečala sva se na nekem sestanku slovenskega PEN-kluba, dolgo let je že bilo preteklo, življenje je bilo zamotovnilo vse drugače, kakor so si predstavljali ideološki gorečnejši prva povojna leta. Bartol je stal blizu nekega stopnišča, da sva se pozdravila, ko sem šel mimo. In potožil je, da so ga popolnoma dali v stran, da se nihče ne zanima zanj. Ne vem, če je zaslutil, da je pač taka usoda vsakogar, ki oblastniku zvesto služi, ko ga ta ne potrebuje več, ga odvrže kot cunjo za brisanje praha. Zasmilil se mi je, ko pa je potožil, da se nič ne videvamo, sem mu rekel, da je res in da mi je tudi žal, a da se je ta razdalja ustvarila že v Trstu, mogoče bi se zdaj pogovorila tudi drugače, a nasprotni vrtinci so nas tako raznesli vsaksebi, da smo čisto atomizirani.

Nekje sva si vendar obljubila, da se še vidiva, a potem si je njegov sin vzel življenje, kmalu pa je tudi on odšel. Tako, da mi je ostal grenek priokus v ustih; občutek zgrešnega, kapi-

talno zgrešenega, ki nam je bil vsiljen, tako da so eni postali ciniki, kakor Bartol, drugi so se rajši poslovili za zmeraj, nekaj pa nas je še naivnežev, ki verujemo v zmago resnice in se ne vdamo.

O Bartolu mi je ostala še ena impresija, ki ne vem, če sem jo že napisal; morebiti da, ali pa sem o tem s kom govoril.

Poleti je bilo. Verjetno v kopališču za branom ali pa v Bar-kovljah, ne vem več. Bartol je ležal vznak, da mu je trebušček kot bela lubenica molel iz vode. Z v zrak štrlečo bradico in v taki vodoravni legi je bil podoben azijskemu menihu pri skromnem uživanju vodnega blagra.

Nekje poleg je bila Nada.

Bartol se je hahljal. »Kdo bi si mogel predstavljati,« je rekel, »da bom jaz, pariška srajca, nekoč marksistični publicist, a Nada?«

Še zdaj slišim njegov ha-ha in se zavedam svojega rezkega odklona takega razmerja do življenja.

Ko je bila zadnjič Nada pri nas, sva se spomnila tudi Bartola in večerov, ki smo jih presedeli skupaj in imeli kot gosta Freuda in Adlerja in ne vem še koga vse.

»Vladimir ni imel močnega značaja,« je rekla Nada. »A tebe je imel zelo rad, zelo te je cenil.«

Mogoče izvira njena trditev iz njene neskončne dobrote, saj bi najrajši videla vse ljudi srečne in mile; morebiti pa je celo res, kar je rekla. Saj je bil inteligen ten mož in je vedel, da imam svoj neizpodbiten prav. A on ni mogel na mojo stran, jaz nisem poznal srednjih mer, nisem znal biti diplomat (ali zdaj znam?). No, ko bi danes prišlo do takega primera, bi bil ironičen in zbadljiv, a verjetno ne bi neki modus življenja postavlj al kot zapreko, kot pregrajo pristrčnim vezem. Nekoliko boljše bi mi zdaj uspelo ločiti svet idej od področja srca. Verjetno, pravim, a nisem do kraja prepričan.

Planica, 24. julija

Čeprav vode ne manjka in pri čiščenju zob voda bogato teče iz pipe, si ne morem kaj, da ne bi imel občutka krivde ob

taki potrati. Mislim si, da mi je v Libiji moralo biti zadosti za cel dan toliko vode, kolikor je steče, medtem ko ščetka drsa po mojih zobeh. In kljub temu, da vem, da s temi vodami s slovenskih planin ne bo nikdar mogoče odžejati ljudi v sahar-skih področjih, zavijem pipo, da se curek zmanjša.

Pri tem sem se spomnil na film *Čudež v Milanu*, kjer nekdo nalašč štorklja, ko da ima eno nogo krajšo, zato, da bi poto-lažil pravega šepavca.

Planica, 25. julija

Zapisek o arhetipih. Ivo Urbančič v zadnji številki *Proble-mov*. Gre za spis, ki naj bi bil uvod v knjigo spisov Tarasa Kermaunerja. Razlaga, ki po zvitosti nedvomno zasluži prven-stvo.

Arhetip, to je habitus, vzorec mišljenja.

Urbančič pa se ne zaveda — mislim na Kermaunerjevo razmerje do nacionalnega vprašanja — da Kermauner tiči ves in cel v starem slovenskem arhetipu, ki je načelo čakanja, na-čelo slepomišenja, to je delati se, kakor da nisi videl, kakor da ne veš itd. Taktiziranje, katero je po Urbančiču lastnost novega Slovenca, je v bistvu metoda stare skrivalnice. Za časa osvobodilnega boja nismo taktizirali, zdaj to spet delamo. Pa da ne bo pomote, ne gre za diplomatsko taktiziranje, ki je lah-ko koristno in potrebno, ampak za psihološko dispozicijo, ki je pristno arhetipična, gre za fenomen umika, pasivnosti, ne-izpostavljanja. S takim načinom smo se reševali od Sama do leta 1940. Po letu 1945 je stari arhetip spet dobil domovinsko pravico na Slovenskem; nekaj publicistov pa ga je preoblekle blue-jeans.

Glede novega hermetizma je isto. Hermetizem je samo alibi za umik, za beg iz konkretnega.

Aragon, Eluard, Ristič itd. so iz dadaizma prišli v komu-nizem. Mladi pesniki na Slovenskem v komunistični državi pa grejo v hermetizem.

Vprašanje je, ali bodo znali najti pot iz hermetizma v poli-tično akcijo, kakor so jo znali najti Aragon itd. iz dadaizma.

V primerih kjer slovenski hermetizem itd., ni samo, kakor sem rekel zgoraj, alibi za umik, bi moral pripeljati svoje privržence v radikaliziranje družbene situacije. Verjetno pa se bo v glavnem pomeščanil, kar je že razločno opaziti pri nekdanjih modernistih, ki so že postali uradni zapisnikarji.

Samomorilska varianta pa se je menda izpela. To je bil seveda tudi beg, a so ga prizadete duše plačale z nihilizacijo svoje substance.

Planica, 26. julija

Pri listanju teh zapisov sem se zamislil ob odlomku o Lojzu Kraigherju. Moral bi imeti več potrpljenja, da bi nekatere dogodke ali srečanja bolj nazorno podal, temeljiteje razčlenil in osvetlil. Tako pa samo pobiram površinske iskrice.

Danes sem se ujel v podobo njegovega sina Borisa. Oče Kraigher mi je zatrdil, da ga je ozmerjal, češ da o književnosti nima pojma. Šlo je za moje knjige, a se ne spomnim več, kako je prišlo do diskusije o njih med očetom in sinom. Želel je, da se tikava. Spomnil se je tudi, da sva se prvič srečala v Dachauu, na hodniku ene bolnišničnih barak. Takrat so nas pripeljali iz Natzweilerja in sem se čudil, kako da je tovariš iz Prestranka, ki je bil več mesecev nabuhel, kot da je vodeničen, da sem bil prepričan, da ga bo vzelo, v Dachauu naenkrat postal »normalen«, suh, kakršni smo bili vsi. In Lojz Kraigher mi je takrat razložil, da so edemi posledica avitaminoze. A bilo je bežno srečanje na hodniku, potem je on s stetoskopom v roki odšel k bolnikom, jaz pa po opravkih, ki mi jih je nalagala bolničarska služba.

O procesih proti nekdanjim taboriščnikom takrat nisem vedel, kar vem zdaj. Verjetno je Lojz Kraigher mislil tudi na to pošastno inscenacijo, ko je tako poudarjal spor s sinom, jaz pa sem imel pred očmi predvsem narodne koristi naših ljudi na Tržaškem, resnica o procesih se mi je razkrila dosti kasneje.

Pogovor s sinom pa je bil neploden.

Bilo je leta 1953 ali v začetku 1954, vsekakor preden je Trst spet pripadel Italiji. Takrat smo izdali dve številki *Sidra*, da

smo se uprli demobilizacijskemu duhu, ki je zajel zamejsko področje, ko je bilo vidno, da bo naša usoda določena, pa uprli smo se tudi obravnavanju usode zamejske skupnosti z ideološkega stališča. No, in takrat je bil v Trstu za kulturnega atašeja Drago Šega, ki je prišel z veleposlaništva v Parizu in je zato imel avreolo posebne karizme. Mene je poiskal, ker je negoval načrt o reviji, ki naj bi bila široko zamejska, to se pravi tržaško-koroška, jaz pa naj bi bil njen urednik. Otepal sem se, a ne zato, ker bi bil proti taki zamisli, saj je bila ideja imenitna, čeprav je bila njena realizacija združena z nemajhnimi težavami. Nisem se pa mogel videti kot odgovoren za revijo, ki bi nujno zašla na sipino ob prvi priložnosti, ko bi se kdo obregnil ob matično prakso. Nazadnje sem načelno pristal, ker nisem, ko je šlo za rešitev slovenske substance, nikdar odrekel sodelovanja. Nekaj dni zatem je Živka, ki je bila uradnica pri Adriaimeksu, dobila odpoved, prijateljsko ji je nekdo razložil, češ da zato, »ker je vaš mož in ste tudi vi proti.«

Jaz sem bil proti, ker sem v *Sidru* ugotovil, da se vprašanje zamejstva ne rešuje, kakor bi bilo prav. A žena, sestra Janka Premrla - Vojka, zakaj je ona »proti«? Evidentno da zato, ker je povezana z mano. Stara, nikoli izumrla in še zmeraj odlična nečajevisko-partijska metoda.

Drago Šega je na moj preklic slehernega sodelovanja skušal pri tržaški mafiji, pri kateri je takrat precej odločal rajnki Mirko Kosmina, priti na jasno, zakaj ta nizki udarec. A je moral kmalu ugotoviti, da je brez moči, da tržaški bonci nič ne dajo na to, da se je kot ugleden književnik v Franciji srečal z največjimi političnimi in kulturnimi osebnostmi, da je torej evropsko razgledan in da skuša vnesti nekaj novega duha v zamejske razmere. Moral je spoznati, da je fevd pač fevd, in odložil je orožje.

Tedaj me je pogrelo, da hoče nova slovenska oblast narediti iz Slovencev lutke, sedel sem k stroju in napisal Borisu Kraigherju pismo, v katerem sem ga vprašal, da bi rad vedel, kakšen način je to, ko te na eni strani prepričujejo za načrt o novi reviji, na drugi pa ti mečejo ženo iz službe.

Nedolgo potem mi je France Bevk sporočil, da mu je Boris Kraigher v skupščini v Beogradu naročil, naj mi sporoči, da bi se zmenila za sestanek.

Tisto srečanje je trajalo poldrugo uro in mi je od njega le malo ostalo. O teoriji sodelovanja z italijanskimi strankami, protikateri sem bil in sem, je imel standardno prepričanje, da bo v demokratični Italiji vse drugače kakor pod fašizmom, da bodo zato napredne državne stranke na strani slovenske narodne skupnosti itd. O moji tezi, da je potrebno gledati na narodno skupnost v zamejstvu kot na celoto, da je torej ni mogoče uspešno voditi iz enega samega ideološkega zornega kota, je odgovoril, da o nacionalni problematiki mu podobno kot jaz govorijo Štoka in Renko in Dekleva. Na to sem mu odgovoril, da vsi ti lahko tudi res tako mislijo in govorijo, a kaj pomaga, ko potem, ko so zapustili njegov urad, o tem ni ne duha ne sluha.

O reviji, ki jo je snoval Drago Šega, je rekel, da ni za tak koncept, da on. Boris Kraigher, ko želi zvedeti, kaj mislijo Tržaćani, vzame v roke *Sidro*.

Na pripombo, da bi bilo koristno, ko bi matična država spodbujala nazorsko široko zasnovano revijo, je rekel, da to, kar oni plačajo, mora biti tako, kakor oni hočejo.

Na vprašanje, kako more priti do takega ravnanja, da odslovijo ženo, ker sem jaz napisal, kar sem imel za pravilno, je odgovoril, da ima informacije, da v vojnem času Radoslava Premrlova ni bila taka, kakor bi bilo treba. (Tako, čisto na temelju vaških bab in zavistnih opravljk; in to je bil navišji slovenski tedanji oblastnik!)

Ko sem se poslovil, sem s kislim nasmeškom na ustnicah rekel, da se pač razhajava prav tako neprijatelja, kakršna sva se sešla. Nekaj je zanikovalno odkimal, a jaz ne pomnim, da bi kdaj od kakega sogovornika odšel z bolj poraznim občutkom kakor takrat iz njegovega urada. Tako provincialno majčkeno je bilo vse skupaj, da sem bil v sebi ponižan in brez misli.

Videl sem ga še enkrat, ko sem se z vrha Triglava vračal mimo Planike dol po zavojih, kjer ti grušč ne dà, da bi pravilno hodil. Pa še silo sem imel, da bi čimprej prišel na Rudno polje,

kjer me je čakalo vozilo, zato je kamnje glasno rožljalo pod mojimi gojzarji. Pa še rahlo sem si iz zadovoljstva sam pri sebi požvižgaval. Srečal sem ga na križpotju, kjer se steze odcepijo v štiri vetrovne smeri. Bil je s kopico otrok, ko sem jo tako glasno primahal dol. Pozdravila sva se, nekaj rekla o smeri, a videti je bilo, da me opazuje z občutkom zadrege, kakor ujet v resnico neizgovorjenega. Jaz pa sem bil bolj sproščen, nekako zavestno oddaljen in samosvoj. Želel sem srečno pot in jo mahnil proti Vodnikovi koči s prav tako živim korakom kakor prej; ostal pa mi je tako moten vtis o izrazu njegovega obraza, da me je dolgo vznemirjal. Je bila v njem grenkoba? Ji je bil primešan tudi odsev nemega, nekako sivkastega strahu? Ali pa je bila v tistem trenutku na njegovem obrazu tudi zadrega?

Ko sem dolgo zatem zvedel, da je malo pred smrtjo odločil, da je treba popraviti krivico, storjeno nekdanjim taboriščnikom, sem spet videl njegove poteze na tisti ravnici pod Planiko. Teda j sem pomislil na svoje prešerne korake, na svoje požvižgavanje, na sožitje z naravo v prostosti in v zaroti z njo. Pa se mi je zazdelo, da je na njegovih potezah pravzaprav ležala senca začudene tihe osirotelosti. Komaj čez čas sem se ob pogovoru o njegovem čudnem koncu zamislil v usodno premikanje plasti v njegovem notranjem svetu, zakaj kdo more vedeti, kdaj začnejo v nas razpadati prvine, zavoljo katerih smo bili samozavestni in neuklonljivi.

(prihodnjič naprej)

LINO LEGIŠA

ZVERINICE IZ REZIJE

Za antologijo pesmic Rožice iz Rezijskega jezika so konec lanskega leta izšle živalske pravljice *Zverinice iz Rezijskega jezika*. Z eno in drugo knjigo je gorečnost, s kakršno se je Milko Matičetov vrgel na zbiranje ljudskega snovanja — posebno v odmaknjeni Rezijski, dočakala zaslužen priznanje. To mu bojo potrdili številni bralci, o tem sem prepričan. Zakaj če se da katera panoga znanstvenega raziskovanja približati širokemu občinstvu, velja to za narodopisje, zlasti še, če je, kakor tukaj, to približevanje več kakor popularizacija. Saj je že nekakšno vračanje tega, kar je zajeto iz ljudskih zakladov, samo da so tega vračila lahko deležne še širše plasti.

Izdaja ima v mislih tudi znanstvenika. Predvsem njegovi rabi je namenjen predgovor z označbo problema in posebnosti zajetega področja, zraven pa izčrpne opombe z uvrstitvijo v strokovno klasifikacijo, pa še nekaj krajše italijansko poročilo o vsebini knjige in njeni zanimivosti. S tem je poskrbljeno, da lahko že zdaj širši svet zve za ta odkritja, kakor bi objavo utegnili imenovati.

Nehote pa se mora človek še prej ustaviti ob posvetilu in priznanju danes že rajni pripovedovavki in z njo tudi drugim, živim in mrtvim, ki se po pravici uvrščajo med imena vredne avtorje. Še bolj ga bo prevzel nagovor v rezijanski. Misel predstaviti samim Rezijskomu, ki jim ni bilo dano, da bi se povzpeli do slovenske književne rabe, kaj je našel znanstvenik v njih dolini, je dražljiva. Kakor je bila tvegana, menim, je bila razveseljivo uresničena. Rezijski z nekaj več šol bo najbrž kmalu dognal, kako je treba brati pisavo, ki se je ni učil v italijanski šoli, in zanimivo mu bo, da se da v njegovi govorici z nekaj domiselnosti spregovoriti tudi o rečeh, ki segajo čez navadno obzorje. Že samo to spoznanje, pred-

vsem pa priznanje, ki ga je doživelo rezijansko besedno ustvarjanje posebno na slovenski strani, mu bo dalo misliti. Morda se bo kaj tega ljudskega blaga, ki se jasno z leti zgublja, tako tudi vrnilo v stari kraj, kar je vprašanje — prav zaradi šole, ki za to ni znala poskrbeti. Lahko pa da bo ljudi zamikalo, vsaj nekatere, da bi si pomagali sami in tako uživali, kakor utegnemo mi, ki nismo od tam, pa jih imamo v poknjiženi, čeprav v barvi in tonu še zmerom ljudski obliki.

Narečni zapis je sam — nekaj takih je tudi vmes kot studijski zgled — bi zahteval od nedomačina precej poznanja rezijanskih posebnosti. Človek iz zahodnih slovenskih govorov bo seveda zlagoma odkril polno znanega ali zelo sorodnega, vendar je za pravi užitek večine bilo prav, če ji je bilo besedilo približano — tudi s kakšnim odmikom od knjižne rabe (npr. tje), ki naj še bolj poudari ljudskost teh živalskih pravljic.

Presenetljivo je, koliko jih je utegnil še danes nabrati Matičetov, saj jih je v knjigi le četrtnina, predvsem pa, kako živo odmevajo v nas te pripovedi. Pri nekaterih je malo bolj razviden nasnutek. Da se pregledati, kako je človek opazoval svet zunaj sebe, odkrival v njem podobnosti s človeškim, ga počlovečil, da mu je razodeval splošno spoznanje o življenju. Še večkrat pa je treba priznati, kako domiselno je predstavil znane, seveda že tipizirane človeške črte in položaje v živalsko okolje, kako mu to zaživi neposredno, v krajih in med ljudmi, ki jih občinstvo najbolj pozna. Najbolj nenavadno pa je, da je dogajanje, ki se vendar tiče splošnih, že starodavnih skušenj, resnic in pričakovanj, kako naj bi bilo življenje urejeno, mogoče zblížati tudi z najmodernejšim časom in igrivo vpletati vanj neverjetno množino človeških drobnosti, pa še zmerom ne razženejo okvira. Pri tem poigravanju z našo resničnostjo se suhi razum umakne brez besede, saj je v taki igri še posebna dražljivost teh živalskih pravljic in znamenje redke, osvežujoče ustvarjalnosti, ki so je zmožni še številni Rezijani. To je mogoče, je povedano v knjigi, ker jih je pustila — kljub tisočletni

soseščini in oblasti — italijanska kultura in šola ob strani, knjižne slovenske pa niso mogli biti deležni in so si sami morali ustvarjati svoj kulturni svet. Živel so in še živijo odmaknjeno, zase, si sami iščejo zadoščenja v višjem, odbranem, umetniškem življenju in si s tem dajejo priznanje. Zdaj pa, mislim, se ne bo ustavilo samo pri naši pozornosti in našem priznavalnemu sprejemu, Take žive, marsikdaj resnično razveseljive zgodbe si bojo prej ali slej utrle pot tudi v širši svet.

Irena Žerjal
avtorica
Tragedijice na grobljah

JANKO JEŽ

TRAGEDIJICA NA GROBLJAH

(Misli ob predstavitvi pisateljčinega proznega prvenca dne 28. februarja v Tržaški knjigarni.)

Z največjo skromnostjo pristopam k predstavitvi proznega prvenca Irene Žerjalove s simboličnim naslovom Tragedijica na grobljah. Ta moja skromnost izhaja iz dveh razlogov. Prvič: zavedam se, da nisem nikak kritik, zato sem prepričan, da bi kdo drugi bolje opravil to nalogo. Drugič: že nekaj let sem izgubil aktivni stik z leposlovjem, ker sem se ves predal študiju strokovne in znanstvene šolske problematike, ki je doslej nisem dovolj poznal. Pri tem sem neokretno stopical za bohotno se razvijajočim slovenskim slovstvom in zadevnimi esejističnimi in kritičnimi prispevki, ki so slovstveni razmah spremljali po raznih listih in revijah. Zato se naloge, da vam nocoj predstavim prozni prvenec Irene Žerjalove, lotevam samo kot nesistematični bralec novejših slovstvenih stvaritev in kot nekakšen kulturni zamudnik, ki skuša čim hitreje dohiteti, kar je časovno in vsebinsko izgubil pri natančnejšem poznavanju kakovostnega vzpona slovenskega sodobnega slovstva, seveda tudi v za-
mejestvu.

Potem ko sem prebral Tragedijico na grobljah, sem imel za potrebno, da se natančneje seznanim, tokrat s sintetičnim pregledom, s poezijo Irene Žerjal. To je bilo potrebno, da sem si nato lahko pritrdil, da je tematika njene poezije slogovno in idejno zelo sorodna z ono njenega proznega prvenca. Martin Jevnikar s tem soglaša v glavnem glede obravnavanih problemov. Problemi, ki jih Jevnikar ima v mislih, ko obravnava Tra-

gedijico na grobljah v letošnji 4. številki Literarnih vaj, so kratke vsebine, ki jih Lev Detela označuje v lanski 3. številki Dialogov kot ambiciozno kombinatoriko raznih čustvenih in razumskih situacij pripovedovanja in izpovedovanja, ki zadevajo pesničino usodo v najtesnejši povezavi s situacijo in usodo ožjega okolja in obenem tudi slovenskega naroda v zgodovini v tem trenutku. Detela pa se nato sklicuje na trditev nemškega književnika Alberta Arnolda Scholla, ki pravi:

»Poezija se začinja tam,
kjer končajo vsebine,

in nato nadaljuje, da »bistvo poezije ne tiči v kakšni vsebini, temveč ravno tam, ko iz vsebine s pomočjo posameznih oblikovnih obrazcev zraste nekaj, kar to vsebino prerase.« Kaj pa je ta nekaj? Detela tega ne pove. Ne bi rekel, da ta nekaj vsebino prerase, marveč da jo razkroji in v trenutku pesniškega preblisa prikroji idejni in miselni asociaciji, ki vsakega pesnika oplaja kot v nekakšnem magičnem raptusu. Detela dalje ugotavlja, da je vodilni tok pesniške misli Irene Žerjal v svoji obnovi narativen, pripoveden, epski. Pesnica sama to potrjuje v eseu Umetnost, poezija, bralci, ki ga je napisala za predlansko 34.-35. dvojno številko Zaliva, ko se zaveda, da je spodletel eksperimentični poskus najbolj eksperimentalne poezije mlade generacije, kjer so besede izgubile formalno logično zvezo in hočejo učinkovati samo kot asociativni sklopi, pri katerih smo vzeli totalno logično zvezo posameznim besedam in se z njimi igramo. Zanja je poezija »občutljivejše področje, kjer naj imajo svoje zatočišče poleg zvočne kategorije še filozofija, sociologija, politika, fabulistika, vse mogoče ideologije in religije.«

To sem hotel podčrtati glede pesniškega ustvarjanja naše današnje slavljenke, in sicer v zvezi z njenima dvema že objavljenima pesniškima zbirkama. Goreče oljke iz leta 1969 in Topli gozdovi iz leta 1972 ter prav tako glede na že pripravljeno gra-

divo za novo pesniško zbirko Klišarna utopičnih idej, ki sem jo lahko te dni prebral. Njena poezija je pristna in polna, vendar stalno prehaja v zanosno pesniško prozo, ki nam že od vsega začetka napoveduje prehod v besedno ustvarjanje, do katerega je tudi dejansko prišlo. Jože Pogačnik je prav v tej zvezi ugotovil v svojem Pregledu slovenskega zamejskega in zdomskega slovstva, da se je Irena Žerjal kot pesnica napotila v smer eksistencialne meditacije, kar velja po mojem še prav posebno za njen prozni prvenec Tragedijica na grobljah, ki ga tu danes izročamo tržaški in s tem vsej slovenski publiki.

Kaj je Tragedijica na grobljah? Avtorica ga ima za roman. Vsekakor bi šlo za svojevrsten roman. V bistvu pa gre za prozno simbolično fresko ali še bolje za prozni simbolični mozaik, ki mu blesteč slog daje posebno mikavnost. Pravzaprav je Tragedijica na grobljah spet izredno dognana pesniška proza, ki nam jamči, da bo Irena Žerjal še dalje z enako ljubeznijo gojila poezijo in prozo. Dogaja se namreč, da umetnik, ki opusti pesnikovanje za prozo, običajno ostane slednji zvest do kraja, medtem ko ostaja zanj poezija le prijeten mladosten spomin.

Oglejmo si zdaj natančno knjigo, ki je danes predmet naše-ga zanimanja. Da bo pregled vsaj nekoliko urejen, se bom poslužil analitičnih kategorij.

»slog - metoda - ideja«,

ki jih sama pisateljica navaja v osrednjem poglavju svoje knjige, ki ima naslov Izdajalske črke, v katerem se v polemični intimnosti raskavo poigrava z Jutrom, huliganom s kitaro in dolgimi lasmi, ki jo izzivalno izpoveduje glede na njeno prepričanje in vere v »ideje, na te totalne kozmične nevidne stebre« njenega miselnega in doživljajskega sveta.

Zanimivo je, da sem na podobne analitične prijeme naletel v zadnji številki Sodobnosti v eseju Antona Ocvirka o Motivnem svetu Kosovelovih integralov, iz katerih bi izhajalo, da

vsako fabulativno ogrodje sloni na treh silnicah, ki delujejo v umetnimi navznoter in navzven te so:

ideja - doživetje - vsebina

Če obe shemi vzporedimo, dobimo literarno analitično enačbo:

Žerjal: slog - metoda - ideja

Ocvirk: ideja - doživetje - vsebina,

ki jo lahko poenostavimo in tako dobimo shemo, ki je prilično funkcionalna glede na naš namen:

a) slog glede na vsebino,

b) metoda glede na doživetje,

c) ideja

O slogu Irene Žerjal v Tragedijici na grobljah pravi Kramberger, da je eliptičen, kompozicija sunkovito osredotočena na posamezne točke, abstrakcija pa dostikrat pomembnejša od otipljivih navedb, Krambergerju se dozdeva, da se pisateljica pomembno pridružuje posebnemu proznemu stilu, ki se je razvil prav med pisatelji na Tržaškem in ki je precej različen od »matičnega»: bolj svetovljanski, zato pa verjetno manj nabit z zemeljsko težo. To svetovljanstvo, ki ga Kramberger čisto pravilno pripisuje nam tržaškim zamejcem, je treba, vsaj po tem, kar je skupaj s Kermaunerjem pisal pred nekako dvema leti, povezati z zamejsko kulturno polivalentnostjo, smelo trditvijo, ki je tedaj pri nas dvignila precej prahu, kajti to polivalentnost odklanjamo, prejemamo pa svetovljanstvo kot ekološki periferni gaj enotnega slovenskega kulturnega prostora.

Pisateljčini eliptični, postdadaistični slog se prepleta z ekspresionističnim zanosom in se včasih izpeva celo v duhu sodobnega pesniškega realizma. Futuristična odsekanost in rezkost,

abstraktna trpka hermetičnost in poglobljenost, duhovita prešernost in razposajeno socialno eksistencialistično obarvanega razpoloženja se prelivajo v skladu z menjajočimi se situacijami in okoljem, problemi in doživetji. Ta silno različna slogovna neenovitost je za pisateljico kot sicer tudi pesnico Ireno Žerjal, značilna in svojska. Učinkuje pa prepričljivo in popolnoma v duhu današnjega časa — moderno.

Čeprav je vsebina po organskem tkivu krhko izcizelirana, kot nekaj ornament impresionističnih portretov glavne junakinje Anite in njenih partnerjev Stojana in Roka oziroma Jutra, je prav zaradi učinkovitega sloga dopadljiva, kolikor se moreš vanjo skladno vživeti in z njo sočustvovati. Tudi kraška domača pokrajina je impresionistično deskriptivno podana, čeprav vanjo včasih useka trda in hudobna človeška roka, ki jo izmaliči. Impresionistična nežna opisnost se mestoma spretno spopada s kontrastno ekspresionističnim izrazom. In prav v tem je posebnost spretnega pisateljice sloga.

To organsko krhko in razdrobljivo tkivo zna pisateljica s preračunano metodo ponavljanja temeljnih etičnih akordov v raznih tonalitetaх povezati v čvrst doživljajski in oblikovni sestav, kar je sicer čisto pravilno ugotovil Lev Detela tudi glede njene poezije. Roman — imenujmo ga tako — je idejno že v nakazani razumljivi neenovitosti mnogopoveden. Čeprav mi je avtorica v razgovoru, ki sem ga imel z njo, preden sem se lotil pisanja teh vrst, zanikala, da gre pri njegovi vsebini za avtobiografske elemente, ji zagotavljam, da to ne drži. Morda se niti sama ne zaveda, da je Anita sinonim Irene kot nosilke čustvovanja današnje mlade generacije. Premik iz odprte kamnite kraške pokrajine v zaprto in zamegleno mestno osredje Doline šentflorjanske je bil zanjo usoden, čeprav nujen, in jo je seveda čustveno močno prizadel. Še bolj pa jo je prizadel, in to pravi tudi sama, povratek v rodni kraj po pozitivnih in negativnih izkustvih sredi trenja med socialističnim realizmom in alienacijo, ki mu je kot odpor sledila. Osebna doživetja sovpa-

dajo z umetniškimi in idejnimi. Vendar vsa ta prizadevanja dajejo Aniti ob povratku domov ogromno življenjsko silo, ko se zave nujnosti, da mora živeti in se vživeti v nove razmere in novo okolje. To življenjsko silo črpa iz vrst mladine, ki jo obdaja. Uspešno se začne boriti za znosno in smiselno življenje. Kritično opazuje po vojni nastale spremembe, graja oportunistem, zagovarja poštenje. Rok ji je trdna opora v tej borbi za obstanek. Rok, ki je cinik in idealist obenem, predvsem pa zaveden sin kraške zemlje, ki v tej zavesti čuti neko nedopovedljivo popolnost in borbenost. Podoben mu je Stojan, le da je stvarnejši kot politični delavec, agitator in govornik. Vsi trije so predstavniki današnje mladine, o kateri sem prepričan, da se bo v kritičnih trenutkih, mislim nanje kot ljudi pa tudi kot člane slovenske skupnosti — znašla, kot se je znašla in odločno krenila po pravi poti slovenska mladina v obeh svetovnih vojnah.

Glede na prikaz mladinskega čutenja in hotenja, kot izhaja iz Tragedijice na grobljah, priznam, da današnja mladina izgublja vero v ideje in ideale, pa naj se izživlja sredi kapitalistične ali proletarske buržoazije. Ta mladina je obstrmela 11. septembra lani spričo vesti o mučeniški smrti Allendeja, še bolj pa je obstrmela, ko je točno mesec dni kasneje, to je 11. oktobra, Socialistična republika Kitajska priznala Pinochetov krvoločki režim. Novi Pinocchio današnje svetovne tragi-komedije je 26. decembra iz vsega srca čestital Mao-Ce-Tungu ob njegovi osemdesetletnici. Pinochet si je kljub temu političnemu krvoskrstvu drznil 16. februarja letos obsoditi Rim kot drugi center svetovnega komunizma, ker se italijanska demokracična javnost brez izjeme sploh še ni pomirila zaradi čilskih dogodkov.

Usoda, ki je doletela Aleksandra Solženicina, je prav tako ranila občutljivost vseh mladih ljudi, ki se zavedajo, da izгона Solženicin ni zaslužil, da ga je izgon najgloblje prizadel, in da

karkoli bo sploh napisal, bo vredno enega samega pomembnega naslova: *Tristia ex Atlantico*. Solženicin si bo v Oslu prav gotovo ogledal 17 metrov visok spomenik v obliki stožčastega obeliska, ob katerem se simbolično vije navzgor 121 golih moških, ženskih in otroških likov, ki poosebljajo Vstajenje. Kip je napravil največji norveški kipar Gustav Vigeland, ki je umrl leta 1943 in ki je preroško veroval v vstajenje svojega naroda in vsega človeštva. Kak prijatelj bo povedal Solženicinu, da je na vrhu kipa otroški lik, ki se z nasmejanim obrazom vedro in upajoče ozira v neskončnost in nesmrtnost.

Današnja mladina je torej vredna našega zaupanja. Zato izrekamo željo, da bi jo Irena Žerjal s svojim zavestnim pisanjem, z najbolj prizadeto umetniško odgovornostjo vedrila, boderila, da bo ostala zvesta zemlji, na kateri živi, ljudstvu, iz katerega izhaja, in jeziku, ki jo oplaja.

MNENJA

Gotovo pa je, da pri nobenem drugem uporabniku proračunskih sredstvih ne vidimo tako racionalne uporabe denarja kot v JLA. Vojska lahko služi za primer, kako je treba uporabljati in trošiti družbena sredstva.

Hajro Kapetanovič, predsednik odbora
družbenopolitičnega odbora za zvezni
proračun zvezne skupščine.

... ena izmed najslabših stvari so oborožene množice, hočem reči vojaški sistem, ki ga mrzim z vsem srcem. Globoko preziram takega, ki je srečen, da lahko koraka v vrsti po taktu godbe. Temu so samo po pomoti bili dani možgani; hrbtenični mozeg bi mu bil popolnoma zadosti. Albert Einstein

MOST VZDIHLJAJEV

BORIS A. NOVAK (Problemi št. 123 - 124)

B L A

bla

blabla

blablabla

blablablabla

blablablablabla

blablablablablabla

blablablablablablabla

blablablablablablablabla

blablablablablablablablabla

blablablablablablablablablabla

jaz sem en bla

blabla

Avtor pesmi je torej en bla.

Tudi upoštevajoč široko kolobarjenje pesniške svobode v sodobnem pesnenju, čitatelj ne bo zlahka dognal, v kakšnem duševnem razpoloženju se porajajo takšni plodovi. Takoj pa bi si bil na čistem, od kod izvirno navdihnjenje, ko bi čudovito blajanje ne bilo okrnjeno za važnejši zlog, ki se je poetu verjetno zataknil kje v podzavesti.

RECEPT ZA NEKAJ KULTURNIH TORT

Torta Parnas: Mešaj pol ure 28 dkg presnega Šalamuna in ko naraste, primešaj polagoma 28 dkg Zagoričnika z vanilijo, Hanžkovimi olupki in z nekaj Jesiha. Ko je tvarina dobro spenjena, zamešaj pol Gajška, kateremu si primešala pol pecivnega praška. Dodaj 10 dkg poljubnih zmletih pesnikov iz Pesniških listov. Namesto njih moreš vzeti 1 dkg želatine. Če zliješ prehitro, bo steklo skozi, če premrzlo, se bo strdilo. Drugi dan oblij torto s pomarančnim ledom in okrasí s Čukom.

Torta »Kulturna rubrika Dela«: Mešaj, dokler se ne spenijo, tri Primože Žagarje. Vanje zamešaj dva segreta Inkreta. Ko še mešaš, prilivaj polagoma 1 četrtino Ruplovega citronata. Vmešaj 10 dkg precejenega Snoja, tudi če ni presen. V 4 žlice primerno oslajenega Tita Vidmarja namakaj posamezno vkuhane Branke Rudolfe. Ko so potem nekaj počivali, jih razvaljaj v okroglo ploščo. Ali pa namakaj — učinek ne bo bistveno drugačen — Bena Župančiča: ko se hoče strjevati, še tekočega izlij na torto. Nato jo postavi za nekaj minut v pečico, da zarumeni Javoršek na njej. Ali pa naložiš svežega štih, če dopušča letni čas. Torto nabrizgaj s prihranjenim Josipom Vidmarjem, ki je na razpolago v vsakem letnem času. Nabrizgaš jo lahko v obliki mreže, samo da ni preveč podobna križu. Garniraj s Šetincem.

Vrtnarji, vrtičkarji, rožmanice, segajte po začniji številki tržaške revije MOST, posvečeni vodenju naravnih parkov! Tehnokratizem, mednarodnost, dvojezičnost! Popust pri nakupu umetnih gnojil v prodajalnah delavskih zadrug!

M O S T
revija za kulturo

Zlonamerneži so razširili ob meji glas, da je iz protesta proti italijanskim pretenzijam na cono B naša uprava sklenila preimeno-
vati tukajšnji hotel *Maestoso* v *Veličasten*. Resnica je, da bo hotel preimenovan v *La Stangata* (*Sunek pod rebra*, op. ur.)

Uprava bodoče *La Stangata* v Lipici

V svoji zadnji knjigi sem se čisto v duhu Pisma po vrsti podelal na glave vseh slovenskih krščanskih socialistov, s strokovno združavostjo bivšega krščanskega socialista, pa mi vseeno ni bila dana za tisto knjigo Prešernova nagrada. *Samotni jezdec* je tako ostal *Samotni peždec*. Je to fair-play od režima?

Jože Javoršek

Da bi teoretizirala, imam preveč posluha za prakso. Da bi se šla prakso, sem preveč nagnjena k teoretiziranju. Takole nisem ne tič ne miš in noben hudič me ne bere, ne partija ne reakcija. Naredite me ali miš ali — po možnosti — tiča.

Teorija in praksa - revija za ideologijo

Biti po strani gledano uradno glasilo »pridnih« slovenskih kulturnikov in obenem biti brez denarja, to že ni več oslovstvo, to je že askeza! Protestiram do skrajnih meja svoje pridnosti.

Uprava kulturne revije SODOBNOST

Ker se je razširil glas, da mislimo sprejeti med častne člane slovenskega centra PEN kluba italijanskega konzula v Kopru, izjavljamo, da za sedaj mislimo ostati pri sprejemu avstrijskega konzula v Ljubljani g. Riesenfelda. Sprejetje italijanskega konzula v PEN klub utegne postati aktualno, ko bo razbitih tistih nekaj deset in slovenskih tabel, ki jih je najti po tržaškem Krasu.

Za slovenski center PEN-kluba
avec un sourire diplomatique

Mira Mihelič

Smo, kar smo. Tako po papirju kakor po vsebini. Lahko bi bili še slabši. Kar počakajte.

NAŠI RAZGLEDI
štirinajstdnevnik za dolgčas

Uspelo mi je intervjuvati predsednika Tita v šotoru v parku na Brdu. Predsednik mi je povedal celo, da zna zapeti Tam za turškim gričem. Zdaj lahko umrem.

Bogdan Pogačnik
časnikar, strokovnjak za nesmrtnike

TRGOVINA S TEKSTILOM
IN OBLAČILI

Udovič
Stojan

T R S T

Piazza Ponterosso, 5

Tel. 29.686

NAJVEČJA ZALOGA
TAPETNEGA PAPIRJA

PANJEK TATJANA

T R S T

Ul. Mazzini 7, tel. 37.636

URARNA - ZLATARNA

A. M A L A L A N

34016 OPČINE

Proseška ulica 18 - Tel. 211.465

GOSTILNA

Ostrouška

T R S T

Ulica S. Nicolò 1
Telefon 37.918

VINCE SLADKO

TEČE PRAV GLADKO

pri »Jožkotu«

Ulica Ghega 3

T R S T

Tel. 24.780

DROGERIJA

TOSO VIKTOR in nasledn.

Trg S. Giovanni 6 - Tel. 793.603

Velika izbira lakov, barv,
čopičev - PARFUMERIJA

In za prigrizek?

Zato se ni treba bat

tam visijo klobase in gnjat

DZS ZGODOVINA V SLIKAH ZGODOVINA SVETA IN KULTUR V 18 KNJIGAH

Zbirka 18 knjig prinaša zgodovinska dognanja od pradavnin do današnjih dni (leta 1972). Avtorje je vodilo spoznanje, da zgodovine niso oblikovali le politični dogodki, boji in družbeni prevrati, temveč tudi civilizacijski in duhovni dosežki človeštva, zato so pri pisanju upoštevali vsa področja človekove dejavnosti, vse kontinente in rase. Celotna zbirka 18 knjig je v izvirniku izšla pri nemški založbi Holle Verlag.

Slovenska izdaja bo prilagojena našemu vrednotenju zgodovine, v skladu s celotnim vsebinskim konceptom bo posebej upoštevala vse bistvene prelomnice naše nacionalne zgodovine in zgodovine jugoslovanskih narodov, zato bodo nekatera (predvsem novejša) obdobja dopolnjena. Skrb za to vsebinsko adaptacijo sta s skupino naših zgodovinarjev prevzela: prof. TOMAŽ WEBER in prof. BRANKO BOŽIČ.

Vsaka knjiga bo imela 240 strani velikega formata (22x24,5)

V letu 1974/75 izidejo 4 knjige ZGODOVINE V SLIKAH

V letu 1975/76 izidejo 4 knjige ZGODOVINE V SLIKAH

V letu 1976/77 izidejo 4 knjige ZGODOVINE V SLIKAH

V letu 1977/78 izide 6 knjig ZGODOVINE V SLIKAH

Cena za prve štiri knjige znaša 37 tisoč lir. Založba nudi možnost plačila v obrokih.

subskripcijo sprejema

tržaška knjigarna

trst - ul. sv. frančiška 20 - tel. 61-792